

**EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİNİN BİRİNCİ
CİLDİNDE İSİMLER**

Gül ARMAĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR

Ağustos, 2015

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİNİN BİRİNCİ
CİLDİNDE İSİMLER

Hazırlayan
Gül ARMAĞAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR

AFYONKARAHİSAR 2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Evliya Çelebi Seyahatnâmesinin Birinci Cildinde İsimler” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/08/2015

Gül ARMAĞAN

İmza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR (Danışman Üye)

İmza
.....

Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

.....

: Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZŞAHİN

.....

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gül ARMAĞAN'ın "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1. Cildinde İsimler " başlıklı tezi, 20.08.2015 günü saat 14:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİNİN BİRİNCİ CİLDİNDE İSİMLER

Gül ARMAĞAN

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ağustos 2015

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR

Türk edebiyatında seyahatnâme türünün en bilinen örneği olan Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi* on ciltlik hacimli bir eserdir. Hemen hemen yarım asırlık gezilerde elde ettiği izlenimlerini kendine has üslûbuyla anlatan Evliya Çelebi'nin eserinde otuz civarı farklı dil malzemesi barınır.

Bu çalışmada *Seyahatnâmenin* birinci cildinde yer alan isimlerin kullanımı, iki ana başlıkla yapı ve çekim bakımından incelenmiştir. Her başlık çeşitli alt başlıklara bölünmüş, örnekler sayfa sırasına göre alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, yapı bakımından isimler, isim çekim ekleri.

ABSTRACT

NOUNS IN EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂME'S FIRST VOLUME

Gül ARMAĞAN

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT of TURKISH LANGUAGE and LITERATURE

August 2015

Advisor: Assoc. Dr. İmdat DEMİR

Evliya Çelebi's *Seyahatnâme*, which is the most known travel book in Turkish literature, has got ten hardcover capacity. In Evliya Çelebi's art, which is collected from almost half era's travels, has got almost thirty language properties.

In this study, using of the names which are used in the first volume of the *Seyahatnâme* viewed under two main title with structure and inflection. Each title divided into subtitles and examples are taken according to page's numbers.

Keywords: Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, nouns in terms of structure, noun inflection suffixes.

ÖNSÖZ

Gezip görülen yerlerde öğrenilen bilgilerin, elde edilen intibâların aktarılması esasına dayanan seyahatnâme türü edebiyatımızda yaklaşık altı yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Söz konusu türle ilgili olarak birçok eser verilmiş olsa da bugün seyahatnâme denildiğinde akla ilk gelen eser şüphesiz Evliya Çelebi'ye ait olandır. 17. yüzyılda yazılmış olan *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* on ciltlik hacmi altında - özellikle Osmanlı coğrafyasında- yaşayan insanların sosyal yaşamlarını, kültürlerini, gelenek, görenek, örf, âdetlerini, bölgelerin iklim özelliklerinden yemek, mimari özelliklerine varana dek hemen her konudaki bilgi ve izlenimleri barındırır. Birinci cilt ise İstanbul üzerinde durur ve İstanbul'un tarihi, kuşatmaları ve fethi, İstanbul'daki kutsal makamlar, câmiler, Sultan Süleyman Kanunnâmesi, Anadolu ve Rumeli'nin mülkî taksimâtı, çeşitli kimselerin yaptırdığı câmi, medrese, mescit, türbe, tekke, imâret, hastane, konak, kervansaray, sebilhâne, hamamlar anlatılır.

Çalışmamızın amacı *Seyahatnâme*'nin birinci cildinde isimlerin kullanımını göstermektir. Bu bağlamda isimlerin yapı ve çekim bakımından incelendiği iki ana başlık oluşturuldu.

İlk bölüm yapı bakımından isimler basit, türemiş, birleşik isimler altındaki üç başlık ve bunların altındaki alt başlıklarda incelendi. İkinci bölüm isim çekim ekleri ise çokluk eki, iyelik ekleri, aitlik eki, hâl ekleri ve soru eki başlıkları altında ve bunlara ait alt başlıklarda incelendi. Bölümlere alınan örneklerde sayfa sırası esas alındı.

Tez yolculuğumda güvenini ve desteğini her zaman hissettiğim, büyük bir sabır ve özveri gösteren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR'e; yoğun tempolarında bana vakit ayırmayı esirgemeyen eşim Arş. Gör. Burak ARMAĞAN'a ve Arş. Gör. Bahri KUŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gül ARMAĞAN

Afyonkarahisar, 2015

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPI BAKIMINDAN İSİMLER

1. BASİT İSİMLER	5
1.1. İKİ SESTEN (ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	5
1.2. ÜÇ SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	6
1.3. ÜÇ SESTEN (ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	6
1.4. DÖRT SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	6
1.5. DÖRT SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	6
1.6. BEŞ SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER	6
1.7. YABANCI DİLLERDEN GEÇEN (ÖDÜNÇLEME) BASİT İSİMLER.....	7
2. TÜREMİŞ İSİMLER.....	10
2.1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER.....	11
2.1.1. +A	11
2.1.2. +Aç.....	11
2.1.3. +Ak	11
2.1.4. +CA/+ncE	11
2.1.5. +CAK	12
2.1.6. +CI.....	12
2.1.7. +CIk.....	14
2.1.8. +CII.....	14

2.1.9. +cIIAyIn	15
2.1.10. +CIn.....	15
2.1.11. +CUGAz.....	15
2.1.12. +CUK	15
2.1.13. +dAş.....	15
2.1.14. +dUrUK	15
2.1.15. +Er	15
2.1.16. +GA	15
2.1.17. +gU	16
2.1.18. +Ik/Uk	16
2.1.19. +(I)l.....	16
2.1.20. +(I)ncI.....	16
2.1.21. +IAk(<+IA-k)	16
2.1.22. +II/+IU	16
2.1.23. +IIk/+IUk.....	18
2.1.24. +mAn.....	20
2.1.25. +rA.....	20
2.1.26. +sAk (< sA-k).....	20
2.1.27. +sIz/+sUz.....	21
2.1.28. +şIn.....	21
2.1.29. +(I)t/(U)t	21
2.1.30. +(U)n	21
2.1.31. +(y)In.....	21
2.2. FİLDEN İSİM YAPAN EKLER.....	21
2.2.1. -A	21
2.2.2. -(A)ç.....	22
2.2.3. -(I)K.....	22
2.2.4. -(I)m/(U)m.....	22
2.2.5. -(U)K.....	22
2.2.6. -(U)n	22
2.2.7. -(A)n / -(I)n.....	22
2.2.8. -(y)IcI / (y)UcU	22
2.2.9. -(A)k < gAk	23
2.2.10. -AnAK	23

2.2.11. -I.....	24
2.2.12. -AGU	24
2.2.13. -gA	24
2.2.14. -GAn.....	24
2.2.15. -GIn	24
2.2.16. -GUn.....	24
2.2.17. -InDI.....	24
2.2.18. -(y)Iş	24
2.2.19. -mAk.....	24
2.2.20. -mA.....	25
2.2.21. -sAk.....	25
2.2.22. -(I)t/-(U)t	25
2.2.23. -U	25
2.2.24. -(A)z.....	26
3. BİRLEŞİK İSİMLER.....	26
3.1. İSİM+İSİM YAPISINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER.....	26
3.2. İSİM TAMLAMASI KALIBINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER.....	26
3.3. SIFAT TAMLAMASI KALIBINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER	28
3.4. ÖTEKİ KELİME GRUPLARI VE CÜMLE BİÇİMİNDEKİ BİRLEŞİK İSİMLER	29

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM ÇEKİM EKLERİ

1. ÇOKLUK EKİ /+IAr/	30
2. İYELİK EKLERİ.....	32
2.1. BİRİNCİ TEKLİK İYELİK EKİ /+m//+Im//+Um/	32
2.2. İKİNCİ TEKLİK İYELİK EKİ /+n//+In//+Un/	33
2.3. ÜÇÜNCÜ TEKLİK İYELİK EKİ /+I/ /+U/ /+sI//sU/	34
2.4. BİRİNCİ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+(I)mIz//+(U)mUz/.....	36
2.5. İKİNCİ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+(I)nIz//+(U)nUz/	37
2.6. ÜÇÜNCÜ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+IAr+I/.....	38
3. AİTLİK EKİ /+ki/	40
4. HÂL EKLERİ	43

4.1. YALIN HALİ (NOMİNATİF).....	43
4.2. İLGİ HALİ (GENİTİF) /+(n)In//+(n)Un/	44
4.3. YÜKLEME HALİ (AKKUZATİF) /+(y)I//+(y)U//+n/	49
4.4. YÖNELME HALİ (DATİF) /+A//+(y)A//+(n)A/.....	53
4.5. BULUNMA HALİ (LOKATİF) /+dA/.....	55
4.6. AYRILMA HALİ (ABLATİF) /+dAn/.....	58
4.7. EŞİTLİK HALİ (EKVATİF) /+cA/	62
4.8. YÖN GÖSTERME HALİ (DİREKTİF) /+(g)ArU/	62
4.9. VASITA HALİ(INSTRUMENTAL) /+(y)IA/.....	63
5. SORU EKİ /mI//mU/.....	68
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	71

GİRİŞ

Edebî bir tür olarak seyahatnâme, en genel tanımıyla gezginin bir mekânda edindiği intibâları, bilgileri aktardığı eserdir. “Kısaca, belli bir zamanda belli bir yöreyi gezen bir kişinin gördüğü mekân ve insan topluluğu, duyduğu ve öğrendiği anlatıları kendi gözlem ve yorumlarıyla harmanlayarak anlattığı yazıların toplandığı kitaplara “seyahatnâme” adı verilmektedir” (Ekici, 2013: 27). Seyahatnâmelerde, anlatılan coğrafya ile ilgili bilgiler verilerek tanıtım yapmak, söz konusu bölgeyi görmeyen bir kişinin zihninde burayla ilgili tablo oluşturmak amaçtır. “Seyahatnâmelerde yazarın çıkış noktası “baştan geçenler” değil, “coğrafya”dır. Buna bağlı olarak, o coğrafyanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski-yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, günlük hayatı meydana getiren ayrıntıları vs. seyahatnâmelerin konusunu oluşturur” (Asiltürk, 2009: 912). Bu doğrultuda bölgeler arasındaki sosyal ve kültürel farklar gösterilip ilgi çekici yönler sunulurken geleceğe de kaynaklık edilir.

Yazılması en zahmetli türlerden olan seyahatnâmeler, sanatçının hayatıyla ilgili maddi-manevi ciddi fedakârlıklar yapmasını gerektirir. Bölgeler arasında ulaşım, konaklama, haberleşme gibi temel unsurlar, seyahatnâme yazarlarının maruz kalabilecekleri zorlukların en hafifleridir demek yanlış olmaz. Dolayısıyla seyahatnâmeler çok yaygın karşılaşılan eserler değildir. “Türk edebiyatında seyahatnâme türüne örnek olabilecek ilk eser Hoca Gıyaseddin Nakkaş’ın *Acâibü’l-Letâif*’idir. Bu eser aynı zamanda bir sefaretnâme olarak da tanınır ve Hitay Sefaretnamesi adıyla anılır” (Asiltürk, 2009: 914). 15. yüzyılda yazıldığı bilinen bu eserin haricinde ünlü Osmanlı denizcisi Pirî Reis’in “*Kitab-ı Bahriye*”si (1521/1526) tam bir seyahatnâme olmamakla birlikte seyahat kitabında aranan özelliklerin çoğunu taşımaktadır” (Asiltürk, 2009: 915). Yaklaşık altı yüz yıldır edebiyatımızda yer edinen seyahatnâmelerden en ünlüsü ise Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme* adlı eseridir.

“1611 Martının yirmi beşinci günü (10 Muharrem 1020) İstanbul’da Unkapanı semtinde doğ[an]” (Özön, 2004: 15) Evliya Çelebi ömrünün yarım asırlık bölümünü on ciltlik bu dev eserini tamamlamak için harcar. “Evliya Çelebi, 1671’de hac dönüşünde Mısır’a geçmiş ve kalan ömrünü orada geçirmiştir. Onun ölümünden sonra Mısır’da özel bir kütüphanede saklanarak 55 yıl sonra İstanbul’a getirilen ve

1815'te Hammer tarafından bilim dünyasına tanıtılan on ciltlik Seyâhatnâme'si ilk olarak 1848'de Kahire'de Bulak Matbaasında Muntehâbât-ı Evliyâ Çelebi adıyla yayınlanmıştır” (Eliaçık, 2009: 50). Anlattığı coğrafyada gördüğü aksaklıkları eleştirmesi sanatçının ölümünden bir asır sonra II. Abdülhamid dönemi sansürüne uğramasına neden olur. “1896-1902 arasında ilk altı cildi Pertev Paşa nüshası esas alınarak İkdâm Gazetesi matbaasında basılmışsa da 1902'de muzır yayın sayılarak basım ve dağıtımı yasaklanmıştır. 7. ve 8. ciltler 1928'de Türk Tarih Encümeni'nce, 9-10.ciltler ise 1938'de MEB tarafından yayımlanmıştır” (Eliaçık, 2009: 50).

Mehmet Yaşar Ertaş'ın (2012: 79) “saplantılı denilebilecek düzeyde seyahat tutkunu biri” olarak tanımladığı Evliya Çelebi'nin küçük tecrübeler olarak yerel gezileri saf dışı bırakıldığında seyahate çıkma fikrinin 1640 yılında, on dokuz yaşına bastığı gece gördüğü rüya ile oluştuğu söylenebilir. “Rüyasında, İstanbul'da Yemiş İskelesi civarındaki Ahi Çelebi Camii'nde Hz. Peygamberi aşere-i mubeşşereden olan ashab ve kalabalık bir cemaatle birlikte görür. Büyük bir heyecan ile Hz. Peygamberin elini öperken şaşkınlıkla “Şefaât Ya Resûlullah” diyecek yerde “Seyahat Ya Resûlullah” der. Hz. Peygamber de tebessümle ona iltifat ederek, şefaati, seyahati ve ziyareti müjdeler. Evliya sırayla cemaatte bulunan ashabın elini öper ve dualarını alır” (Kurşun, 2010: 17).

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'ne konu olan bölgelerle ilgili bilgiler bir hayli fazla ve çok yönlüken ayrıntılı tasvirlerde sanatçının konuya olan hâkimiyeti dikkat çekicidir. Okumuş (2014: 200), Evliya Çelebi'nin eserde gösterdiği çok yönlülüğe “gündelik hayatı, kadın-erkek ilişkilerini, yiyecek ve içecekleri, isim kültürünü, şehirciliği, toplumsal farklılaşmayı, zevk, eğlenme ve dinlenme kültürünü, toplumun çeşitli tabakalarının kıyafet kültürünü, müzik, sanat, meslek ve zanaatı, inanç ve din durumunu, aşk yönünü, tabiat-insan ilişkisini, sosyal problemleri, nüfusu, ekonomik kaynakları, yönetici-yönetilen ilişkilerini, adalet-zulüm durumlarını, isyan ve çatışmaları kendine özgü yöntem ve yaklaşımıyla ele almaktadır” cümleleriyle vurgu yapar. Evliya Çelebi “izlenimlerini ortaya koyarken yer yer abartmalara düşmüş, yüzyılın realitesine aykırı bilgiler vermiş; hayal ile gerçeği, kurmaca ile hayatı birbirine karıştırmış” (Asiltürk, 2009: 919) olsa da eseri hemen hemen tüm alanlarda tarihî belge niteliği gösterir.

Elbette Osmanlı dönemi sosyal yapısı düşünüldüğünde “30 civarında farklı dil malzemesi barındıran” (Şavk, 2011: 55) *Seyahatnâme* gibi kapsamlı içeriğe sahip bir eserin yazılabilesinin yalnızca çok gezmeyle ilişkilendirilmesi yanlış kanı olacaktır. Fikrî altyapıyı hazırlayan gezi faaliyetinin yanında bilgi altyapısını oluşturan eğitim tecrübeleri de Evliya Çelebi’yi güdümlleyen unsurdur. “Seyahatnâmedeki dağınık bilgilere göre Evliya, eğitiminin ilk aşamasında daha çok babasının Unkapanı pazar yerindeki dükkânına gelen bilgili ve çok yönlü tanıdıklardan yararlanmış, daha sonra Unkapanı’nda Fil Yokuşu’ndaki Hamid Efendi Medresesinde, yedi yıl eğitim görmüştür. Bu arada Sâdizâde Dârülkurrâ’sına giderek Kur’ân-ı Kerîmi ezberlemiş ve babasından da zamânın güzel sanatlarından olan hat, nakış, tezhib öğrenmiştir. Ancak 1635 yılında, akrabası Silahdâr Melek Ahmed Paşa vasıtasıyla Ayasofya Câmii’nde IV. Murad Han ile tanıştırılan Evliya Çelebi, yüksek seviyede devlet ve bilim adamları ile üst rütbeli askerlerin yetiştiği Enderûn Mektebine kabul edilmiştir” (Şavk, 2011: 8). Gerek içinde yetiştiği ortam gerek aldığı eğitim vasıtasıyla Evliya Çelebi’nin 17. yüzyıl Osmanlı topraklarında ve yakın coğrafyalarda konuşulan dillerle ilgili bilgi sahibi olduğu görülür. Zira Dankoff (1988: 147-151) sanatçının, klasik Osmanlı edebî türlerinde yer alan kalıplara sıkıca bağlanma anlayışının dışında bulunduğunu ve Arapça, Farsça, Türkçe gramer unsurlarını birbiriyle harmanlayarak özgün üslûba eriştiğini söylerken bir başka eserindeki “Evliyâ’nın kullandığı standard dil kuşkusuz İstanbul Türkçesiydi. Payitahtta büyümüş, her gün çevresinde çeşitli ülke ve bölgelerden gelip bu şehre yerleşmiş çeşitli kesimlerden insanları duyup dinlemiş, onların kullandığı sözlere ve konuşma özelliklerine dikkat etmişti” (Dankoff, 2013: 30) cümleleriyle Çelebi’nin yetiştiği ortama ve gözlem yeteneğine dikkat çeker. Onun gözlem yeteneği hususunda sergilediği mahareti, eserinin sözlü kaynaklarının oluşmasını sağlar: “Evliya Çelebi eserinde önemli diyebileceğimiz derecede sözlü kaynak kullanmıştır. Bu kaynakların önemli bir kısmı erkek ve yaşlı kişiler olup, bunların yanında yerel yöneticileri de onun sözlü kaynakları arasında saymak mümkündür” (Ekici, 2013: 35).

Çalışmamıza konu olan *Seyahatnâme*’nin birinci cildinde “İstanbul’un târihi, kuşatmaları ve fethi, İstanbul’daki kutsal makamlar, câmiler, Sultan Süleyman Kanunnâmesi, Anadolu ve Rumeli’nin mülkî taksimâtı, çeşitli kimselerin yaptırdığı

câmi, medrese, mescit, türbe, tekke, imâret, hastane, konak, kervansaray, sebilhâne, hamamlar” (Şavk, 2011: 26) ve İstanbul’un “yetiştirdiği büyük devlet adamlarını, bilginleri ve sanatçıları, esnaf gruplarını” (Asiltürk, 2009: 918) bulmak mümkündür. “Seyyar satıcı ve seyyar esnafın bağışıları, kendilerine özgü sözlerini, şakalaşmalarını çeşitli meslekler için örnekler vererek kaydetmiş” (Dankoff, 2013: 30) olan Evliya Çelebi dil hususunda sergilediği sıra dışı yaklaşımlarla metnini eğlenceli hâle getirmeye uğraşır: “Evliyâ, birden fazla şey söz konusu olduğu zaman çoğul eki kullanmaktan kaçınmaz. (...) Çoğul ekleri gibi Arapça ikilik (*tesniye*) ve dişilik (*müennes*) eklerini de genelleştirir, bunları Arapça kökenli olmayan kelimelere bile getirir, bu biçimler çoğu kez güldürücü bir etki uyandırır.(...) Bu oyunların büyük kısmı alışılmış aliterasyonlara ve tecnislere (*Paranomasia*) dayanır. (...) Yine buna benzer olarak Türkçede *l~r* değişimi bilinen bir şeydir ve bu değişimi yansıtan örnekler Evliyâ’nın metninde de arada bir rastlanır” (Dankoff, 2013: 17-19).Eklerin gösterilmesine geçmeden Mustafa Nihat Özön’ün *Seyahatnâme*’nin dili ile ilgili tespitine yer vermek gerekir: “Evliya Çelebi, yapıtını her iki anlamında “konuşma dili”yle yazmıştır; yani, hem konuşma dilinde olmayan sözcükleri bir sanat ya da bilgi göstermek için kullanmaya kalkışmamış hem de konuşulurken yapılan kimi dizimbilim¹ (sentaks) ve dilbilgisi dışına çıkmalardan çekinmemiştir” (Özön, 2004: 24-25).

Çalışmamızda, Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı’nın Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü 304 numaralı yazmayı esas alarak 2006 yılında hazırladıkları *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap* adlı eser baz alınıp isimlerin kullanımı Yapı Bakımından İsimler ve İsim Çekim Ekleri adlarındaki iki ana başlığın altındaki bölümlerde incelenirken bölümlere alınan örneklerde özel isimlerin haricindeki kelimeler küçük harfle yazılmıştır.

---

¹ Bu terim *sentaks* kelimesini karşılamamaktadır. Türkiye Türkçesinde *sentaksın* karşılığı *söz dizimidir*.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPI BAKIMINDAN İSİMLER

Yapı bakımından isimler basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç gruba ayrılır. Söz konusu başlıklara ait örneklere geçmeden önce isim/ad nedir sorusunun cevabı verilmelidir. “İsimler canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir” (Ergin, 2004: 218).Var olanı belirtmeye, çağırmaya, karşılamaya yarayan sözcükler olarak düşünülebilen isimlerle ilgili olarak Aksan (2009: 85) “doğadaki canlı ve cansız varlıkları, düşünce, duygu, olay ve durumları belirlemeye yarayan, bunları adlandıran öğeler için kullanılır” tanımlamasını yaparken Korkmaz (2009: 195): “Adlar, evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözcüklerdir” tanımını kullanır.“Bir sözlük biriminin söz diziminde ad olarak kullanılması demek, o sözün özne veya nesne olarak kullanımı demektir” (Karaağaç, 2012: 425). Dolayısıyla isim soylu sözcük türü olan sıfat, zamir veya zarfla isim arasındaki fark söz dizimi içerisinde yüklendikleri görevle ilgilidir.

1. BASİT İSİMLER

İsimler içinde yapım eki almayıp kök durumunda bulunan kelimeler basit isimlerdir: “Basit adlar, kök durumunda olan ve herhangi bir türetme ekiyle genişletilmemiş bulunan tek kelimedenden ibaret adlardır” (Korkmaz, 2009: 219). Evliya Çelebi *Seyahatnâmesinin* birinci cildi içinde bulunan basit isimler; iki sestem, üç sestem, dört sestem, beş sestem oluşanlar ve yabancı dillerden geçen basit isimler başlıkları altında gösterilecektir.

1.1. İKİ SESTEN (ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

on (12), al (12), üç (16), at (17), ön (18), ağ (24), el (24), iş (25), iç (27), er (28), ay (33), aç (34), et (48), ok (49), ak (52), ev (151), ot (188), ip (211).

1.2. ÜÇ SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

bin (11), kim (11), sen (12), yün (12), var (12), gün (14), yüz (14), bir (14), yıl (15), beş (15), baş (15), yer (15), ben (16), buz (17), son (18), kaş (21), saç (21), top (25), kuş (25), taş (26), dağ (28), kök (30), kar (31), sal (38), tay (39), bal (39), göz (44), boş (45), yay (58), kan (62), kul (68), tuğ (83), kol (93), güç (104), yol (117), bel (140), gök (166), kum (177), dal (186), bol (188), yen (188), yağ (204), küp (206), süd (210), kır (221), göç (231), yel (237), koç (280), ten (302), kın (303), gem (307), kum (310), çam (315), gön (323).

1.3. ÜÇ SESTEN (ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

iki (12), acı (17), ana (35), oda (52), ata (248), ayu (305).

1.4. DÖRT SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

gerü (11), deve (12), yedi (13), gemi (15), kaya (15), kara (23), çivi (28), kova (34), yaya (82), dayı (82), keçi (137), deri (168), keçe (188), deli (190), dişi (244), kedi (258), dede (260), yaba (263), dana (279), boğa (279), çete (313), boya (327).

1.5. DÖRT SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

kırk (11), dört (14), kurt (34), kürk (116), ters (119).

1.6. BEŞ SESTEN (ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ + ÜNLÜ + ÜNSÜZ) OLUŞAN BASİT İSİMLER

demir (15) (Gülensoy, 2007: 275) , sekiz (17)(Gülensoy, 2007: 749), beşik (63)(Gülensoy, 2007: 135), köpek (110)(Gülensoy, 2007:554), balık (118)(Gülensoy, 2007: 110), domuz (134)(Gülensoy, 2007: 298), bayır (217)(Gülensoy, 2007: 123), bilek (247)(Gülensoy, 2007: 145), soğan (283)(Gülensoy, 2007: 790), kamaş (337)(Gülensoy, 2007: 457).

1.7. YABANCI DİLLERDEN GEÇEN (ÖDÜNÇLEME) BASİT İSİMLER²

du'â (11), hayr (11), senâ (11), şürû' (11), mahal (11), hizmet (11), cenâb (11), behişt (11), hicret (11), sene (11), târîh (11), piyâde (11), kurâ (11), kasabât (11), hadîka (11), gül (11), gülistân (11), bağ (11), seyr (11), temâşâ (11), seyâhat (11), hutûr (11), peder (11), mâder (11), üstâd (11), bürâder (11), halâs (11), sıhhat (11), dervîş (11), hüsn (11), ülfet (11), istimâ' (11), âlem (11), hikmet(11), hudâ (11), sebep (11), vilayet (11), mahlas (11), seyyâh (11), mülâzım (11), hidâyet (11), sûre (11), âyât (11), çeşm (11), istimdât (11), nâm (11), mâl (11), asker (11), edâ (11), dest (11), cümle (11), evliyâ (11), ervâh (11), sahâbe (11), alem (12), müstağrak (12), safâ (12), cemî'i (12), şühedâ (12), ta'alluk (12), nazar (12), cân (12), kâmet (12), işaret (12), tekbîr (12), tilâvet (12), tevhîd (12), şefâ'at (12), ricâ (12), ta'lîm (12), nûr (12), mübîn (12), berk (12), meclis (12), dehşet (12), vücûd (12), lertzân (12), şal (12), beyâz (12), şâş (12), hırka (12), gerden (12), destâr (12), misvâk (12), aşr (12), imâmet (12), medhûş (12), mest (12), aşk (12), hâb (12), tamâm (12), muhrik (12), uzzâl (12), leb (12), tebessüm (12), ziyâret (12), müşk (12), amber (12), sünbül (12), reyhân (12), zaymurân (12), benefsec (12), karanfîl (12), râyiha (12), za'ferân (12), verd (12), handân (12), mübârek (12), misâl (12), şemm (12), hâl (12), sehm (13), kavs (13), hıfz (13), müyesser (13), nân (13), nemek (13), gill (13), mebhûd (13), pâk (13), âbdest (13), inşirâh (13), mu'abbir (13), itmâm (13), tebşîr (13), hümâm (13), müşerref (13), ibtidâ (13), makdûr (13), kitâb (13), künc (13), tetebbu' (13), şurû' (13), sipâs (13), kıyâs (13), mülevven (13), kâ'inât (13), mahbûb (13), matlûb (13), tergîb (13), tavîl (13), murâd (13), ebyâd (13), mertebe (13), hübûd (13), belde (14), hulâsa (14), gulgule (14), tantana (14), velvele (14), sene (14), mukaddem (14), ins (14), tuyûr (14), nâm (14), cezîre (14), kayâsıra (15), bünyâd (15), hevâ (15), huddâm (15), vüzerâ (15), vükelâ (15), sabâh (15), şehir (15), pâre (15), kerre (15), sahrâ (15), mezkûr (15), vâdî (15), halka (15), zafer (16), diyâr (16), kadem (16), harekât (16), re'y (16), huzûr (16), nakş (16), haps (16), avret (16), haysiyyet (16), zinde (16), sebep (16), zarar (16), mesken (16), hayvânât (16), mâverâh (16), kudret (17), şimâl (17), cenûb (17), temevvüc (17), hurûş (17), mukaddem (17), harâb (17), aded (17), müzeyyen (17), târîh (17), tafsîl (17), cihân (17), zuhûr (17), fermân (17),

² Yabancı dillerden özellikle Arapça'dan alınan kelimelerin- söz konusu yabancı dillerin kelime türetme sistemi Türkçe'den farklı olduğu için- tamamı basit olarak değerlendirilmiştir.

sâ'at (17), haber (17), mi'mâr (17), rasad (17), mürğ (17), müneccimîn (17), havâle (17), mesâcid (18), imâret (18), mezkûr (18), müntehâ (18), cereyân (19), âsiyâb (19), deverân (19), buhayre (19), murassa' (19), mertebe (19), müte'allik (19), müstakarr (20), bârû (20), yebâb (20), muttasıl (20), sahrîc (20), ebniye (20), vasat (20), tenâvül (21), müsbet (21), müdebbir (21), harâc (21), cüzâm (22), perde (22), merhamet (22), ma'sûm (22), müstecâb (22), mâcerâ (23), tezyîn (23), metanet (23), münhedim (24), istihrâc (24), istihkâm (24), cirm (24), teklîf (25), mekşûf (25), mübâşeret (25), mestûr (26), deverân (26), merkûm (26), isâbet (27), mazûn (27), kâ'im (27), medfûn (27), hekîm (28), mukaddem (28), cüvân (28), zen (28), mutalsamât (28), ifrît (28), deverân (28), seyrân (28), kehene (29), nefer (29), zâhir (29), âteş (29), sayd (30), tabak (30), akçe (30), emânet (30), ma'den (31), pembe (31), medâris (31), cevher (31), mün'adim (31), mübâşeret (31), gazâ (32), sefer (32), müselman (32), serdâr (32), minvâl (33), müşâvere (33), revzen (33), meştâ (34), hımâr (34), esîr (34), helâk (34), galebe (35), cevâb (35), âsûde (35), cân (36), seyyâh (36), rumûz (36), künûz (36), zindân (36), mu'attal (37), veled (37), etrâf (38), re'y (38), nikâh (38), muzaffer (39), sahrâ (39), mansûr (39), müselmân (39), gâzî (40), meşgûl (40), mutasarrıf (40), türbe (41), ülemâ (41), cidâl (41), ceng (41), mesdûd (41), münce (42), süvâr (43), ma'rûf (43), vefret (43), yebâb (44), zülemât (44), müretteb (44), giryân (45), eşyâ (45), tevellüd (45), istimâ' (46), ihtimâm (46), müşâbih (46), cihet (47), kıyâmet (48), katrân (48), sulehâ (48), makâm (49), ablak (49), nân (50), mâder (50), lisân (52), kâsır (52), cellâd (53), hammâl (54), ruhbân (55), kirec (56), münakkaş (56), enderûn (56), bâtıl (57), levhâ (57), mumya (57), minâre (58), fersah (58), felek (58), nasîhat (58), gıdâ (59), namâz (59), ihtiyâr (60), sipâh (60), boza (60), kebâb (60), şarâb (62), câm (62), bâde (62), rûz (62), şeb (62), defîne (62), hayât (63), fukarâ (63), zelzele (64), kademe (64), şebeke (65), talebe (65), da'vet (65), hutbe (68), rûh (68), saltanat (68), âsâr (69), hayrân (69), nerdübân (69), revzen (69), havuz (69), rıhtım (69), çerâğân (70), pençere (70), mektûb (71), cilâ (71), mücellâ (71), kutu (72), sıbyân (73), mühendis (73), mahlûkât (73), kantara (74), ahşâbât (74), cübbe (74), sadaka (74), masraf (76), müteveccih (76), eyâlet (76), siyâset (76), bürâder (77), merhûm (77), müttehem (78), firâr (78), bekâr (78), târîh (78), mekteb (79), çöl (79), müderris (79), hümâyûn (79), serbest (79), gümrük (81), vezâret (81), nâkıs (81), taht (83), hizmet (83), sikke (83), me'mûr

(84), mülkiyyet (85), mezâri'(85), sınıf (86), seyâhat (86), mâdûn (86), müstahık (87), piyâde (91), resm (91), müselleme (91), itmâm (93), asâ (93), merkez (93), sûrnâ (94), vefât (95), şâ'irân (96), lafz (97), rehine (97), gazâ (98), nasîhat (99), bâkî (99), tabur (100), nebâtât (101), bendîşe (101), şerîfe (102), müsbet (102), dâmâd (102), kâfir (102), âsâr (103), vezîr (103), hançer (104), mühür (104), zorba (106), bekâr (106), muhâfiz (106), habbe (106), fincân (107), hâcet (107), kelle (107), düşman (107), zafer (108), kahve (109), araba (109), bedâsten (110), mâçerâ (110), tehlike (110), hatâ (110), gazab (111), vâlî (111), dost (111), çarşaf (111), kalyon (111), kallâş (112), çene (112), encümen (115), gülşen (115), gonca (115), zikr (115), lügat (115), şeytân (116), baca (116), yetîm (116), beste (117), peşîmân (117), su'âl (117), nüktedân (117), bülbül (119), nâlân (119), kabza (119), fen (120), cirit (120), vefâ (121), levend (121), fetvâ (123), kânûn (124), fitne (125), gülle (125), bekâ (126), alâmet (128), câriye (130), meşveret (133), köy (133), katır (134), rumûz (134), hasta (134), halk (135), ezân (135), baygir (136), minnet (138), ziyâde (139), ekser (139), imzâ (139), mübâşir (140), iskemle (140), fecere (141), tecvît (143), rûzgâr (143), hâfiz (144), zâviye (145), âteş (146), poğaçâ (146), ikbâl (151), hadîse (151), şifâ (152), esnâf (153), menzil (154), izdihâm (155), bekâr (155), sebîl (157), balyoz (159), kurna (159), hâtûn (161), sahan (163), mihter (164), kihter (164), salb (164), risâle (165), eczâhân (166), na'thân (166), güftâr (166), müselmân (166), salamura (168), pinhân (168), siyâset (168), mersiye (169), galat (169), kestâne (170), vâlîde (170), firdevs (171), kethudâ (172), duhân (172), zulm (172), hâtif (174), mesken (175), seccâde (176), kurbân (176), lokma (177), teber (177), halka (177), bedâsten (178), mezâr (178), hudûd (178), fânî (180), mertebe (180), sed (181), zürefâ (181), nakkâd (181), sefer (182), mücâhede (182), secde (182), ayazma (182), meşreb (183), post (183), esbâb (183), tebessüm (183), câriye (183), sîne (184), dâmâd (184), hafta (185), zikir (185), nisbet (185), celâl (185), kafes (186), fakîr (186), dükkân (186), berber (186), çardak (186), dervîş (187), hedâyâ (187), kalyon (188), lâl (188), kelâm (188), kiraat (188), külâh (188), libâs (188), kıyâfet (189), zindân (189), leş (190), müşk (192), ressâm (192), bostân (194), kiremit (195), libâs (197), fesâhat (199), şemşîr (200), sofrâ (202), fıstık (202), mermer (202), tu(ğ)la (203), limon (203), turunç (203), misket (203), sel (205), vardıyan (205), kösele (207), ceviz (208), pala (208), terzi (208), çorap (208), marankos (208), çoban (210),

mavuna (210), badana (211), kuruş (212), sokak (213), sadranc (213), şeker (213), pusula (213), varoş (214), tüfeng (214), bal (214), fiçı (214), kalay (215), defter (215), çam (215), mekik (215), çapa (215), kundak (216), terbiye (216), lehce (217), musluk (217), furun (217), forsa (219), sadaka (219), handak (219), sünger (220), somun (220), manav (220), firkate (221), filika (221), lahana (222), ceviz (222), mahalle (223), körfez (223), varak (224), köhne (228), şebeke (229), dirhem (230), çengal (231), ohlamur (233), sini (234), pilâv (234), zerde (234), maraz (234), deste (238), dollâb (239), mızrak (240), mevsim (241), Burak (242), cennet (242), vesvese (243), zelle (246), sekel (246), ustura (247), vazîfe (254), terbiye (254), libâs (254), sepet (254), işkence (256), semer (257), seyis (257), sıhhat (258), sınıf (259), lavaş (264), kavanoz (276), paça (279), işkembe (282), biber (283), tarçın (283), garaz (284), çarmıh (286), fincan (286), köfter (286), pişmâniye (289), asdar (295), dülbent (299), leblebi (300), sele (300), sepet (300), zırh (302), vezne (304), fişek (304), kumbara (305), fitil (305), tabla (308), rende (311), raf (312), devlet (312), pota (313), civa (313), devât (314), sumpara (314), nâvek (314), zemberek (315), matrak (316), teber (319), bağana (321), zorba (322), cüzdan (323), ağyâr (324), postal (325), rakam (325), kâse (326), şöhret (327), afyon (327), nâtır (329), ilâc (329), lakab (330), selef (331), hamle (331), zinde (331), nakıl (332), karavan (332), peşgir (332), dülger (335), battâl (337), hortum (337), ticâret (337), desti (338), badana (340), cendere (341), neyzen (343), zurna (346), işve (348), hâmile (354), sıgar (354), kahya (356), meze (357), fasıl (358), ders (359).

2. TÜREMİŞ İSİMLER

Türemiş isimler, kök ve gövde halindeki kelimelere getirilen yapım ekleri vasıtasıyla oluşan yeni anlamları taşıyan sözcüklerdir. Ergin (2004: 122-123) yapım eklerini, köklerden gövdeler yapmakla vazifeli, kök ve gövdelere işleklik veren ekler olduğunu belirtirken Karaağaç (2012: 248) ise “tek başlarına anlamları ve kullanımları olmayan, ancak söz köklerine ve gövdelerine gelerek yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini sağlayan dilbirimleri” olarak tanımlar. Kelime türeten yapım ekleri “işlev bakımından belirli görevler yüklenmiş olduklarından, kök ile yeni kurulan ad arasındaki anlam ilişkisi ekte var olan işlevle süregelmekte; ancak

türemiş kelime eskisinden farklı yepyeni bir anlam kazanmış bulunmaktadır” (Korkmaz, 2009: 224).

Türkçede isim türetme iki yolla yapılır; bunlar isimden isim yapan ekler ve fiilden isim yapan ekler ile sağlanır.

Seyahatnâme'de isimden isim yapan otuz beş ekin örneklerine rastlanırken fiilden isim yapan eklerde bu sayı yirmi sekizdir. Eklerin sayıca fazla bulunması nedeniyle işleklik durumlarının yoğun olduğu kimi eklerde tasnif yoluna gidilecektir.³

2.1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

2.1.1. +A

sıp+a (277) (Gülensoy, 2007: 769), şak+a (351)(Gülensoy, 2007: 834).

2.1.2. +Aç

kol+aç > kulaç (215), bakır+aç > bakraç (286).

2.1.3. +Ak

öç+ak > ocak (84), (Gülensoy, 2007: 610), kap+ak >kab+ak (222)(Gülensoy, 2007: 446), et+ek (224)(Gülensoy, 2007: 346), tirs+(g)ek > dirsek (224)(Gülensoy, 2007: 289), kav+ak (227)(Gülensoy, 2007: 478), saç+ak (259), ing+ek > inek (277)(Gülensoy, 2007: 436), tal+ak (282), siğ+ek (315).

2.1.4. +CA/+ncE

Sıfatlara ve Sıfat Olarak Kullanılan Sözlere “Olarak” Anlamı Katan Pekiştirme İşlevinde Tarz Zarfları Türetme

nihânî+ce (26), pinhânî+ce (224), kop+ça (314), kâfir+ce (83), piyâde+ce (107).

---

³ Tasniflerin oluşturulmasında Korkmaz (2009) kaynak alınmıştır.

Nitelik Sıfatlarından, Renk Adlarından veya Adlardan +CA Ekiyle Yapılan Küçültme Sıfatları ve Sıfatın Gösterdiği Niteliği Taşıyan Cins Adları Türetme

sarı+ca (139), kara+ca (240), ala+ca (240), atma+ca (316), kurın+ça > karınca (216), dükkân+çe (183), fakîrâne+ce (168).

Millet, Kavim ve Halk Adlarından Dil ve Lehçe Bildiren Adlar Türetme

Çağatay+ca (183), İshâk+ca (184), Türkmânî+ce (284), Urum+ca (291).

Sıfatlara ve Sıfat Olarak Kullanılan Sözlere Gelerek Kelimeye “Oldukça” Anlamı Katan, Benzerlik ve Azlık İşlevinde Küçültme Sıfatları Türetme

ılı(k)+ca (16), ziyâde+ce (56), hurda+ca (264), tenhâ+ca (269), yağlı+ca (281), sarımsaklı+ca (281), çiğ+ce (204), nevâleli+ce (284).

2.1.5. +CAK

ısı+cak (278) (Gülensoy, 2007: 419), kol+çak > kolçağ (302), böğ+çek > böcek (353).

2.1.6. +CI

Meslek veya Uğraşı Bildirenler

çizme+ci (30), sâ‘at+ci (30), el+çi (36), eşkin+ci (39), top+cu (50), lağım+ci (50), ma‘cûn+cu (51), helvâ+cı (52), hasır+cı (52), düğme+ci (53), tüfeng+ci (53), matara+cı (53), koru+cu (54), temâşâ+cı (60), nişân+cı (78), rûznâme+ci (84), mukâta‘a+cı (86), mukâbele+ci (86), ulûfe+ci (87), balta+cı (93), muhâfaza+cı (104), pabuç+cu (106), çorba+cı (106), mürekkebi+ci (111), hâcethâne+ci (116), meydân+cı (116), üzengi+ci (120), aş+cı (131), tefîş+ci (139), pâypûş+cu (155), bazâr+cı (158), zırh+cı (158), gemi+ci (158), taş+cı (158), ma‘cun+cu (159), kantâr+cı (159), vezne+ci (159), arpa+cı (159), çadır+cı (159), otak+cı (159), mezâr+cı (159), kâğıd+cı (159), kiremit+ci (159), eski+ci (159), balık+cı (159), av+cı (159), çul+cu (163), topuz+cu (163), oyun+cu (173), meş‘al+ci (173), kova+cı (178), şerbet+ci (182), yorgan+cı (184), araba+cı (186), dutkal+cı (192), kiriş+ci (192), çanak+cı

(194), bardak+cı (194), çömlek+ci (194), kaymak+cı (196), kurbân+cı (197), çorba+cı (203), nevbet+ci (205), mum+cu (212), kalafat+cı (213), pastırma+cı (213), hünkâr+cı (217), kayık+cı (225), peksûmât+cı (226), ekin+ci (241), süd+cü (241), ekmek+ci (241), boza+cı (251), çift+ci (263), meremmât+cı (264), tuz+cu (264), çörek+ci (265), börek+çi (265), gevrek+ci (265), gurâbiyye+ci (265), lokma+cı (265), gözleme+ci (265), şehriyye+ci (265), yelken+ci (273), egrek+ci (277), peynir+ci (278), yoğurd+cu (278), karakulluk+çu (279), mandıra+cı (279), baş+cı (281), yay+cı (282), ciğer+ci (282), işkembe+ci (282), sebzevât+cı (285), köfter+ci (286), pâlûde+ci (286), mahleb+ci (286), hoşâb+cı (287), balık+cı (288), kantâr+cı (291), ipek+ci (292), çekiç+ci (292), kehle+ci (294), dolab+cı (294), tel+ci (294), cilâ+cı (294), sikke+ci (294), vezne+ci (294), muhâsebe+ci (296), miyân+cı (296), sâbûn+cu (299), zırh+cı (302), kalkan+cı (303), iğne+ci (307), rumat+cı (311), kîmyâ+cı (312), tel+ci (313), pota+cı (313), bora+cı (313), civa+cı (313), boru+cu (313), kâğız+cı (314), devât+cı (314), dökme+ci (314), zemberek+çi (315), ok+cu (316), yelpâze+ci (318), takya+cı (319), kavuk+cu (319), yorkan+cı (319), hil'at+cı (320), kürk+cü (321), keçe+ci (322), tirkeş+ci (323), semer+ci (323), çekiş+ci (324), mest+ci (325), bardak+cı (326), çini+ci (327), fâl+cı (331), oyma+cı (332), basma+cı (332), incü+cü (332), çıkrık+cı (335), egser+ci (336), suyol+cu (336), çark+cı (340), kereste+ci (340), alçı+cı (340), kirec+ci (340), kaldırım+cı (340), kayağan+cı (340), badana+cı (340), oyuncak+cı (340), eşek+ci (340), iskemle+ci (341), ferâş+cı (341), tâbût+cu (341), gergef+ci (341), tahtirevân+cı (341), mahâfet+ci (341), dezgâh+cı (341), kopuz+cu (344), şeşhâne+ci (344), ravza+cı (344), çöğür+cü (345), sâz-ı sünder+ci (345), zil+ci (345), ıklık+cı (345), tanbûra+cı (345), muğni+ci (345), yelteme+ci (345), yolkar+cı (345), simit+ci (348), yuva+cı (348), cevâhir+ci (348), zâğar+cı (352), meşrûbât+cı (353).

“Kimse” Anlamı Oluşturanlar

du'â+cı (86), feryâd+cı (114), müjde+ci (132), yol+cu (159) (Korkmaz, 2009: 41), çapkun+cu (163), seyir+ci (257), seyrân+cı (264).

“Sahiplik” Anlamı Oluşturanlar

doğan+cı (51), da'vâ+cı (66) (Korkmaz, 2009: 41), hammâm+cı (173) (Korkmaz, 2009: 41), deve+ci (244), meyhâne+ci (251), ser-tîmârhâne+ci (263), kışlak+cı (273), arslan+cı (280).

Alışkanlık Sıfatları Oluşturanlar

yasak+cı (223).

Yer Adı Oluşturanlar

Bostân+cı (29), Sirke+ci (34), Kazan+cı (52), Bozahâne+ci (251)⁴.

2.1.7. +CİK

Eklendiği Kelimeye Küçüklük Anlamı Katan ve Bunların Bir Kısmını Terim Niteliđinde Türeten Adlar Yapma

maksûre+cık (27), sığır+cık (27), kasaba+cık (228), kal'a+cık (295), kadirga+cık (297), kubbe+cık (303), parça+cık (323), dil+çık (346).

Yer Adları Türetme

Osmân+cık (38), Aydın+cık (55).

Adlardan Sevgi, Şefkat ve Acıma İfadesi Taşıyan Küçültme Adları Yapma

oğlan+cık (61), bala+cık (281).

Bu Ekle Genişletilmiş Olan Sıfatlar, Anlamca Pekiştirilmiş Küçültme veya Abartma Sıfatları Türetme

dar+(a)cık (61), dolu+cık (62), alça(k)+cık (72), ince+cık (100), az+(a)cık (109), ufa(k)+cık (289).

2.1.8. +CİL

balık+cıl (197).

---

⁴Örneklere de görüldüğü gibi +cI eki genellikle uğraş alanı adı türeten isimler yapmaktadır. Bu uğraş adları zaman içerisinde gerçekleştirildiği çevrenin adı olarak -donuklaşarak- kullanılmaktadır.

2.1.9. +cIIAyIn

siz+cileyin (72), ben+cileyin (351).

2.1.10. +CIn

yalıng+çın > yalçın (224).

2.1.11. +CUGAz

İslâmbol+cugaz (13), kız+cugaz (61), taş+cuğaz (191), kurd+cuğaz (292), şey+cügez (350).

2.1.12. +CUK

söğüd+cük (38), küçü(k)+cük (61), amûd+cuk (101), kalyon+cuk (273), çubu(k)+cuk (332), boru+cuk (346).

2.1.13. +dAş

karın+daş (11), ayak+daş (115), yol+daş (118), ömr+(d)eş (169), emil+deş (223).

2.1.14. +dUrUK

boyun+duruk (263).

2.1.15. +Er

bir+er (12), yüz+er (18), iki+(ş)er (21), üç+er (21), on+ar (23), elli+(ş)er (34), bin+er (50), yigirmi+(ş)er (52), kırk+ar (71), dörd+er (71), yedi+(ş)er (291), sekiz+er (291).

2.1.16. +GA

ar+ka (118) (Gülensoy, 2007: 78).

2.1.17. +gU

ku+gu > kuğu (321) (Gülensoy, 2007: 564).

2.1.18. +Ik/Uk

çıp+ık > çubuk (215) (Gülensoy, 2007: 256), kap+uk > kavuk (319) (Gülensoy, 2007: 479).

2.1.19. +(I)l

çak+ıl (203).

2.1.20. +(I)ncI

yedi+nci (17), dörd+(ü)ncü (23), tokuz+(u)ncü (24), üç+(ü)ncü (32), sekiz+(i)nci (36), yigirmi+nci (42), elli+nci (45), iki+nci (53), beş+(i)nci (53), altı+ncı (53), on+(u)ncü (53), on bir+(i)nci (53), on iki+nci (53), on üç+(ü)ncü (53), on dörd+(ü)ncü (53), kırk+(ı)ncı (57).

2.1.21. +IAk(<+IA-k)

kış+la(g) > kış+la (141), köñ+lek > gömlek (213), teker+lek (265).

2.1.22. +II/+IU

Sahip Olma, Üzerinde Bulundurma, O Özelliği Taşıma, İlgili Olma, Yetkili Olma Anlamlarında Sıfat Türetme

gülistân+lı (11), vech-i hasen+li (11), külâh+lı (11), kan+lı (12), kolan+lı (12), bakır kapak+lı (18), kuşak+lu (19), kubbe+li (20), şevket+li (23), ad+lu (24), kibir+li (24), bâğ u besâtîn+li (26), mücevher+li (26), sûret+li (26), nerdübân+lı (27), mücevveze+li (29), külâh+lı (29), keçe+li (29), üç baş+lı (29), isim+li (36), yağ+lı (42), göz+lü (45), haç+lı (45), kemer+li (46), zehir+li (46), emân+lı (48), sefer+li (52), tâc+lı (52), pîrehan+li (52), şehir+li (53), kapak+lı (54), şerîfe+li (58), kadeh+li (58), minâre+li (58), meşin+li (60), dolama+lı (60), bıçak+lı (60), zencîr+li (60), sarık+lı (60), sokak+lı (61), kap+lı (62), örtü+lü (63), rûhâniyyet+li (64), peşmîne+li (64), mirvaha+lı (64), levha+lı (64), tabaka+lı (64), yedi at+lı (68),

bâb+lı (69), külüp+lü (71), en+li (71), atebe+li (71), medene+li (71), pençere+li (72), mismâr+lı (72), mih+lı (72), minâre+lü (74), serhad+li (77), tezkire+lü (90), berât+lı (93), zülûf+lü (93), sa‘âdet+lü (94), hâsoda+lı (95), kenâr+lı (100), kafes+li (101), memhûr+lu (101), kaş+lu (103), at+lu (108), kaftan+lı (115), rahmet+li (117), yağ+lı (119), müzehheb+li (121), anbâr+lı (125), azamet+lü (125), bayrak+lı (129), tat+lı (130), eğer+li (130), kaş+lı (131), söz+lü (131), yüz+lü (131), göz+lü (131), şekil+li (132), ev+li (133), bahâr+lı (134), eksik+li (138), ten+li (138), bağ+lı (142), mihrâb+lı (145), mahâzin+li (147), azîm+li (153), şâhnişîn+li (153), hücre+li (154), silâh+lı (155), muşta+lı (155), puşka+lı (155), cân+lı (163), sirke+li (163), sarımsak+lı (163), liyâkat+li (165), kabaniçe+li (186), kopça+lı (186), çakşır+lı (186), germâ-germ+li (188), çekirdek+li (188), yen+li (188), borç+lu (190), berekât+lı (192), bâğçe+li (192), rıdvân+lı (193), bayır+lı (193), ravza-i irem+li (195), köşe+li (196), müzehheb+li (198), kurşun+lu (201), liman+lı (203), lâciverd+li (203), hadîka+lı (203), kiremit+li (205), kaymak+lı (208), en+li (210), rûhâniyyet+li (211), havuz+lu (213), varak+lı (213), esbâb+lı (215), üst+lü (216), yağ+lı (216), alt+lı (216), zencîr+li (216), ağız+lı (216), küpe+li (216), harem+li (217), câmi‘+li (221), servi+li (221), yürek+li (221), kaya+lı (224), pençere+li (225), âbâdân+lı (226), sarımsak+lı (229), sirke+li (229), soffa+lı (233), ocak+lı (234), müntehâ+lı (235), karanfîl+li (236), dirah+lı (239), câm+lı (239), orman+lı (240), avgâh+lı (240), yama+lı (244), ayb+lı (246), sevket+lü (251), altun+lu (256), sopa+lı (256), zehir+li (256), gedik+li (257), ulûfe+li (257), parmaklık+lı (258), saçak+lı (259), asâ+lı (262), yaldız+lı (262), kına+lı (263), sûsâm+lı (264), çörek ot+lu (264), bâdem+li (265), yumurta+lı (265), anison+lu (267), za‘ferân+lı (267), kundak+lı (268), katrân+lı (269), top+lu (273), anbâr+lı (273), tûfeng+li (273), fes+li (273), cevâhir+li (273), sırma+lı (279), çardak+lı (279), tabanca+lı (279), boynuz+lu (279), yol+lu (279), afyon+lu (280), yular+lı (280), kimyon+lu (281), râyiha+lı (282), peşkin+li (284), ta‘âm+lı (284), kulp+lu (285), darçım+lı (286), karanfîl+li (286), bahâr+lı (286), gülâb+lı (286), bal+lı (288), gedik+li (292), kilid+li (292), deyenek+li (294), pas+lı (299), devlet+li (299), manavgat+lı (299), biçim+li (300), tîmâr+lı (300), yanak+lı (300), pala+lı (302), mescid+li (303), kamış+lı (304), kefe+li (306), arka+lı (306), dirsek+li (307), kuşak+lı (310), mîkât+lı (310), münebbih+li (310), ün+lü (310), diş+li (311), civa+lı (313), kapak+lı (314), kol+lu

(314), zîver+li (314), çarh+lı (314), halhâl+lı (317), ibik+li (318), ütü+lü (319), post+lu (321), şâzrevân+lı (324), peştemâl+li (324), yırtmaç+lı (325), nefes+li (332), berât+lı (333), pâsbân+lı (335), örtü+lü (336), târ+lı (337), terâzû+lü (338), şeytanat+lı (340), takya+lı (340), celâcil+li (342), nefes+li (342), perde+li (344), sadâ+lı (344), kıl+lı (344), göğüs+lü (344), kiriş+li (345), gevde+li (345), kulak+lı (346), dilçik+li (346), kaya+lı (350), kıyâfet+li (350), çevgân+lı (352), salata+lı (354), hümül+lü (354), yelek+li (357), kürek+li (357), kılıç+lı (357), çehre+li (360).

Bir Millete, Bir Kavme, Bir Hanedana, Bir Ülkeye, Bir Şehre, Bir Yere veya Bir Kuruluşa Ait Olma, Bağlantılı Olma Anlamlarında Sıfat Türetme

karye-i İzzeddîn+li (18), karye-i Kite+li (18), karye-i Bakla+lı (18), karye-i Türk-eşe+li (18), Üsküb+lü (51), Aksarây+lı (51), Ma'nisa+lı (51), İğdir+li (51), Bursa+lı (51), Karaman+lı (51), Tarabefsûn+lu (51), Konya+lı (51), Tire+li (51), Kazdağ+lı (78), Osmân+lu (84), İnebahtı+lı (129), Hasan Paşa+lı (140), Sivrihisâr+lı (161), Bergama+lı (161), Vidin+li (164), Florina+lı (165), Florunya+lı (165), Gelibolu+lu (165), Amasiyye+li (165), Aydın+lı (165), bıyık+lı (166), Pirizne+li (167), Süleymân Hân+lı (170), Akça+lı (178), tepe+li (317), Kâsımpaşa+lı (342).

Adları Türetme

ılıca+lı (16), bakraç+lı (241).

2.1.23. +Hik/+Hük

“Bir Şey İçin” Manası Verenler

guruş+luk (33), bûse+lik (116), ud+luk > uyluk (271), kebâb+lık (276), kıyma+lık (276), göğüs+lük (279), cibin+lik (298), yağmur+luk (322).

Bir Şeyin Toplu Olarak Konulduğu Yer, Yer Adları Oluşturma

arpa+lık (81), çift+lik (90), deve+lik (154), mezâr+lık (203), çöp+lük (212), şehîd+lik (293), ot+luk (295).

Bir Nesnenin Doğadaki Bolluğunu, Toplu Olduğu Yeri Gösteren Adlar Yapma

çam+lık (59), saz+lığ (122), bataklık (122), kaya+lık (188), taş+lık (270), hurmâ+lık (325).

Ülke, Mahalle, Semt Gibi Yer Adları Oluşturma

çan+lık (37), ocak+lık (84), yurd+luk (84), sancak+lık (93), kuş+luk (93), değirmen+lık (128), harâmî+lık (196), meşâd+lık (203), manastır+lık (204).

Alet Adları Yapma

parmak+lık (35), kol+luk (54), el+lik (129), pul+luk (263), ip+liğ > iplik (303), ter+lik (325), etek+lık (348).

Meslek Adı ve Uğraşı Alanı Gösteren Adlar Yapma

mü'ezzin+lık (12), serkeş+lık (14), nigezbân+lık (23), şinâver+lık (29), zerger+lık (37), şemşîrbâz+lık (39), mîrialem+lık (40), resenbâz+lık (44), cevârî+lık (50), subaşı+lık (54), rikâbdâr+lık (59), ser-bevvâbân+lık (76), kapucubaşı+lık (76), kapudan+lık (78), defterdâr+lık (78), çâşnigîrbaşı+lık (78), kâşif+lık (86), Yörük+lük (90), bostâncıbaşı+lık (91), serdâr+lık (97), silihdâr+lık (103), korsan+lık (111), nedîm-i hâs+lık (115), çâpük+lük (117), pehlivân+lık (119), küştegîr+lık (119), lu'bedebâz+lık (120), silâhşör+lük (120), kemânkeş+lık (121), gürzbâz+lık (121), zûrbâz+lık (121), matrakbâz+lık (121), na'thân+lık (123), çavuşbaşı+lık (124), pâybâf+lık (130), kemendbâz+lık (130), âteşbâz+lık (132), çukadâr+lık (132), dîdebân+lık (146), na'lincî+lık (183), müşkil-küşâ+lık (187), nevâsâz+lık (194), ırgat+lık (206), âşüfte+lık (213), bâğbân+lık (221), dizdâr+lık (224), gavvâs+lık (238), ikinci+lık (241), arayıcı+lık (254), kıssahân+lık (259), kehhâl+lık (262), hamurkâr+lık (264), miyâncî+lık (296), cevâhircî+lık (310), pîşekâr+lık (310), kemer-beste+lık (312), kalemkâr+lık (312), matrakbâz+lık (316), örücü+lük (320), müzeyyin+lık (328), mukallid+lık (351), hezârfen+lık (359).

Siyasî, Felsefî, Dinî Düşünüş ve İnanışı Bildiren Adlar Yapma

putpereste+lık (14), haçperest+lık (21), aşîret+lık (86), yusûf+luk (164), derviş+lık (243).

Rütbe ve Makam Bildiren Adlar Yapma

kıral+lık (36), elçi+lık (36), şehzâde+lık (42), ağa+lık (77), mîrimîrân+lık (79), mîrilivâ+lık (79), hân+lık (80), sultân+lık (80), kâ'immakâm+lık (82), vezîr-i a'zâm+lık (86), beğlerbeği+lık (90), sadrıa'zam+lık (103), hûnhâr+lık (107), pâdişâh+lık (160), vâlî+lık (251), kadı+lık (257).

İsim ve Sıfatlara Gelerek Onları Genelleştiren Nitelikte Soyut Adlar Yapma

aşinâ+lık (12), temâşâ+lık (14), fetâ+lık (24), âteş-feşân+lık (29), aç+lık (35), susuz+luk (35), karşı+lık (36), dest-dirâz+lık (44), beraber+lik (54), kâr+lık (55), erzel+lik (56), dost+luk (58), dilâzâr+lık (60), güzel+lik (73), şîrînkâr+lık (73), harç+lık (90), şikeste-hâtır+lık (95), kara+(n)lık (104), zorba+lık (106), bed-nâm+lık (109), cihângîr+lık (110), dil-nüvâz+lık (118), zorâver+lık (119), çâresâz+lık (121), hûnrîz+lık (121), şâdumân+lık (123), ara+lık (124), ata+lık (124), hayâkâr+lık (130), sâhib-firâş+lık (133), tama'kâr+lık (135), bî-mahlas+lık (166), dilgîr+lık (171), hûnhâr+lık (172), çağanabâz+lık (173), kâr-sâz+lık (173), zamân-ı fetâ+lık (177), nâzik+lik (178), kardaş+lık (242), eksik+lik (243), arı+lık (243), toğru+luk (243), yanık+lık (244), dilrîş+lık (244), âdil+lik (246), pâk+lık (246), tamık+lık (246), cömerd+lik (246), bahîl+lik (246), yakın+lık (247), râst+lık (247), var+lık (247), tok+luk (256), kerem+lik (261), şîvekâr+lık (262), karangu+luk > karanlık (271), hevâyi fişek+lık (304), beng+lık (354).

Hacim, Ağırlık, Alan, Uzunluk Gösteren Adlardan Yine “Ağırlık, Ölçü, Alan, Uzunluk” Bildiren Adlar Yapma

kalın+lık (25), sığ+lık (201), dar+lık (218), ağır+lık (290).

Zaman Gösteren Adlara Gelerek “O zaman süresi içine giren” Anlamında İsim ve Sıfatlar Türetme

yıl+lık (34), ay+lık (177), gün+lük (241).

2.1.24. +mAn

or+man (228) (Gülensoy, 2007: 630).

2.1.25. +rA

üz+re (11), taş+ra (12), iç+re (14), son+ra (15), tug+ra < turra (336).

2.1.26. +sAk (< sA-k)

bağır+sak (271).

2.1.27. +sIz/+sUz

Addan (Yokluk, Eksiklik) Bildiren Olumsuz Anlamda Sıfatlar Türetme

kemik+siz (12), çoban+sız (28), su+suz (35), gerek+siz (35), ulûfe+siz (39), handak+sız (52), bârû+suz (52), nişân+sız (57), şer'+siz (65), tezkire+siz (90), adâlet+siz (105), baş+sız (110), bug+suz (110), salavât+sız (120), ceng+siz (128), garrâ+sız (138), cân+sız (141), şeftâlû+süz (146), bâdbân+sız (214), bâğçe+siz (225), bâğ+sız (225), pîr+siz (255), iş+siz (256), güç+süz (256), tuz+suz (264), biz+siz (274), anlar+sız (274), el+siz (278), ayak+sız (278), dezgâh+sız (281), dükkân+sız (311), dikiş+siz (318), zencîr+siz (321), nerdübân+sız (334), celâcil+siz (336), terâzû+süz (338), dil+siz (351), mehterhâne+siz (357), zehre+siz (358), besmele+siz (361), bismillâh+sız (361).

Anlam Kayması Yoluyla Kalıplaşmış Bazı Sıfat ve Zarflar Türetme

âr+sız (35), îmân+sız (48), uğur+suz (256), nûr+suz (256).

2.1.28. +şIn

sarı+şın (46).

2.1.29. +(I)t/+(U)t

yig+(i)t (218) (Gülensoy, 2007: 1145).

2.1.30. +(U)n

uz+un (116), koñ+(u)n > koyun (210), arış+(i)n > arşın (211), od+un (213).

2.1.31. +(y)In

kar+ın (271) (Gülensoy, 2007: 469).

2.2. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER

2.2.1. -A

doğ-a (187), kıs-a (188), keç-e (215), boz-a (220), yak-a (243).

2.2.2. -(A)ç

say-aç (277), çak-ıç > çekiç (305) (Gülensoy, 2007: 227).

2.2.3. -(I)K

del-ik (62), topur-ık > top(u)r-ak (62), aç-ık (103), kır-ık (119), yan-ık (244), sar-ık (260), egir-(i)k > eğrek (277), çıkır-ık > çıkırık (335), kert-(i)k (355).

2.2.4. -(I)m/(U)m

ad-ım (25), kaldır-ım (30) (Gülensoy, 2007: 454), yay(ı)l-ım (44), üz-üm (61), kuy-um (62), uçur-um (69), iç-im (74), kes-im (119), dil-im (224), ye-m (234), boğ-um (268), dön-üm > dölüm (283), yar-(ı)m (325).

2.2.5. -(U)K

böl-ük (53), yörü-k (90), bıç-ık > buçuk (222), sar-ık (224), tomur-uk (278), yıd(u)r-uk > yumruk (283) (Gülensoy, 2007: 1175), sök-ük (308), köyir-ük > körük (308), üt-ük > ütü (319).

2.2.6. -(U)n

kag-un > kavun (12) (Çağbayır, 2007: 2486), tüt-ün (107), bur-un (125), yak-(ı)n (219), oy-un (315).

2.2.7. -(A)n / -(I)n

düz-en (12), yaligan > yala-n (112), diz-in (119), kal-(ı)n (119), yıl-an (236), ek-in (241), sap-an (248), ay(ı)r-an (277), yığ-ın (295), tog-an > doğan (316), kola-n (320).

2.2.8. -(y)IcI / (y)UcU

Filinin Gösterdiği İşi “Meslek, Uğraşı” veya “Sürekli Olarak” Yapanı Gösteren Adlar Türetme

kes-ici (256), pişir-ici (267), boğazla-(y)ıcı (276), sür-ücü (277), avla-(y)ıcı (290), sat-ıcı (290), çek-ici (292), tavla-(y)ıcı (292), yassıla-(y)ıcı (294), ur-ucu (294), dök-ücü (308), yap-ıcı (313), yaz-ıcı (313), ör-ücü (320), dög-ücü (330), doku-(y)ucu (333), çal-ıcı (336), kaz-ıcı (340), yak-ıcı (340).

Fiilden, “O İşi Yapan, Yapma Etkisi Gösteren” Anlamında Sıfatlar Türetme

at-ıcı (159), ara-(y)ıcı (254), taşı-(y)ıcı (287).

Fiilin Gösterdiği İşi Bir Özellik Olarak Taşıyan Sıfatlar Türetme

ürküt-ücü (288), yırt-ıcı (321).

2.2.9. -(A)k < gAk

Bir Alışkanlığı, Bir Duyguyu ve Fiilin Bildirdiği İşi Çokça Yapanı Gösteren Sıfatlar Türetme

yayıl-ak > yayla (71) (Gülensoy, 2007: 1098), egsü-k > eksik (105)(Çağbayır, 2007: 1398), fırla-k (120) (Tietze, 2002: 55), yet-ek > yedek(129), döv-ek> dibek (292), (Çağbayır, 2007: 1209),köç-ek (314).

Bir İşin Yapıldığı Yeri Gösteren Adlar Türetme

kon-ak (74), kışla-k (273),

Araç-Gereç Adları Türetme

sanç-(g)ak>sancak (205), otur-ak (159) (Gülensoy, 2007: 637), bıç-ak (186), yat-ak (240), kız-ak (264), batır-ak > badrak > bayrak (272) (Gülensoy, 2007: 124), tara-k (291), tüt-ek > düdük (337), ele-k (189), beşi-k (220), kurşa-k > kuşak (224), otur-ak (226),ölç-ek (249), çingra-k (265), yasta-k > yastık (298), kunda-k (304).

Somut ve Soyut Adlar Türetme

kul-(g)ak > kulak (209), tire-k > direk (215), yapur-(g)ak > yaprak (242), bür-ek > börek (251), tırna-k (322).

2.2.10. -AnAK

teg-enek > değ-enek > değnek (190).

2.2.11. -I

aşır-ı (149), sarıl-ı (187), yal-ı (217), çal-ı (224), kirp-i (228), çırp-ı (269).

2.2.12. -AGU

kaşa-gu > kaşağı (118), ver-gi (256), bur-gu (256), bıç-kı (263), bas-kı (308), köze-gü > küskü (340).

2.2.13. -gA

yumurt-ga > yumurta (214), süpür-ge (254), tam-ga > damga (311).

2.2.14. -GAn

yel-ken (48), kaz-gan (238), saksı-ğan (248), yapur-gan > yorkan (319).

2.2.15. -GIn

kes-kin (45), geç-gin (121), kaç-kın (240), piş-kin (274), yan-kın (311).

2.2.16. -GUn

çap-kun (177), sür-gün (229).

2.2.17. -InDI

ak-ındı (224).

2.2.18. -(y)Iş

yürü(y)-üş (44), gel-iş (59), çav-ış > çav-uş (82), küre-ş > güre-ş (120), dik-iş (318).

2.2.19. -mAk

Ve etek der-miyân edüp ziyâfetde size hidmet edüp **ekmek** bezl etdüğiyçün hûn ekmekdir, (50), Ammâ **kaymağı** ve yoğurdu gâyet lezîzdir (196), ...iki çizme bir

yerde ve gûnâ-gûn **başmaklar** ile zeyn olmuş bir matbah-ı Kevkâvus'dur... (218),
...kılıçbalıklarına kayıklar ile varup harbe ve **tokmaklar** ile urup sayd ederler (229).

2.2.20. -mA

...şebeke ve tor ve ağ ve **serpme** ve kafas ve düzenleri deryâya döküp (24),
...harb [ü] kıtâl esnâsında cümle **donanma**-yı hümâyûn'a asker-i İslâm dolup (42),
...bir esvâk-ı haffâfân ve bir çârsû-yı **düğmeciyân** ve zergerân binâ etdi (53),
...mihrâb-misâl mermerden **oyma** mukarnas mebrûmlar içre... (71), ...ulûfeleri çok
bunları "**yoklama** ederim" dedikde gulû edüp yoklamağa rızâ vermediler (109),
Hazret-i Doğanî Dede bu hakîr'i der-ağuşuna alup hevâya atup: "Bu oğlan bu
cihânda bizim **uçurmamız** olsun." Deyü buyurmuşlar. (177), ...kaba kabanîçe ve
serhadlı kısa **dolama** geyüp...(188), ...dörd oğlu için dörd aded **bölme** hisâr-ı azîmi
birbirlerine muttasıl binâ etdi (210), ...pâdişâh için **pasdırma** yapup... (226), Bu
kavmin libâsları iktidârlarına göre **kapama** ve çuka **dolama** ve ferrâce geyerler
(235), ...beyaz bez torbalar içre **teleme** peynirlerin doldurup...(278), ...elindeki
saçma ağları serpüp bir hırmen kadar yerde olan balıkları...(290), ...telâtîn sırma
işleme sancağ u bayrakları... (324), ...ne **ıslama** şarâbı ve ne mavuza şarâbı ve ne de
bedevine şarâbı... (354).

2.2.21. -sAk

kogur-sak > kursak (271).

2.2.22. -(I)t/-(U)t

ka-t (214), sim-(i)t (251) (Gülensoy, 2007: 782), geç-it (266), yogur-(u)t >
yoğurd (277).

2.2.23. -U

togur-u > doğ(u)r-u (17), dol-u (62), ört-ü (63), köp(ü)r-ü (66), kork-u (110),
kar(i)ş-u > karşı (136), pus-u (232), sür-ü (240), yak-u (305), yavr-ı > yavru (317),
öl-ü (325).

2.2.24. -(A)z

boğ-az (221).

3. BİRLEŞİK İSİMLER

Birden fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu yeni isme birleşik isim denir. “Bir nesnenin çok defa tek tek de adı olan isimler aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya eksiz olarak yanyana gelir ve birleşik isim yaparlar” (Ergin, 2004: 385). Bir araya gelen kelimelerin oluşturduğu bu yeni isim bir kavrama işaret ederken bünyesine aldığı ekler yapısını bozmadır. “Birleşik adlar öteki adlar gibi tek bir kavrama karşılık olduklarından, gramerde tek kelimelik adlar gibi işlem görürler. Çekim ve yapım ekleri alabilirler ve bu ekler, tek kelimelik adlarda olduğu gibi hep sona gelir. (...) Birleşik kelime yapısındaki birleşik adlar, daha çok kişi, coğrafi yer, hayvan, böcek, bitki, çocuk, yemek ve âlet adları oluşturmuştur” (Korkmaz, 2009: 236).

3.1. İSİM+İSİM YAPISINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER

Kâsımpaşa (13), kıralzâde (34), Oduncuzâde (43), Mahmûdpaşa (51), harâmzâde (54), Diyârbekir (68), Özdemirzâde (97), Şâhzâde (97), Etmekcizâde (98), Cerrâhpaşa (99), Taşkoprüzâde (99), Cânpûlâtzâde (99), Bekirzâde (106), Pirincizâde (113), Teknecizâde (121), Simidcizâde (121), Bostânzâde (123), Çelebizâde (123), Azmîzâde (123), Uşşâkîzâde (124), Ebussu‘ûdzâde (124), Çivizâde (124), Sultânzâde (128), sipâhîzâde (135), Haydarzâde (136), Ketencizâde (138), Hocapaşa (151), İmâmzâde (151), Müftîzâde (151), Tâcbeğzâde (182), Tâczâde (182), Kemâlpaşazâde (184), Bitlicezâde (185).

3.2. İSİM TAMLAMASI KALIBINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER

Sarâyburnu (14), Bâğçesarây (15), Kadıköy (16), Boğazhisâr (17), Edirnekapı (17), Feteköy (18), Arnavudköy (18), İstiridyekapı (19), Bunarhisâr (19), Zeyrekbaşı (20), ciğerpâre (22), Topkapusu (23), mi‘mârbaşı (25), sekbânbaşı (25), Ayvansarıkapusu (25), Bâğçekapusu (25), Şehîdkapusu (25), Kireçcibaşıkapusu (25), Âhûrkapu (25), Kızkulesi (25), Atmeydânı (26), Unkapanı (26), Vâlidekapusu (26),

Yalıkapusu (26), Uğrunkapu (26), Balıkçılarkapusu (26), Servikapusu (26), Lankakapusu (27), Dâvûdpaşakapusu (27), Samadyakapusu (27), Nârlıkapusu (27), Sarrâchânebaşı (27), Kumburgazı (30), Tavukbâzârı (31), kılıççıbaşı (31), Kazdağı (34), boybeğler (34), Cübbealîkapusu (35), Kapudağı (38), Rumeli (38), Eyrikapusu (39), Cibâlikapusu (39), Okmeydânı (41), Şâhkulu (42), Karamanoğlu (42), Germiyanoğlu (42), Tekebayoğlu (42), Aydınbayoğlu (42), Sarhanbayoğlu (42), Petrokapusu (42), Taşkapusu (42), ekmekcibaşı (43), Horoskopusu (43), Ayazmakapusu (43), Silivrikapusu (44), Menteşbayoğlu (44), Topkapı (44), Topyolu (44), Hamîdbayoğlu (44), Şehîdkapu (48), Şuhûdkapusu (51), Çufudkapusu (51), Çârşanbabâzârı (51), Ebû Ensârîkapusu (51), kılarcıbaşı (52), sakkâbaşı (52), kârbânsarây (53), Emînönü (53), Asesbaşı (53), subaşı (53), ta'îmhâneçibaşı (54), atçıbaşı (54), müneccimbaşı (54), Âhûrkapu (54), Fenerkapusu (56), Meyyitkapusu (59), Türbekapusu (59), cum'aertesı (62), Hünkârkapusu (63), Demircikulu (64), Boyacılararkapusu (66), Avrethisârı (66), Alacahisârı (66), Kalonhisârı (66), Yağkapanı (66), kadı'asker (68), Kırknerdübânkapusu (69), ebcedhân (69), Merâkapusu (72), Eskisarâykapusu (72), Mektebkapusu (72), Sağmedresekapusu (72), Hekîmbaşıkapusu (72), Tevhânekapusu (72), Ağakapusu (72), Kubbekapusu (72), Hammâmkapusu (72), me'kelhâne (73), Avretbâzârı (76), kapucubaşı (76), çâşnigîrbaşı (77), çakırcıbaşı (77), Gölbaşı (77), Bostâncıbaşı (78), Beşiktaş (78), Kazdağ (78), beğlerbeği (81), alaybeği (82), çeribaşı (82), Tekeeli (82), Sultânönü (82), Beğşehir (82), Kırşehir (82), yüzbaşı (82), Karlıeli (82), Kocaeli (82), topcubaşı (83), cebecibaşı (83), Gümüşhâne (85), müteferrikabaşı (86), çakırcıbaşı (86), Sekbânbaşı (87), Tekirdağı (90), Akağakapusu (94), İstanköy (94), İmâmku (97), Kalenderoğlu (99), aşçıbaşı (103), çavuşbaşı (103), Kuşada (105), hazînedârbaşı (106), Kalenderoğlu (110), Hastalarkapusu (112), Solakbaşı (114), Hâsodabaşı (115), Turşucubaşı (115), Güğümbaşı (115), zâkirbaşı (116), kuyumcubaşı (118), yanbaşı (119), Çemensoffa (120), kassâbbaşı (121), Hasanoğlu (121), Pıtıkoğlu (121), Çehârşenbebâzârı (123), Kolumburu (125), deryâkuşu (125), Etmeydânı (130), Efrâsiyâboğlu (135), Parmakkapu (136), Katırcıoğlu (137), Yergöğü (140), bâzârertesı (140), Babadağı (143), Balıkbâzârıkapusu (143), Kürkcübaşı (146), Balatkapusu (146), Etmekcibaşı (146), Kumkapu (147), Odabaşı (148), Kadıçeşmesi (148), Ağaçayırı (148), Yayabaşı (148), Tüfenghâne (148), kârbânsarây (149),

Kadıçeşmesi (150), Filyokuşu (150), Papasoğlu (151), pencikhâne (154), Katırhânı (154), Balkapanı (154), Yağkapanı (155), zindânkapusu (155), Cüvânkapucubaşı (155), yanbaşı (155), alayköşkü (156), Okcularbaşı (156), Sarrâchânebaşı (156), Darphâne (159), Bülbülderesi (159), Çengelköy (159), masdıcıbaşı (163), Mihaloğlu (167), Paşahisârikapusu (168), Şekerpâre (173), Ayakapusu (175), Kadıçeşmesi (176), kayınbaba (176), Kayınata (178), Beğşehir (182), Boyacılar kapusu (187), Sarrâchânebaşı (188), Odunkapusu (190), Cüvânkapucubaşı (195), Arpacıbaşı (195), Müreddisköyü (198), Alıbeğköyü (201), Şuhûdkapusu (203), kürekhâne (205), Şâhkulukapusu (205), Cum‘abâzârı (207), Yağkapanıkapusu (210), Kürkcükapusu (211), Küçükkullekapusu (211), dökücübaşı (215), Münecimkuyusu (219), ta‘lîmhâne cibaşı (240), yiğitbaşı (251), hekîmbaşı (263), cerrâhbaşı (263), peksumâtıcıbaşı (268), mûmcubaşı (278), terekecibaşı (285), kılıçbalığı (290), gökyüzü (305), kundakçıbaşı (305), çilingirbaşı (308), okcubaşı (318), çadırcıbaşı (320), Cibâlikapusu (326), Ayvansarıkapusu (326), Çadırcılar kapusu (334), Telcilerkapusu (334), hindistâncevizi (354).

3.3. SIFAT TAMLAMASI KALIBINDAKİ BİRLEŞİK İSİMLER

Demirkapu (15), Karadeniz (15), Akdeniz (16), Yedikulle (16), Kızılelma (17), Ortaköy (18), Sazlıköy (18), Kurşumlumahzen (18), Kırkçeşme (18), Yenibakçe (19), Aksarây (19), Kırkkilisa (19), Arslanhâne (20), Nakkâşhâne (20), silâhhâne (20), mihmân hâne (20), tîmâr hâne (20), ters hâne (25), Yenisarây (25), Yenikapu (26), Yenicâmi‘ (26), perîçehre (27), Altımermer (28), sivrisinek (28), yeniçeri (29), bârûdhâne (30), Kabataş (30), Sarıyâr (30), sa‘âdehâne (31), kâr hâne (31), Dikilitaş (31), başvezîr (34), halvethâne (35), cevâbnâme (36), mahpûshâne (36), evkâfnâme (40), Hâzırbaş (42), Abdesthâne (43), Sivrihisâr (46), Donkarkız (47), Terlerdirek (48), Hâsköy (49), Yenişehir (51), hâsoda (51), matbahhâne (51), ahidnâme (56), Kıyâfetnâme (62), Sovukpençere (63), Eyriboz (66), Karaboğdan (66), Kızılırmak (66), Kızılbaş (68), Çukurbostân (69), Küçükbâzâr (73), bîmâr hâne (73), semâ‘hâne (74), nigâr hâne (74), tâbhâne (76), Kânûnnâme (78), Başdefterdâr (78), Kılburun (82), Akşehir (82), Beşkelek (83), Akkirman (83), Akmescid (83), Karataş (84), Akçakal (85), Açıkbaş (85), Karatağ (89), Yedikubbe (93), defterhâne (94), Karayazıcı (98), Yeniodalar (102), sebîlhâne (102), başçavuş

(103), sulhnâme (104), Akkapu (107), Kahvehâne (107), meyhâne (107), sırçasarâyı (107), karakaş (109), mehterhâne (110), Hâsbakçe (112), nigârhâne (115), hâcethâne (116), tenbelhâne (118), eşkiyâhâne (118), karakuş (119), Kâğıdhâne (122), Feryâdnâme (125), karamürsel (126), Karabüber (135), Karaağaç (136), Akbınar (136), Bozcaada (138), Uzunçârsû (145), Zencîrlükuyu (146), Karagümrük (146), Altıpoğça (146), Sovukkapu (146), Sovukkuyu (148), incîlhâne (149), Kızılmusluk (150), bekârhâne (155), Sırmakeşhâne (158), Seyâhatnâme (159), oyunbâz (159), Karaköy (159), Kuruçeşme (159), Yeniköy (159), Büyükdere (159), mağselhâne (160), mutribhâne (160), hâzır-cevâb (161), Ta‘bîrnâme (161), Vahdetnâme (162), Zencîrliservi (163), Karagöz (163), Süleymânnâme (164), eczâhân (166), Üçbaş (167), yağhâne (172), karabağ (178), Tâcbeğ (182), bugün (182), mihnehanê (183), Eskiodalar (183), Akhisâr (184), Kazlıçeşme (192), semâ‘hâne (192), kurbânhanê (197), mahpûshâne (205), Büyükdere (208), küçükdere (208), Bozburun (209), sarıasma (222), karatavuk (222), kalafathâne (251), marankozhâne (251), yogurthâne (251), karadüzen (345), Yenisalacak (353).

Sıfat-Fiil Kalıbındaki Birleşik Adlar

tozkoparan (49), bozdağan (65), elbasan (66), balyemez (108), yolgeçen (155).

3.4. ÖTEKİ KELİME GRUPLARI VE CÜMLE BİÇİMİNDEKİ BİRLEŞİK İSİMLER

İslâmbol (14), âb [u] hevâ (14), cân [u] gönül (22), bir bir (23), Çatladıkapu (29), serdengeçti (45), güm güm (93), ura ura (102), bâğ [u] bâğçe (213), işsiz güçsüz (256), yer gök (262), mîrâsyedi (317), dost düşman (318), pâk ü pâkîze (325).

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM ÇEKİM EKLERİ

İsim kök ve gövdelerine gelerek kelimenin anlamını değiştirmeden çeşitli işlevler kazandıran ekler isim çekim ekleri denir. Bu ekler “cümlelerin kuruluşunda kelimeleri bir araya getirip çeşitli gruplar yapmakta kullanılan işletme ekleridir. Bunlar, ismi isme, ismi edata veya ismi fiile bağlar” (Zülfikar, 1991: 42). İsimlerin kendi arasında ya da isimle fiil arasında ilişki kurmaya yarayan ekler isim çekim eki/işletme eki adı verilir. “Dil kullanımında, varlık ile varlık (söz öbeği) veya varlık ile eylem (cümle) yapılarındaki ilişkilerin adlarına ad çekimi denir” (Karaağaç, 2012: 324).

“İsimler dilde ya kök veya gövde olarak, yahut çekimli şekilleriyle yani işletme ekleri olarak kullanılırlar. İsim işletme ekleri geniş mânâsı ile isim adı altında topladığımız bütün kelime çeşitlerine dilde işleklik veren eklerdir” (Ergin, 2004: 220). İsim çekim ekleri, çokluk eki, aitlik eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve soru ekidir.

1. ÇOKLUK EKİ /+lAr/

Genellikle Türkçenin bütün dönemlerinde +lAr şeklinde kullanılan çokluk eki eklendiği ismin birden fazla olduğunu belirtmek için kullanılır. Çokluk eki “işletme ekleri içinde kapsamı en dar olan ektir. Bu özelliği dolayısıyla çokluk ekleri hep iyelik, soru ve ad çekimi eklerinden önce gelir” (Kokrmaz, 2009: 257).

kurâ ve kasabât+lar (11), imâm+lar (12), yaramaz+lar (13), maksûre+ler (14), edîm-i arzda imâret+ler (15), keşti+ler bağlamak için demir halka+lar vardır (15), kefare+ler (16), müşrikîn+ler (17), kubbe+ler (18), külüng+ler (19), yedi yüz amûd-ı âlî+ler (20), melike+ler ve kayâsıra+lar ve tekfûr+lar (21), cellâd+lar (22), salîb+ler (23), mâ'ide+ler ve hayvânât-ı bahrî+ler (24), safâ+lar (25), kasabât+lar (26), rasîf+ler (27), leylek+ler (28), âdem+ler (29), amûd+lar (30), bardak+lar (31), gazâ+lar (32), nâme+ler (32), şiddet-i şitâ+lar (33), kerrûbiyân+lar (34), muhâsara+lar (35), sed+ler (36), kayâsıra+lar (37), fütûhât+lar (38), imâret+ler (39), bükâ+lar (40), metris+ler (41), ihsân+lar (42), bekleyen+ler (43), hadîs-i şerîf+ler (44), bânû-yı cihân+lar (45), eczâhân+lar (46), huddâm+lar (47), gâzî+ler (48), târîh+ler (49), dağ+lar (50), sûr+lar (51), seferli+ler (52), vüzerâ+lar (53),

korucu+lar (54), mermer-i hâim+lar (55), nasihat+lar (56), vâlâ+lar (57), pâyeler (58), hat+lar (59), nâdî+ler (60), melik+ler (61), kuyumcu+lar (62), Yedi+ler (63), ummâl+ler (64), bânçe+ler (65), âsâr-ı binâ+lar (66), kafes+ler (67), mellâhân+lar (68), cevâmi'+ler (69), mermer sûtûn+lar (70), mebrûm+lar (71), hayrât+lar (72), kâmil+ler (73), dil-rîşân+lar (74), hasenât+lar (75), şecere-i serâmed+ler (76), fetâ+lar (77), şühedâ+lar (78), kılâ'+lar (78), çavuş+lar (82), voyvada+lar (84), sancak+lar (84), imâm+lar (85), mîriliivâ+lar (86), umerâ+lar (86), mutasarrıf+lar (86), Livâ-yı Bâcvân+lar (86), aşîret+ler (86), kapucubaşı+lar (86), livâ+lar (88), eşkinci+ler (90), yol+lar (90), mensûhât+lar (91), kapucu+lar (93), mücevveze+ler (93), mihadde+ler (94), hasenât+lar (95), kanâdîl+ler (100), eşyâ+lar (101), müsmirât+lar (102), zorba+lar (103), ihtilâl+ler (103), şâdumânî+ler (104), mavuna+lar (105), nâliş+ler (106), ocak+lar (107), fermân+lar (108), sipâhî+ler (109), yeniçeri+ler (110), hil'at-ı fâhire+ler (111), tecdîd-i sulhnâme+ler (112), câmûs+lar (113), dahme-i Efrâsiyâb+lar (113), akmişe-i fâhire+ler (114), fânûs-ı me'nûs+lar ve meş'al-i fûrûğân+lar (115), rumûz+lar (116), göz+ler (117), halîfe+ler (118), pehlivân+lar (119), la'în+ler (120), bend+ler (121), filika+lar (122), mahrûsa+lar (125), karamürsel+ler (126), akın+lar (128), zâlim+ler (129), hazâyin+ler (130), ceffâr+lar (131), ulak+lar (132), imdâd+lar (134), emir+ler (135), müneccimbaşı+lar (136), celâlî+ler (137), dellâl+lar (139), mahzar+lar (140), çapul+lar (141), yoldaş+lar (142), havâdisât+lar (143), dekâkîn+ler (144), câmi'-i selâtîn+ler (145), Gazzâz+lar (146), Kepkepci+ler (147), sûhte+ler (149), Kovacı+lar (151), sofî+ler (152), kurb-ı Mürekkebcî+ler (153), kebecî+ler (154), fetâ+lar (155), uyûn+lar (156), azeb+ler (158), vezneci+ler (159), gılmân+lar (160), er+ler (161), hat+lar (162), nağamât+lar (164), meşâyih+lar (167), memâlik-i mahrûse+ler (168), musâhib+ler (168), şehzâde+ler (170), şehzâd ü hâniye+ler (170), serdâr-ı mu'azzam+lar (170), tâye+ler (170), münâfik+lar (171), hasenât+lar (171), kûhken+ler (172), bed-hâh+lar (172), nisvân+lar (172), şenâ'at+lar (172), kürk+ler (172), sâyil+ler (173), sahâbe+ler (174), i'tikâf+lar (175), lepâçe+ler (177), menâsıb+lar (178), türbedâr+lar (178), ehl-i kubûr+lar (178), Ahaveynzâde+ler (181), sofû+lar (182), masrû'+lar (184), ehl-i Tevhîd+ler (185), ârif+ler (185), meşâyih+ler (187), külbe-i ahzân+lar (187), neccâr+lar (187), Azeb+ler (188), libâs+lar (188), mübtelâ+lar (189), şaka+lar (190), müslim+ler (190), ebyâd+lar

(192), maksûre+ler (193), hücre+ler (193), teşne-dil+ler (194), müntehâ+lar (195), şem‘dân+lar (198), kanâdîl+ler (198), şem‘-i kâfûrî+ler (198), mâhpâre+ler (207), mastaba+lar (207), palamar+lar (211), esvâk+lar (212), meykede+ler (213), gurebâ+lar (216), hânedân+lar (221), yalı+lar (221), girye+ler (225), çınâr+lar (233), şu‘arâ+lar (250), şehrengîz+ler (250), tahtirevân+lar (259), ma‘cûn+cu (262), mîrimîrân+lar (272), şürefâ+lar (272), mültezimîn+ler (298), sepet+ler (301), sıbyân+lar (304), cüvân+lar (304), mühür+ler (312), tılısm+lar (312), yelpâze+ler (317), tasannu‘+lar (326), dellâk+lar (329), boya+lar (332), dizdâr+lar (336), miskâl+ler (337), ruhbân+lar (346).

2. İYELİK EKLERİ

Eklendiği isme ilgi, sahiplik ve aitlik anlamları katarak ismi isme bağlayan eklerle iyelik ekleri denir. “Adlardaki işletme eklerinden biri de iyelik ekleridir. Bu ekler, adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir” (Korkmaz, 2009: 259).

“Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu ifade edilmek istenirse o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir” (Ergin, 2004: 222). Birinci teklik iyelik eki için “+m, +Im, +Um”, ikinci teklik iyelik eki için “+n, +In, +Un”, üçüncü teklik iyelik eki için “+I, +U, +sI, +sU”, birinci çokluk iyelik eki için “+(I)mIz, +(U)mUz”, ikinci çokluk iyelik eki için “+(I)nIz, +(U)nUz”, üçüncü çokluk eki için “+IAr+I” biçimlerine ait örnekler aşağıdaki alt başlıklarda gösterilmiştir.

2.1. BİRİNCİ TEKLİK İYELİK EKİ /+m//+Im//+Um/

menâm+ım (11), hemân cenb+im (11), benim sultân+ım (11), ya sultân+ım (11), her kankısına nazar+ım (12), yan+ım (12), vücûd+um (12), dest+im (12), âhîret oğl+um (13), vâkı‘a+m (13), hâl+im (13), bakiyyetü‘l- ömr+üm (14), nazar+ım (14), Yanvan eydir: kiral+ım (19), gendü+m (19), vay cân+ım (...) iki gözler+im (22), benim sıhhat+im (22), bir âsâr-ı azîm+im (23), sultân+ım (24), halka-misâl el+ime (29), benim el+im (39), pâdişâh+ım (40), beğ+im (42), efendi+m (47), bu karındaş+ım (47), alâmet+im (48), benim deyr+im (55), ümmetler+im (56), hâl+im (60), benim vâkı‘a+m (60), benim câmi‘-i+m (65), iki direğ+im (65), benim iki

eller+im (65), üzer+im (108), benim niçe bin güzîde kullar+ım (109), dâğ-ı derûn+um (109), ön+üm (109), bu ahvâl-i pür melâl+im (110), benim ad+ım hâl+im müştâd olup (110), serencâm+ım (110), çaşıtlar+ım (110), gayret+im (111), makbûl-i hümâyûn+um (112), murâd+ım (116), hünkâr+ım (116), benim nedîm-i hâs+ım ve yâr-ı gâr-ı gam-güsâr+ım (117), bu benim ciğer-kûşe+m (118), alâmetler+im (118), kuvvet+im (120), sefer+im vardır (129), benim ehl+im (129), bir merd evlâd+ım (131), İhsân+ım olmuşdur (133), azîmet+im (134), taht-ı kadîm+im (139), benim câmi'+ım (147), şehbâzlar+ım (155), düşmen+im (167), pirinc+im (173), Benim fülk-i vücûd+um (179), bir aynü'l-hayât+ım (182), benim dede+m (183), cenâze+m (183), cân+ım, baş+ım top eyleyüp geldim (186), türâb+ım (189), ana+m (190), benim fülân akrabâ+m (196), serencâm+ım (204), ma'lûm+um (240), vilâyet+im (261), etler+im (271), benim cürm+üm (282), benim helvâcılar+ım (288), benim dünyâ ve âhiret amel+im ve karındaş+ım (322), kuşağ+ım (333), cennet+im (349), Saltık Muhammed+im (353), Bektaş+ım (353).

2.2. İKİNCİ TEKLİK İYELİK EKİ /+n//+In//+Un/

dest-i şerîf+iñ (11), senin pîr+iñ (11), nûr+uñ (12), Evliyâ kul+uñ (12), nasîb+iñ (13), iş+iñ (13), habîrû'l-fâtihî+n (13), sâhib-i eshâbü'l-mücâhidî+n (13), üzerine varup el+iñ, vilâyet+iñ (...) halk+iñ (...) ciğerler+iñ kebâb edelim (16), babasının İslâmbol'u binâ etdüği+n (18), da'vâ-yı merd etdüğü+iñ (19), avret gibi saç+iñ+dan (19), seniñ derd+iñ+e (22), seniñ el+iñ (39), seniñ hakk+iñ (40), seniñ ümmetler+iñ (56), seniñ derd+iñ (60), seniñ dâmen+iñ (60), seniñ taş+iñ (65), Selîm ömr+ün az olup gazâ+n çok olsun (68), sen murâd+iñ aldın (105), karındaş+iñ Osmân Hân (109), seniñ mehterhâne+n (110), bu Abaza kul+uñ (110), Yûsuf Paşa kul+uñ (116), cân+iñ duymasın (116), hünkârım ömr+ün mezîd olsun (117), melek gibi hasm+iñ vardır (120), saña kal'ayı kirpiğ+iñ+le yapıdırırım (129), lala+n Van'a vardıkda (134), yüz+ün kara olsun (168), seniñ boynuz+uñ (189), seniñ Mehemmed ism+iñ (224), bâğ+iñ amâr olsun (227), seniñ kâtib+iñ (282), seniñ esnâf+iñ (336), seniñ bu kan+iñ (353).

2.3. ÜÇÜNCÜ TEKLİK İYELİK EKİ /+I/ /+U/ /+sI//sU/

hicret-i nebevîyyenin sene 1041 târîh+i (11), Tatar-ı sabâ-reftâr asker+i (12), câmi‘ kapu+su Rûm tâ‘ife+si (13), Saydûn Pâdişâh’ın üzer+i (14), Tûfân-ı Nûh zulemâtı su+(y)u (15), dünyâ cezîre+si (16), leylek murgunun minkâr+ı (17), bu beyt mazmûn+u (18), Tuna’nın bir kol+u (19), Kostantîn vâlide+si (20), mâh-ı eylûlün on dördüncü gün+ü (23), Revân fethinin müjde+si (25), Yedikulle’nin iç yüz+ü (27), mahabbet çivi+si (28), Sultân Ahmed câmi‘+i (29), Hazret-i Risâlet’in tevellüdü gece+si (30), benî âdemin mahbûb u ra‘nâ+sı (31), müddet-i risâletler+i 23 sene oldu ve müddet-i ömr-i azîzler+i 63 sene olup (32), zahîr zahmet+i (33), Hicret’in toksan yedi yıl+ı (34), Hicret’in iki yüz elli beş+i (35), Kayser Hırkîl’in kız+ı (36), kayâsıraların devlet+i (37), sikke sâhib+i (38), Timur’un akîb+i (39), Sultân Mehmed’in mesmû‘-ı hümayûnlar+ı (40), Türk-i vâveylânın geliş+i ve yürüyüş+ü (42), Zeyneddîn Hâfî tarîkat+ı (43), Atmeydânı taraf+ı (44), limanın iç yüz+ü (45), Âl-i Osmân’ın karâbet+i (46), kâfir+ın kan+ı (48), mâh-ı temmûz’un on ikinci gün+ü (49), askerî tâ‘ifesinin ağavâtlar+ı ve kütâblar+ı (50), kılarcıbaşının balmûmlar+ı (52), Süleymâniye câmi‘i kapu+su (53), Yedikulle dizdâr+ı (54), kâfir keşîşin kabza-i tasarruf+u (56), melek sûret+i (57), minâre pây+si (58), Hazret-i Risâlet’in mübârek ağz+ı (59), üç bin âdem cenâze+si (60), bunun son+u (61), Hazret-i Nûh’un gemi+si tahta+sı (62), haremın zemîn+i (64), Galata kal‘asının niçe yerler+i (66), İslâmbol’un çârsû-yı bâzâr+ı (67), muvakkıdının ulûfe+si (68), hünkâr ma‘bedhâne+si (69), imâm kapu+su (71), selâtîn-i Âl-i Osmân’ın onuncu pâdişâh+ı (72), cümle Süleymân Hân evkâf+ı (73), bu câmi‘in harem+i (75), hünkâr mahfil+i (76), Kâsımpaşa kasaba+sı (77), Bosna hâkim+i (79), Eyâlet-i Eflak keferi beyliğ+i (80), Hâss-ı Kırım sultân+ı (81), defter emîn+i ve defter kethudâ+sı (82), Mâl defterdâr+ı ve tîmâr defterdâr+ı (83), Urfa paşa sancağ+ı (85), sipâh oğlan+ı ve silihdâr ağa+sı (87), Müsellemân-ı Vize ocağ+ı (90), piyâde ve müselleman tâ‘ife+si (91), yeniçeri çorba+sı (93), Feth-i Yemen ve İskender Şakî’nin katl+i (94), Süleymân Hân’ın ölü+sü (95), sene dokuz yüz seksen iki Ramazân-ı şerîfinin sekizinci gün+ü (97), Şehzâde Bâyezîd’in vâlide+si (98), Nasûh Paşa muhârebe+si (99), Ahmed kulunun hizmet+i (100), Habeş vezîr+i (101), Sofu Mehmed Paşa dâmâd+ı (102), Osmân Hân şehâdeti gün+ü (103), Zeynel Hân’ın inhizâm+ı (104), Karadeniz donanma+sı (105), Mercân çârsû+su (106), yigirmi bin Kızılbaş baş+ı ve

buğu baş+ı (107), Osmân Hân'ın hayâ+ı (109), Ermenî avretler+i ve oğlanlar+ı (110), Bostâncıbaşının mücevveze+ı (112), Kızılbaş'ın sa'b kal'a+ı (113), Hüseyin Baykara fasl+ı (115), Evliyâ'nın zengûle makâm+ı (116), hünkârın bir zarar+ı (117), Arz odası nerdübân+ı (118), harem hammâm+ı (120), ok menzil+i (121), hınzîr bataklığı+ı (122), İslâmbol monlâ+ı (123), İslâmbol kazâ+ı (124), Her birinin beşer yüz levendât+ı ve beşer yüz huddâm+ı (126), İpşir Paşa hâtûn+u (127), bu hakîr'ın dördüncü gazâ+ı (128), Kızlar Ağası'nın atlar+ı ve kısraklar+ı (129), Mısır hazîne+ı (130), arslan pençe+ı (131), Melek Ahmed Paşa'nın peder+i (132), Kızılbaş'ın hareket+i (133), Kara Murâd Paşa'nın bu kelâm+ı (134), âdemin çiftliği+i (135), sipâh eşkiyâ+ı (136), Salanta Sahrâ+ı (138), Venedik küffâr+ı (139), Boğdan beğ+i (140), asâkir-i İslâm kâfir+i (140), yigirmi eyâlet sâhib+i (141), asker-i İslâmın gurûriyyet urûklar+ı (142), Sultân Mehmed Hân-ı Râbi'in vâlidesi (143), imâm kapu+ı ve bir hatîb kapu+ı (144), üç kapu+ı ve bir harem-i azîm+i vardır (145), Ebü'l-feth'in Etmekcibaşı+ı (146), Hân'ın nişâncı+ı (147), Harîm-i kebîrin kible kapu+ı (149), Sultân Ahmed Hân'ın defterdâr+ı (150), Ebü'l-feth Gâzî tekye+ı (152), bunun dahi hevâ+ı (153), Mîrî pencikhâne+ı (154), İmâmeyn çeşmesinin târîh+i (156), hoş binâ+ı (159), âdemin demâğ+ı (160), Câmî'-i şerîfinin mihrâb+ı (161), ol asrın şeyhülislâm+ı (163), Bâyezîd Hân'ın bürâder-i kihter+i (164), D[iv]ân+ı ve Hamse+ı vardır (165), Çıldır gazâ+ı (166), mescid+i ve medrese+ı vardır (167), Süleymân Hân'ın ölü+sü (168), Şâh [u] Gedâ sâhib+i (169), Konya kal'asının burc [u] bârû+ı (170), Âhir gazâ+ı (171), yağhâne kubbe+ı (172), bir saç bağ+ı (173), Ebü'l-feth'in hoca+ı (175), Kefe müftü+ı (176), Geysûdâr Mehmed Efendi'nin ihsân etdüğü teber+i (177), Atâullâh Efendi'nin mahdûm-ı mükerrrem+i (178), Sultân Ahmed Hân'ın hoca+ı (179), türbe-i pür-envârının atebe+ı (180), Sarıgürz mescid+i (181), Uzun Hasan Efendi'nin mahdûm-ı ercümend+i (182), esbâb+ı ve sakal+ı yanardı (183), Bozdoğan kemer+i (184) Koğacı Dede mescid+i (185), belâgat sâhib+i (186), pabucunun üzer+i (188), Kâsımpaşa salâhâne+ı (189), yârânımızın göz+ü çıkdı (190), Süleymâniyye câmî'-inin imâm+ı ve hatîb+i idi (191), Yanıkapu'nun hâric+i (192), Defterdâr Nişâncı Paşa sarây+ı çeşme+ı (193), bu şehrin şâhrâh+ı (194), Andan gayrı altı yüz sarây hammâm+ı vardır (195), bir su kuyu+ı (196), Hazret-i Risâlet'in kabri şerîf+i (197), Müftî Ahmed Efendi'nin bürâder-i kinter+i (198), Bu hakîr'in üstâd+ı

(199), Mehemmed Hân-ı Sâlis nişâncı+sı (200), türbe-i pür-envârının atebe-i ulyâ+sı (201), Pîrî Paşa kasabasının kiremid+i ve tula+sı (203), Yahûdî mezârlığı+i (204), cân sohbet+i (207), Kara Sünbül Alî Efendi'niñ efendi+si (208), Andan Süleymân Hân destercibaşı+sı (209), cânbâz temâşâ+sı (211), Fransa'nın Erganûn deyr-i (212), İskender-i Rûmî'niñ bir manastır+ı (214), dökücübaşının âsitâne+si (216), Güğümbaşı yalı+sı (217), âb-ı hayât su+yu (219), bu şehriñ mahbûb+u ve mahbûbe+si vardır (220), bu şehriñ ahâlî+si (221), Murâd Hân'ın rûznâmecî+si (224), Şeytân akındı+sı (225), Karadeniz'in bir dar boğaz+ı (227), Dağlarının kestâne+si ve ahlât emrûd+u meşhûrdur (228), Medîne hurmâ+sı (230), Hârûnu'r-Reşîd'in serâperde+si (232), sipâh tâ'ife+si (235), Kadırğa Limanı meydân+ı (237), Kâğızhâne lâle+si (238), âdem pasdırma+sı (240), cennet burağ+ı (242), Cibrîl-i Emîn'in hedâyâ+sı (243), ehl-i hakîkatın yol+u (245), Tarîkatın bünyâd+ı (246), âhir zamân peygamber+i (247), cemî'î ulûmunun asl+ı (249), sâyislerin silsile+si (257), âb-ı hayât kuyu+su (258), hekîmbaşının el+i (262), Selmân perverde+si (264), Hazret'in sâ'atci+si (270), Habeş Harkova+sı (271), koyun sürü+sü (281), Hazret-i Osmân'ın mektûb+u (282), Beddâvî şerbetci+si (286), İslâmbol darbhâne+si (294), kaplan post+u (299), meyve gemi+si (300), Mısırlı Alî Berkûk iş+i (301), Nemrûd'un sanemkâr+ı veznedâr+ı (306), su altun+u (311), Hazret-i Veys el-Karanî'niñ kemerbeste+si (312), köpek deri+si (313), Yeniçeri ta'limhânesinin bir taraf+ı (315), Hazret-i Süleymân hâtûn+u (320), değşirme çorbacı+sı (325), hammâmın kapu+su (326), Hazret-i Resûl'ün taşra hizmetkâr+ı (328), sünnetin fâ'ide+si (329), ayak sahhâf+ı (330), gedik sâhib+i (333), Hazret'in menkûha+sı (337), Osmânlı zurna+sı (346), kuş davul+u (347), gönül uğru+su (349), Ashâb-ı güzîniñ güzîde+si (350), Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin halîfe+si (353), şarâb-ı Bozcaada'nın misket+i (358), Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'niñ hâherzâde+si (359), burnunun orta direğ+i (360).

2.4. BİRİNCİ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+(I)mIz//+(U)mUz/

müsevveddat+ımız (11), istimdât taleb edüp maskıt-ı re's+ımız (11), künc-i mihnethâne+miz (11), rü'yâ+mız (13), İslâmbolcugaz+ımız (13), bî-minnet+ımız (13), savma'a+mız (13), isbât+(ı)mız (19), çerâğân edüp atlar+(ı)mız (19), geşt ü güzâr etdüğ+ımız (24), peder+ımız (24), adımladığ+ımız (25), add etdüğ+ımız

adımları (27), âlem-i sabâvet+ımız (31), şehir-i Kostantîn+ımız (33), serdâr+ımız (33), şehir+ımız (35), ayrıldığı+ımız (35), kıralzâdeler+ımız (35), üsârâlar+ımız (35), hâtır-nişân+ımız (37), ülfet+ımız (37), cedd-i imâm+ımız (38), büyük dede+miz (40), hâne+miz (40), zamân+ımız (42), mahkeme-i kadîm+ımız (42), cedd+ımız (43), şecereler+ımız (43), istikbâl+ımız (44), âlem-i sabâvet+ımız (45), cümle+miz (50), deyr+ımız (56), dolucığı+ımız (62), üstâd+ımız (63), manzûr+umuz olmuşdur (63), ömr-i azîz+ımız (67), Mesmû'+umuz (72), hisse+miz (72), müsevvedât+ımız (74), Bu zamân+ımız (75), peder+ımız (78), Gâzî sa'id [u] şehîd efendi+miz (83), ma'lûm+umuz (86), rû-yı arza kadem basdığı+ımız (98), Bizim hayr du'â+mız (107), müşâ+mız (110), akl+ımız (111), mezheb+ımız (112), Defterdâr Boşnak Mustafâ Paşa efendi+miz (112), müteallik kelimâtlar+ımız (114), üstâd+ımız (114), sinn-i sâl+ımız (115), lala+mız (115), üstad-ı kadîm+ımız (115), şerîk+ımız (115), nefes+ımız (116), halâs+ımız (118), bu bizim âsitâne+miz (118), bizim de oğl+umuz olsun (118), peder-i büzürgvâr+ımız (122), Atina nâm şehir+ımız (122), arz-ı bî-mikdâr+ımız (125), mesmû'+umuz (126), bu altıncı gazâ+mız (129), şerîk+ımız (130), sâ'ir kalyonlar+ımız (132), âlât-ı mühimmâtlar+ımız (134), bu fihris+ımız (140), nişân+ımız (141), Kulağızlar+ımız (142), metâ'+ımız (155), Seyâhatnâme+miz (159), mazbût+umuz (172), Fir'avn dede+miz (173), mahkeme-i kadîm+ımız (175), akîka kurbân+ımız (176), yan+ımız (177), dehân+ımız (177), bizim uçurma+mız (177), fevt+ımız (180), şu seccâde+miz (182), zamâne+miz (186), aşinâlığı+ımız (186), bizim dükkân+ımız (186), Unkapanı+mız (188), yârân+ımız (190), Zamâne+miz (194), hisse+miz (197), sergüzeşt+ımız (207), hemşireler+ımız (209), âşüfteliğ+ımız (213), ders+ımız (222), iktidâr+ımız (228), evlâd-ı ma'nevî+miz (236), manzûr+umuz (241), dost+umuz (271), Bizim akrânlar+ımız (272), Bizim kâr+ımız (288), ihtilât+ımız (304), âsârlar+ımız (316), ricâ+mız (324), kar(ı)n+ımız (327), har(ı)n+ımız > karınımız (341), üstâd-ı kâmil+ımız (342), peder-i ma'nevî+miz (342), bizim mezâristânlar+ımız (361).

2.5. İKİNCİ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+(I)ñIz//+(U)ñUz/

cenâb-ı şerîf+iñiz (11), ism-i şerîf+iñiz (11), âhir Kostantîn cümle+iñiz (21), sizin zamân-ı hükûmet+iñiz (24), hizmet+iñiz (25), nâm-ı şerîf+iñiz (25), peder+iñiz (25), serdâr+iñiz (33), sizin esîrler+iñiz (33), şühedâlar+iñiz (36), âyîn+iñiz (36),

cenâb-ı şerîf+iñiz (45), cenâb+iñiz (45), giryân olduğ+uñuz (45), cümle+ñiz (50), feth etdiğ+iñiz günler (50), me‘mûr olduğunuz işler+iñiz (61), sizin dahi eller+iñiz (65), ulûfe+ñiz (65), kudret+iñiz (72), efendiler+iñiz (72), mâl+iñiz (72), hazîne+ñiz (106), murâd-ı şerîf+iñiz (115), cenâb+iñiz (118), tamar+iñiz (120), kuvvet+iñiz (120), bu gazâ+ñiz (122), Harâc-güzâr+iñiz (138), metrisler+iñiz (142), ömr+üñüz az olsun (170), gazâ+ñiz çok olsun (170), techîz [ü] tekfi[n]+iñiz (185), mâl+iñiz (189), İzn-i şerîf+iñiz (218), cenâb+iñiz (224), fermân-ı hümâyûn+uñuz (250), sizin kâr+iñiz (288), levndâtlar+iñiz (324), sizin mel‘ûnlar+iñiz (350), kul+uñuz (351).

2.6. ÜÇÜNCÜ ÇOKLUK İYELİK EKİ /+lAr+I/

anların zamân-ı saltanat+ları (11), Mahmiyye-i Kostantiniyye etrâf+ları (11), bağ-ı İrem+leri (11), üstâd ü bürâder kahir+ları (11), hüsn-i ülfet edüp şeref-i sohbet+leri (11), cem‘ olma+ları (12), Azak cânib+leri (12), pâ-yı sa‘âdet+leri (12), sarı çizme+leri (12), yed-i yümnâ+ları (12), hayr+ları (13), izdivâc+ları (14), haşerâtların kabuk+ları (15), diyârın (...) bennâ+ları (17), deryâ-misâl asker+leri ve ırgat bennâ+ları (18), Tuna keşîbân+ları (19), müştak olduk+ları (20), kıblegâh+ları (21), kıralların mâbeyn+leri (21), firâr etdiler ki hak+ları (21), yigirmi otuz bin benî âdemin feryâd ü figân+ları (22), pâdişâhlarının binâ+ları (23), Akdeniz ve Karadeniz boğaz+ları (24), Eyyûb ve Galata ve Üsküdar mollâ+ları (25), hükûmât sâhib+leri (26), kapularının mâbeyn+leri (26), mahabbet edenlerin gamgîn gönül+leri (28), Cebrâ‘îl ve İsrâfîl ve Mîkâ‘îl ve Azrâ‘îl kerrûblarının timsâl+leri (28), pâdişâhların dest-i hükûmet+leri (28), öbür kelle+leri (29), bağlarının me‘kûlât+ları (30), devlet+leri ber-geşte olmuş (31), kendü+leri yigirmi sekiz gaza edüp (31), keşîbânların re‘y ü tedbîr+leri (32), vücûd+ları mün‘adim olup (33), ahd-i emân+ları üzre (33), yetmiş pâre gemi+leri (33), küştelерinin üstühân+ları (34), evlâd-ı evlâd+ları (35), Alî ile Â‘işe ana+ları (35), kendi tevârîh+leri (36), kâfirlerin beddu‘â+ları (36), cümlesinin devlet+leri (37), Bunların zamân-ı sa‘âdet+leri (38), kâfirlerin (...) ihtimâl+leri (38), bağ u bağçelerin mahsûlât+ları (39), peder+leri yine pâdişâh olup (40), büyüdların berât+ları (40), akıl+ları başlarından gidüp (42), kendü+leri şehîd olup (43), cümle evlâd+ları (43), pâdişâhlarının elçi+leri (47), şürû‘ etdük+leri (48), ahz ü kabz eyledik+leri (50), kibâr-ı evliyâların izn-i şerîf+leri (50), yüz yetmiş altı nâhiye kazâ+ları (54), üç yüz altmış subaşılık+ları (54), seksen yedi

yeniçeri kolluk+ları (54), seng-tırâşların tîşe+leri (55), ruhbânların merdüm-i dîde+leri (55), biri Cebrâ'îl ve biri Mîkâ'îl ve biri İsrâfîl ve biri Azrâ'îl sûret+leri (57), cümlesinin kanat+ları (57), amûdların kemer+leri (57), minârelerin alem+leri (58), Nisvân-ı sâhib-isyân tâ'ifelerinin evlâd+ları (63), Ayasofya'nın cemî'i imârât+larının üzer+leri (63), revzenlerin taşra atebe+leri (64), medârislerin iki canîb+leri (65), yetmiş aded boybeğleri kelle+leri (68), kûhkenlerin darb-ı tîşe+leri (69), bîmârhâne tarafları sed+leri (73), Kapuların Hind sadehkârîsi kanat+ları (73), revzenlerin kanat+ları (75), eyâletlerin cümle sancak+ları (80), gayrı kâr+ları yokdur (86), yedi bölük ağa+ları (86), Sâ'ir ebvâb-ı mahsûlâtların (...) eyâlet+leri (86), bunların cebelü+leri (90), terekelerinin öşür+leri (90), deryâ beğleri asker+leri (91), bu mezkûr livâların tîmâr ve ze'âmet+leri (91), cümle vazîfe-hârânların senevî mevâcib+leri (93), cevherfür[ü]ş olanların hisâb+ları (100), cümle ulemâların meşveret+leri (103), cümle gelen vüzerâlarının hükûmât+ları (106), zorbaların zûr-ı bâzû+ları (106), bunların Abaza Paşa isyânından haber+leri olmaduğuna (107), hizmetkâr+ları Receb Paşa'ya (112), imdâdına yetişemediklerinin arz-ı mahzar+ları (114), Pehlivânların fûnûn+ları (119), on aded deve deri+leri (120), tershâne gözlerinin evce ser-çekmiş tâk-ı Kisrâ+ları (125), yetmiş pâre beğlerin birer ve ikişer yedek+leri (125), ceffârların istihrâc+ları (131), cümle Anadolu vilâyetlerinin menâsıb-ı âli+leri (134), niçe bin esîr+leri alınup (141), kıssîslerin incîlhâne+leri (149), müştak olup isim+leri Şücâ'dır (150), ba'zılarının târîh+leri (153), Bunların başka odabaşı+ları (155), cümle kurnaların lûle+leri ve tâs+ları (160), kimesnelerin kelimât-ı dürer-bâr+ları (162), nakil+leri dahi budur (170), cümle pâdişâhların merkad-i âsitân+ları (172), kibâr-ı ulemâların ziyâret+leri (178), musallâda cenâze+leri kılınup (182), onların kalyon+ları (188), cuhûdların akıl+ları (190), cemî'i âsâr-ı binâ-yı kadîmelerin sâhibü'l-hayrât+ları (192), cemî'i ziyâretgâhlarının târîh+leri (192), kiremitçiler dükkân+ları (203), bu iki câmi' huddâmlarının vazîfe-i mu'ayyene+leri (205), Yahûdîlerin iki sınago+ları (212), ol topların gülle+leri (216), bu Tophâne Abaza+ları evlâd+ları (220), tüccâr keştilerinin sandal+ları (221), Ve Yahûdîlerin üç sınago deyr+leri ve Rûmların iki kenîse+leri vardır (223), Âl-i Osmân pâdişâhlarının hussâm+ları (238), dirahtların kök+leri (238), kemerlerin temel+leri (240), lisânlarının kelimât+ları (248), memâlik-i mahrûsa-i kadîmelerin evsâf+ları (250), acemî oğlanlarının pîr+leri (254), subaşların zu'm+ları (256), emîr-i

ümerâların mü'ezzin+leri (258), atlarının yele+leri ve kuyruk+ları (265), Bunların dükkân+ları (269), gemilerin direk+leri (273), temâşâcılarının demâğ+ları (275), avcılarının ve çobanların alay+ları (280), helvâların baş+ları (289), vilâyetlerinin bal+ları (299), bunların kâr+ları (301), Bu demir satıcılarının dükkân+ları (308), dükkânlarının yeniçeri keçi+leri ve üsküf+leri (322), metâ' dokuyanlarının dahi birer kat tâcir esnaf+ları (333), âdemlerin el+leri (340), cenderelerin seyishâne+leri (341), Alman câmûslarının boynuz+ları (346), âşıklarının dahi akıl+ları (348), Bu Yahûdî kollarının iştihâr+ları (349).

3. AİTLİK EKİ /+ki/

Eklendiği isme sahiplik anlamı katan hem yapım hem çekim eki olarak kullanılan eklere aitlik eki denir. “Bu ek ad kök ve gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, “içinde bulunma ve aitlik bildiren” bir işleve sahiptir” (Korkmaz, 2009: 263). Ancak yapım eki örneği bulunamadığı için çalışmamızda yalnızca çekim ekine gelen aitlik eki örnekleri verilmiştir.

câmi' içinde+ki (12), Ayasofya câmi'i yerinde+ki (17), Avret bâzârında+ki Dikilitaş'da (19), kubbesinin zirvesinde+ki delikten (21), Hazret-i İsa elinde+ki (22), dîvârların önünde+ki bir kat (23), şimdi+ki zamânımızda+ki gibi (24), Kurşunlu Mahzen kurbünde+ki Tophâne (25), Atmeydânı'nda+ki dîvân (26), zirvesinde+ki perî sûreti (27), mahalde+ki Hazret-i Yahyâ (28), isâr mesîregâhında+ki (31), âşık gönlünde+ki (39), Akdeniz tarafında+ki Boğazı'nda (40), Kâğızhâne cânibinde+ki hıyâbân (42), Kız Kulesi'nde+ki toplar (44), elinde+ki livâ-yı Resûlullâhı mihrâb mahalline diküp (48), mihrâbın sağında+ki (49), sarây-ı âlînin cânib-i erba'asında+ki (52), bu yanında+ki oğlanın alında (55), ortada+ki asâleten kubbe-i azîmdir (56), en gerüde+ki medrese (57), Ayasofya'nın sağ tarafında+ki Sarıkcılar dükkânları (58), Terlerdireğ'in kiblesinde+ki mihrâbdır (59), Unkapanı'nda+ki hânedânı (61), bir âdem önünde+ki kılıcı alup (61), Ayasofya içinde+ki kuyunun suyunda (62), Taşrasında+ki bağ-ı İrem (63), kible kapusunun iç yüzünde+ki amûd-ı ebrî içre (64), havz-ı müdevverin cânib-i erba'asında+ki uyûnlardan (65), şu seccâde altında+ki ejdere (66), câmi'inin mihrâbı önünde+ki kubbe-i mahbût (68), bu iki uçurum ortasında+ki püşte üzre (69), kible kapusu tarafında+ki iki pâyeler (70), minberin

sağında+ki pencere (71), sol tarafta+ki üç tabakalı minâreye (72), bu câmi‘etrâfında+ki cümle bin bir kubbe (73), Rûmeli’nde+ki hayrâtları (74), yemîn [ü] yesârında ve kiblesinde+ki bâb-ı kebîri (75), Silivrikapusu’nun iç yüzünde+ki câmi‘-i rûşen-binâ (77), Süleymân Hân asrında+ki serdâra (81), Karadeniz sâhilinde+ki kurâ ve kasabâtlar (82), sâ‘ir memâlik-i mahrûsalarda+ki gibi zabt olunur (84), Şimdi+ki hâlde (91), Zamân-ı sa‘âdetlerinde+ki mîrimîrânların beyân eder (96), Edirne’de+ki câmi‘i (97), Ahmed Hân asrında+ki meşâhîr-i ulemâları beyân eder (99), mihrâbın sol tarafında+ki pencere (100), Cânib-i erba‘asında+ki yan soffaları üzre (101), {câmi‘i} haremindedeki çâh-ı mâlara ilkâ etdiler (103), Atmeydânı’nda+ki Receb Paşa sarâyında (104), Karadeniz Boğazı’nda+ki karşı karşıya iki adet kal‘aları (105), Ebü’l-feth haremindedeki kuyulara (106), içeride+ki haşerât sekbânlar işidüp (108), evvel+ki serdârlarda (110), Atmeydânı’nda+ki çınâr dırahtına (112), başında+ki gülü (119), Sultân Bâyezîd câmi‘inin sağ tarafında+ki minârenin âlemi (120), ol cirid minâre depesinde+ki gurâba (121), Sultân Murâd Hân’ın asrında+ki yeniçeri ağaları (124), Şâhkulu İskelesi kurbünde+ki büyük gözlerin birisine çekdiler (126), Üsküdar’da+ki Kaya Sultân bağçesi’ne (134), cânib-i erba‘asında+ki bâblardan (143), Sultân Mehmed Hân mihrâb önünde+ki bağçe (144), İslâmbol etrâfında+ki kasabatlar (145), ta‘mîrinden sonra+ki târîhidir (146), tula minâresinin zirve-i âlisinde+ki kapusu (148), nâzır şâhnişînin altında+ki çeşme (156), ortada+ki pâdişâhlara mahsûs (160), Ebü’l-feth’in zamân-ı sa‘âdetlerinde+ki şu‘araları (161), câmi‘inin mihrâbı önünde+ki ravza-i Rıdvân (162), Bâyezîd Hân asrında+ki emlahu’ş-şu‘araları (164), Sultân Selîm Hân’ın asırlarında+ki vüzerâları (166), Bâyezîd Hân asrında+ki meşâyih-i kibârlar (167), Ser-i sa‘âdetinde+ki Süleymânî destârı (168), Karaman’da+ki dârü’l-kurrâsında (176), Beğzâde Efendi civârında+ki Mi‘mâr Sinân mescidi (179), cânib-i erba‘asında+ki dükkânlar (183), Arabacılar meydânı önünde+ki (...) Paşa mektebinde (186), başında+ki bostâncı külâhın bir Yahûdînin başına geydirüp (190), Eteğinde+ki nedir? (192), mü’ezzin mahfilinde+ki hurdegîr san‘atlar (...) müzeyyendir (194), Çârsûda+ki çeşme[nin] târîhidir (196), üzerinde+ki kubbe-i pür-envâr (...) Ebü’l-feth Gâzî’nin binâsıdır (197), bâlâda+ki târîh (...) ile mastûrdur (200), Uzun Çârsû başında+ki sebîlhânesi içinde durur (206), Derûn-ı kal‘ada bölme hisâr dîvârlarında+ki kapuları bildirir (211), Sadşe dağlarında+ki sehere (...) haps etmişti (214), en nihâyetinde+ki top kâlibına akup

(215), Leb-i deryâda+ki Mehemmed Ağa câmi'î dibinde+ki ol dik sokakdan (...) urûc eder (218), Kılıç Alî Paşa haremi köşesinde+ki sebîlhâne (219), sağ tarafında+ki tabakaya koyup hâlâ ziyâretgâhdır (221), Leb-i deryâda+ki yalılardan ibtidâ (...) Yahûdîler ile mâl-â-mâldır (223), Hacı Ömer hânesi önünde+ki çemenzâr fezâda perverde ederler (226), Bahr-i Siyâh'da+ki gemiler ana nazar edüp boğazdan içerü girüp tasadduk ederler (228), gemi direği tepesinde+ki âdem elinde+ki taşı kılıç balıklarının ardında+ki taraf-ı deryâyâ atup (...) sayd ederler (229), Cümleden iskele başı'nda+ki câmi'inî iki tarafında (...) birer kal'adır (234), bu hakîrinî anda+ki kasr-i bülende târîhidir (235), bunda+ki dirahltlar sâyesinde ayş [u] nûş ederler (239), üstâdının belinde+ki şeddi ferzendinin beline bağlayup elinde+ki asâyı şakirdi eline verüp (...) tilâvet ederler (245), Bu ma'nâyâ dervîşânın vücûdunda+ki dağlar Allâh'dan korkma ma'nâsıdır (247), Bu bâlâda+ki ecnâs-ı mahlûkâtlar cümle (...) asker. (257), cânib-i erba'asında+ki mermer amûdlar (...) Ka'be'ye götürürler (261), ka'r-ı deryâyâ dalup ağzında+ki zeyti taşraya bırakınca (...) tarafetü'l-ayn içre taşra çıkar (270), cân havliyle elimde+ki bıçağın sabıyla ucunu berk dutdum (271), yedi kârhâne südcü odalarında+ki yoğurdlar dahi meşhûrdur (278), Zîrâ bunlar dâ'imâ ağda satup ağda yemeğile dağda+ki vahşî hayvânları datlı dillerince râm ederler (287), "Sus yemîn etme, ya bu ardında+ki boğça nedir kim bu kadar kuyruk yağı saklamışsın" deyü latîfe ile ubûr ederler (297), Resûl'ün zahrında+ki mühr-i nübüvveti öpmüşdür (312), Süleymâniyye câmi'î tahtında+ki çârsû içre bir kârhâne-i azîmdir (314), saka kuşları kafesleri altında+ki kâseler içinden yüksük kadar (...) su çeküp kovadan nûş eder (318), zencîrkeşler ellerinde+ki hezârânlar ile urup zabt ederler (321), duhter-i pâkîze-ahterlerinî masdarı ortasında+ki kırmızı dilçik nâm lahm-ı zâ'idi kesüp sünnet ederdi (329), Ve Kızılmusluk'da+ki yedi iklimde meşhûrdur (331), Galata kulesininî tâ zirve-i a'lâsında+ki top-ı feleke kadem basmış Arab u Acem Hind ü Yemen pehlivânlarıdır (338), Ba'dehu Yûsuf-ı Haccâc cânib-i garbda+ki kapuyu sedd etdiler (339), Hâkî ve Tûrâbî bunlar pâdişâh huzûrunda+ki sâzendelerdir (344), çorbacı da anlara itâb edüp ellerinde+ki feneri bir yoldaşı götürmeden âciz olup (...) asup gider (352), kazan içinde+ki şıraya berâber kesüp çubuğa (...) müselles derler (355).

4. HÂL EKLERİ

Cümlede isimlerle fiiller arasında çeşitli anlam ilgileri kurulmasını sağlayan ekler hal ekleridir. Türkçe’de hal eklerinin gruplandırılmaları konusunda birlik sağlanmış değildir. En genel haliyle hal ekleri yalın hal (nominatif), ilgi hali (genitif), yükleme hali (akkuzatif), yönelme hali (datif), bulunma hali (lokatif), ayrılma hali (ablatif), eşitlik hali (ekvatif), yön gösterme hali (direktif), vasıta hali (instrumental) şeklinde gösterilebilir.

4.1. YALIN HALİ (NOMİNATİF)

İsmin yalın hali cümlede bir varlık ya da özelliğe bağlı olmayı ifade etmeyen haldir. “Yalın durum, adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan yalın durumudur. Bu durumdaki bir ad (...) yalnız çokluk ve iyelik ekleri alabilir” (Korkmaz, 2009: 267).

demir (19), cümle (19), kömür (19), çan (19), sâ‘at (19), binâ (19), köşe (20), sene (20), dâne (21), zeytûn (21), isyân (21), yigirmi (21), kaş (21), kirpik (21), saç (21), sakal (21), havuz (22), vâlîde (22), parmak (22), ırgat (22), mâl (22), altun (23), hayât (23), alçak (23), eksik (23), ilm (23), yumurta (24), kapu (24), kıral (24), sedd (25), kulle (25), şehir (26), mi‘mâr (27), mermer (27), sayha (27), minâre (27), sandûka (27), sinek (28), leylek (28), nişân (28), hekîm (28), ganîmet (28), hisâb (28), minâre (29), hendese (29), âdem (29), gemi (29), mîl (30), gün (30), deryâ (30), bâğ (30), fermân (31), şehîd (31), omuz (31), kitâb (31), taht (31), raht (31), halk (31), harb (31), cenk (31), düşman (32), mü‘min (32), kadirga (32), asker (33), elçi (33), baca (33), serdâr (33), sefer (34), bayır (34), at (34), katır (34), yer (35), akrabâ (35), cehennem (36), izin (36), hat (36), mahpûs (36), kâtil (36), menâl (37), papa (37), tekur (37), makâm (37), beğ (38), alem (38), cırâğ (38), tulum (38), lezzet (38), altun (38), sulh (39), piyâde (39), saf (39), tay (39), yoğurd (39), halîfe (39), şeb (39), rûz (39), sikke (39), helvâ (40), üzüm (40), himmet (41), mekteb (41), medrese (41), zâviye (41), kirpi (41), çizme (41), mazhar (42), sâ‘at (42), dakîka (42), levha (42), tûfeng (42), harb (42), tedârük (42), keşîş (42), ruhbân (42), ekmek (43), eser (44), firkate (44), fes (44), saç (44), sıbyân (45), galyon (45), kıyâmet (45), menzil (45), hedâyâ (45), yiğit (46), kul (46), câriye (46), türbe (46), câm (47), melek (47),

kefere (47), arbede (48), bâzergân (48), ankâ (48), et (48), sadâ (48), tâbût (48), etek (49), su (50), kehhâl (50), hukemâ (50), sarây (50), bedâsten (50), akrabâ (51), harem (52), kethudâ (53), falaka (53), kırbac (53), aşkıyâ (54), kurşum (54), mi'mâr (55), mühendis (55), kantâr (55), filcân (56), mürekkebi (56), buğday (56), kafes (59), kıyâfet (60), kötek (60), ayağ (61), arslan (61), hurmâ (61), tahta (63), millet (64), lisân (65), şöret (65), seccâde (66), cemâ'at (67), ders (67), metîn (68), sarnıc (69), âbdest (69), insân (70), hünkâr (70), üstâd (71), servi (72), pereme (72), çeşme (74), hayrât (74), hân (74), tekye (74), hırka (74), dirhem (75), kanâdîl (75), kitâbe (75), şerbet (77), koca (77), küffâr (78), hân (78), dâmâd (78), hammâm (79), akçe (79), kitâb (79), vezâret (79), ze'âmet (79), bahş (80), paşa (81), memleket (81), sorguç (81), boy (84), tîmâr (85), mülk (86), cebelü (90), nevbet (90), re'âyân (91), fa'ide (91), kılıç (92), re'âyâ (93), da'vâ (93), çorba (93), kadı (94), sulehân (96), parmak (98), vezîr-i a'zam (99), serdâr (99), kantâr (100), taş (100), kandîl (101), gıdâ (101), minâre (102), kasaba (102), aşkıyâ (103), gece (104), zehir (104), güğüm (105), âkıl (106), hazîne (106), paça (107), kelle (107), ayak (108), kâfir (109), şarâb (109), sâ'at (110), kurd (110), çarşaf (111), çınâr (112), kar (113), atlas (114), cümle (115), hücre (115), kalpak (115), nakş (115), bâde (116), yasak (117), mantar (118), şu'be (118), ders (118), kisbet (119), pehlivân (120), şâhin (120), gazel (121), hisse (121), müftî (124), tüccâr (124), huccâc (124), kalyeta (125), galyon (125), me'mûr (128), hazîne (130), lala (133), mollâ (135), re'y (135), araba (141), mihrâb (144), levha (145), şeftâlû (146), yol (148), tekye (152), kebûter (152), serçe (152), bülbül (152), pabuc (155), hayvân (156), çeşme (157), murâd (165), imâm (166), tuman (168), çöp (177), soffa (178), hoca (180), kazâ (181), sadâ (182), hâne (183), savt (185), dost (186), nefes (186), dede (187), pirinc (188), keçi (189), kuzu (189), karaca (189), avuç (190), maşraba (194), elma (203), eldiven (208), ırmak (216), yıl (253), balta (255), ağıl (277), sirke (281), böbrek (282), avuç (283), eğer (300), kargı (302), iğne (308), bora (313), kürk (321), tegelti (323), eğrim (323), ense (334), alçı (340), aykır (344), pire (359).

4.2. İLGİ HALİ (GENİTİF) /+(n)In//+(n)Un/

İlgi hali “adın başka bir adla ilişkisi olduğunu ifade eden durumdur. Bir ad, ilişkili olduğu diğer bir ada ilgi durumu çekimiyle bağlanır. Bunun için ad ya da ilgi

durumu eki almadan eksiz veya ilgi durumu eki alarak ekli ilgi durumu şeklinde bulunur” (Karaağaç, 2012: 334). Korkmaz (2009: 268)’a göre ilgi hali isim ile isim arasında sahiplik bağı kurmakla birlikte diğer çekim eklerinden ayrılan tarafı ismi fiile bağlıyor olmasıdır.

anlar+ın zamân-ı saltanatları (11), “Ya sultânım bu cemâ‘at+ın bu câmi‘de cem‘ olmaları+nın aslı nedir” dedim (12), mâlik olan+ın biri (15), rasad çanı+nın üzerine (17), cânib-i erba‘ası+nın der ü dîvârı+nın imâreti (18), Acem diyârı+nın serhadlerine (20), Mesîh mezhebine girmesi+nın sebebin Tevârîh-i Yûnâniyân’da eyle tahrîr etmişler (21), altun sandûka içindeki haçları Îsâ+nın yâdigârıdır (23), Kostantîn+ın ömrü bu İslâmbol kal‘ası amârıyla âhir olup (24), İslâmbol+un cümle dörd bin yedi yüz mahallesi+nın imâmılarına (25), kapuları+nın mâbeynleri (26), Altımermer+ın birinde (28), Hazret+ın şeref-i sohbetleri (32), Hicret-i Fahr-i âlem+ın elli ikinci senesinde (33), bu Ashâb-ı güzî+nın devletleri (35), Veys el-Karanî hazretleri+nın hulefâları (36), Rûm kayâsıraları+nın ecdâdı (37), yetmiş kibâr-ı evliyâ+nın ve Hacı Bektaş-ı Velî+nın izni (38), Gelibolu kal‘ası+nın fethi (38), Hoca Ahmed Yesevî hazretleri+nın fukarâlarından (43), muhâsara+nın otuzuncu günü (44), Kemâl Paşazâde hazretleri+nın telâmîzlerinden (46), sıfat-ı kâşifesi+nın hurûfu târîh-i fethine (49), ulemâ-yı fuzalâlar+ın dest-i şerîflerine (50), şühedâlar+ın hûnu (51), Eski Sarây+ın nâzır kapu+su (53), Selîm Hân+ın mesmû‘-ı hümâyûnları (60), otuz sekiz âdem+ın önüne (61), yukarı tabaka+nın cânib-i şarkında (62), bağ-ı İrem’in hoş elhân bülbül-i gûyâsı+nın nâmâtından (63), câmi‘-i güzîn+ın ibtidâ târîhi (66), bu mahall+ın cânib-i selâsına (67), hâ‘itler+ın kubbe girehlerine (69), bu harem-i beyâz+ın tâ vasatında (71), Süleymân Hân nâme+nın mefhûmundan (72), Bu azîz+ın evsâf [u] mithati (79), cemî‘i İslâm diyârı+nın mâlı (80), a+nın vezîri ve paşası+nın hâssı (81), Kırım cezîresi+nın nısfı Âl-i Osmân hükmünde (83), on tokuz livâ+nın on biri (84), sancakbeği+nın hâssı (86), mîrîlivâlar+ın hâsları (90), müselleme ocağı+nın çiftlikleri (91), bin pâre keştîler+ın top u tüfeng şâdumânından (94), hâsodalılar+ın bile âgâhı (95), sene dokuz yüz yetmiş dört Rebi‘ü’l-evveli+nın tokuzuncu gününde (96), sene dokuz yüz elli üç Cemâziye’l-ulâ’sı+nın beşinci gününde (97), Boçkay İşvan+ın zuhûru (99), Bu mahâfiller+ın ve yan sofa maksûreler+ın altında (100), Harem-i hâss+ın sırçasarayında (107), pâdişâh-ı Cem-cenâb+ın hâtırına (108), ol pâdişâh-ı azîmü-ş-

şân+ın üzerine (109), Saferü'l-muzafferi+niñ yedinci günü (112), Âzerbâyçân diyârı+niñ yemîn [ü] yesârında (113), Âl-i Osmâniyân+ın selâtîn-i selefleri+niñ rûh-ı şerîflerin yâd edüp (118), pâdişâh-ı Cem-cenâb+ın hayr du'âların almışız (119), Mısır+ın Gavrî dîvânânesinde (120), on pâdişâh+ın hizmet-i şerîfinde (122), Yahyâ Efendi+niñ hayr du'âları (123), cümle Kazak-ı âk+ın karârları (128), mühimmât [ü] levâzımâtlar+ın sâ'ir kadırgalara (129), Ahmed Paşa+niñ leşine (130), bin elli sekiz Recebü'l-müreccibi+niñ on sekizinci günü (131), donanma+niñ inhidâmı (132), Haydar Ağazâde+niñ hakkına (135), Pâdişâh-ı Cem-cenâb+ın zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında (136), Kiçi Mehemed Efendi üstâdı+niñ ayağı ucuna (141), vilâyetler+ın tâlân ve halkı (142), Sultân Mehemed Hân-ı Râbi'+ın devr-i adlinde (143), Unkapanı+niñ iç yüzünde (145), Balatkapusu+nuñ iç yüzünde (146), Bâyezîd Hân ve Selîm Hân+ın bîmârâhâneleri (153), Bosna ve Belgrad+ın ankâ tüccârları (154), Beğlerbeği çeşmesi+niñ ve Bağdâd Kerbelâsı'nda (156), Ebü'l-feth câmi'+niñ ummâl bennâları (158), hammâm+ın cümlesine (159), âdem+ın gözi (160), küffâr+ın vefret [ü] kesretinden hal' olunup (161), Sakı+niñ Nûrû'l-hüdâ celâli (162), Bu Bâyezîd Hân+ın çok menâkıbı var (163), Şehzâde Alemşâh+ın dîvân kâtibi (164), Şehzâde Sultân Ahmed+ın vüzerâsındandır (165), Mevlânâ Hüsâmeddîn+ın bürâderidir (166), hakîr+ın ecdâdlarındandır (167), hadîs-i şerîfi+niñ mazmûnuna (168), câmi'+niñ ibtidâ cum'asına (169), Murâd Hân+ın hîn-i vefâtında (170), kemân+ın yasdığı (171), Belde-i Tayyibe+niñ enderûn [u] bîrûnunda (174), Cübbealîkapusu+nuñ iç yüzünde (174), bunlar+ın evsâfların tahrîr eylesek (175), Âlem+ın kutbu (176), Yenikapu Mevlevîhânesi+niñ şeyhi (177), muttasıl hâneleri+niñ mukâbilinde (179), Topkapu+nuñ iç yüzünde (179), pederleri+niñ mektebi (182), Defterdâr Abdî Çelebi+niñ mahdûm-ı kihteridir (182), Na'lincı Memi Dede dükkânı+niñ cânib-i erba'ası (183), kibâr-ı kümmelî+niñ seng-i mezârları (185), Dervîş Alî'niñ eline vurup (186), Receb Paşa+niñ vücûduna {el} sürüp (...) halâs olur (187), bir yârânımız+ın yanından geçerken (190), haremi+niñ cânib-i selâsında (...) müzeyyendir (194), bir diyâr+ın türâbında yokdur (194), bu şehri+niñ cânib-i erba'asında sûr yokdur (195), Resûl Paşa+niñ çeşmesi târîhidir (196), Eyyûb+ın şimâlinde (...) birkaç hâneler vardır (196), niçe bin andelîbân+ın nağmesinden (...) hâsıl olur (197), Kabri-i şerîfi dehlîzi+niñ revzenleri câmi'+niñ haremine nâzırdır (198), Eyyûb Sultân câmi'+niñ imâmı (199), Eyyûb haremi+niñ

Hünkârkapusu (200), kimesne+niñ hayrâtı (202), bu mahall+inñ deryâsı (203), bârân-ı rahmet seli+niñ hâr [ü] hâşâkından (205), kâfir kilisaları+niñ çanlarını getirüp (206), Bu şehr-i azîm+inñ halkı üç firkadır (208), ehlim+inñ kabrin bana gösterin (209), Kal'a-i Kostantiniyye+niñ halîci şimâlinde (...) şîrîn-kâr-ı hısn-ı hasîndir (210), Ve dîvârı+niñ kaddi kırk zirâ'-ı melikîdir (211), bakır gemiler+inñ pârelerinden (...) tevâtürle muhakkaktır (214), Âsitâneleri+niñ kapusu (...) meks etmişdir (216), murg-ı gûyâ+niñ figânı cemâ'ate hayât verir (217), Çavuşbaşı mahalleleri+niñ cümlesi (...) mukassî evlerdir (220), Ammâ halkı+niñ ni'metleri birbirine mebzûldür (221), İstinye nâm bir râhib+inñ kenîsesi ziyâretgâhları idi (226), Gümrük Emîni Alî Ağa+niñ yalısıdır (227), dîvârı+niñ kaddi yigirmi zirâ'dır (228), ve bu Hisâr Göksuyu+nuñ cenûbî karşusunda (230), Ammâ hicret-i nebeviyye+niñ iki yüz kırk beş senesinde (...) cümle şehîd olurlar (232), Ammâ cümlesi+niñ bâblarında zencîrler çekilmişdir (235), gören+inñ akli perîşân olur bir vâdî-i lâlezârdır (238), bir yay+inñ iki başı mâbeyni kadar ola (242), hırka+niñ eteği şerî'atdır (244), her huddâmınız+inñ isti'dâdına göre bin bir gün hizmet etdirüp (...) sâhib-i post edesiz (244), Ammâ tâc geyme+niñ kırk su'âli vardır (247), cihâz-ı fukarâ+niñ her biri (...) evliyâ ve atalardan kalmışdır (248), dervîş+inñ dâlı derd ehli (...) sarı etmektir (249), Âl-i Osmân pâdişâhları+niñ birisi zamanında olmamış ola (251), subaşı hâkimleri+niñ silsilesi anlara müntehîdir (254), sancakdârlar+inñ silsilesi anda nihâyet bulur (257), Ba'zı meşâyihlar+inñ silsileleri ana çıkar (258), Sivas şehri+niñ cânib-i şarkîsinde (...) medfûndur (259), fukarâlar+inñ hisâbıñ Allâhu Rabbü'l-âlemîn bilür (260), bir bağbân+inñ allerinde ve başlarında (...) bir azîm ecnâs-ı mahlûk askerdir (263), temâşâcılar+inñ üzerlerine âb-ı rahmeti bârân-ı mağfiret gibi nisâr ederler (266), tûfengciler+inñ ellerinde mücevher sadefkârî kundaklı tûfengler ile ekmecibaşı rikâbında yürürler (268), telattum-ı deryâda bir gemi+niñ armozları açılıp (...) görmeğe muhtâc bir san'atdır (270), ba'dehû yine ke'l-evvel balıĝ+inñ karnında asûde-hâl oldum (271), Akdeniz kapudanları+niñ mâbeynlerin islâh için buyurdular (272), Mısır tüccârları+niñ destine hatt-ı şerîf verüp (275), bellerinde kemend ipleri ve niçesi+niñ eyinlerinde yüzülen koyun postları ile gürûh gürûh alay gösterirler (276), çobanlar+inñ silsilesi ana müntehîdir (277), İmâm Hüseyin+inñ akîkası kurbânı+niñ kelle ve paçasını eş-şeyh Seyfeddîn-i Herâtî (...) başcılara pîr oldu (281), Mora+niñ ardıç ağacı fiçıları ve Alman fiçıları var kim ta'bîr olunmaz (283),

temâşâcılar+ın demâğı mu‘attar olur (289), liman+ın cânib-i bahrine ağlar gerüp (...) kılıçbalığı gözedir (290), kantâr+ın mîlleri vızır vızır öter (292), esîrciler+ın ibtidâ pîri Benî İsrâ‘îl’den Ham Nisim nâm bir bâzergân idi (292), yüz altmış iki oda+nın cümle odabaşları neferâtlarıyla gelüp (...) pâdişâha hayr du‘â ederler (295), zîrâ pâdişâh+ın matbah-ı âmiresi+nin odunları bundan masrûf olunur (295), yigirmi bin kîse+nin muhâsbesi bundan matlûbdur (297), benim devletim+ın bu gümrük emîni+nin kerr ü fer (...) üç gün gümrük emîni olsam der idi (298), anlar koyun+ın iç yağındandır, râyihası beddir (299), ammâ Eğrikapu dâhilinde Kiremitci Mustafâ Ağa bağı+nın şeftâlüsü pâdişâhlar+ın eline girmiştir (300), “Eksik satan+ın hâli budur de(yi)” diyerek (...) ubûr eder (301), Demirciler+ın ve zırhcılar+ın silsilesi ana müntehîdir (302), “Yâ Alî, Hasan Kattâl Gâzî+nin beline şed bağlayup pîr eyle” deyü buyurdular (303), bunlar gûnâ-gûn tûfengler+ın kâliblarına göre niçe bin deste kurşum fındıklar (...) üzre fişeng bağlayarak ubûr ederler (304), gemciler+ın cümlesi yüz aded neferdir kim gâyet üstâdlardır (307), kim na‘bandlar+ın netîcesi anda nihâyet bulur (308), Hind pâdişâhına ve Acem şâhına ve gayrı diyâr+ın erbâb-ı ma‘âriflerine götürüp anlardan bu Mihayil’e hedâyâlar gelirdi (312), bu kalemkârlar+ın kârına bir merd-i hünerkâr kâdir değıller idi (313), Hakkâ yârânlarımız+ın bir kaçı kuşbâz idi (317), Cümle derziler+ın silsilesi ana müntehîdir (318), bunlar seyishâneeler üzre dükkânlar+ın çadır kolonları+nın envâ‘ıyla zeyn edüp geçerler (320), Denizli şehri+nin bağları arasında bir âsitâne-i azîmde medfûndur (322), biz mücrimlerimiz+ın şer‘ile tarîkat erkânımızla haklarından gelelim (324), Pabuccu bekârları+nın dahi pîrleri bunlar+ın pîridir (325), Pâris+ın otuz üçüncü belin bağladığı pîrlerdendir (326), Zindânkapusu+ın hâricinde bir çârsû-yı müzeyyendir (327), Arslanhâne+nin üst tabakları kat-ender-kat kârgîr-binâ hücrelerdir (330), ve bu zikr olunan pehlivânlar+ın sûretlerin musavvirân dükkânları+nın cânib-i etrâfına zeyn edüp ubûr ederler (331), bedesten+ın dörd zencîrli kapusundan içeri giremezler (333), Osmân Hân+ın Hotin seferine götürdüğü fil kösleri var (336), ammâ bu cümle üç yüz sâzlar+ın muharriki körükler+ın rûzgârları ve zenbereke ve çarhlardır (337), bu esnâf-ı ibretkârlar+ın herbiri pâdişâh huzûrunda (...) kim diller ile ta‘bîr olunmaz (339), Gülşenî tarîki+nin zâkiri ve şâkiri idi (342), İngilis boruları+nın vakt-i seherde savt-ı hazînleri âdemi mest [ü] medhûş bî-hûş eder (347), siz+ın bedef‘âllerinizi görüp nice hicv [ü] taklîd etmeyem (350), Efelioğlu+ın âfitâbesi ve sapanı ve teberi

(...) Sinâniyye çârsûsunda sıra ile salb ederler (351), Çün dâğ-ı gam+ın pullarını sîneye dizdi (352), bunlar subyalar+ın cerre ve küplerde hıfz edüp bey' ederlerdi (354), erbâb-ı müdâmîleri+nin mâbeynlerinde her bir bâdehâne+nin birer gûne esmâları vardır (356), bir hây-hû ile geçer kim âdem+ın kulakları asam olur (357), cildi buruşup vücûdum+ın derisi takır takır ötmeye başladı (360), hattâ bu gulâm+ın ahvâlin Sultân Murâd Hân-ı Râbi' istimâ' edüp (...) Murad Hân güle güle bî-tâb kalup pâdişâh eydir (361).

4.3. YÜKLEME HALİ (AKKUZATİF) /+(y)I//+(y)U//+n/

“Yükleme durumu, geçişli fiil taşıyan bir cümlede, fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Yani addan fiile değil, fiilden ada doğru bir etki, bir yükleme ve bir bağlantı söz konusudur. Bu durumdaki ad, yüklemenin bildirdiği ve öznenin yaptığı işten etkilendiği için cümlede nesne görevindedir, dolayısıyla bir belirtme işlevi yüklenmiştir” (Korkmaz, 2009: 277). Fiilin doğrudan doğruya etkilediği bu hal eki Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla beraber burada Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıca'da sıkça kullanılan iyelik ekinden sonra gelen “n” belirtme ekinin örneklerine sıkça rastlanır.

Mahmiyye-i Kostantiniyye etrâflarında olan kurâ ve kasabâtlar+ı (11), dest-i şerîflerin bûs etdiñse cümlesin+ı ziyâret etmek müyesser olup (13), Makdonya+yı ve Eski İstamboliyye+yı ve şehir-i Liryozy+u ve kal'a-i Yorozy+u ve'l-hâsıl bin yedi yüz pâre şehir+i gark edüp (16), Kayseriyye ve Niğde ve Konya+yı binâ etmişdir (17), şehri+ni teshîr ve sûr u bârûsun+u ta'mîr edüp (20), ve bu zeytûnlar+ı cemî'i ruhbânlar tenâvül edüp def-i cû' ederlerdi (21), ekâlîm-i seb'a+yı kabza-i tasarrufa alup (26), gâfilîn ü nâ'imîn+i âgâh eder (28), Ayasofya+yı binâ eden (29), Âl-i Osmân devletinde amâristânın+ı beyân ederiz (31), anlar dahi harâc+ı kabûl ettiler (33), Halife Osmân+ı şehîd ettiler (35), cümle ibâdullâh+ı şehd-i şehâdet ile şehîd etdiler (36), Timur askeri içine girüp eyle şemşîrbâzlık etdi kim Tatar+ı demet demet püşte püşte ederdi (39), Kudüs+ü ve Mısır+ı ve Kostantiniyye+yı ala (41), ba'zı kurallar+ı gâret edüp (42), üç boğaz+ı toplar ile ma'mûr etmişlerdi (45), bayraklar+ı diküp (48)nefs-i İslâmbol içre olan imâretler+i (50), Kastamonu kavmi+n Kazancılar mahallesine (...) ne kadar şehir-i azîmler var (51), zemîn+i hafr edüp (52), Ayasofya'nın vaz'-ı esâsı+n ta'lîm etdi (54), refi'-i binâsı+n gören (55), kanatları+n

küşâde edüp (57), Nûh Nebî keşfisiniñ tahtaları+n getirüp (57), pâyenin içini (58), mehbit-ı nûr-ı Hudâ+yı görenler (58), büyük kible kapusun+u küşâde koyup (60), Gülâbî Ağa sipâhinin eteği+n elinden komayınca (60), mezkûr beşiği+i ve mağsel tekne+yi (63), altı bin altı yüz yetmiş deyr-i kebîrlerin mihrâbları+n tahvîl edüp (64), na‘ş-ı şerîfi+n Üsküdar’dan İslâmbol’a geçirüp (66), zikr olunan tevhaneler+i ilhâk etmişlerdir (67), yed-i beyzâsın+ı ayân etmişdir (70), her hacerin mâbeynleri+n değme âdem fark edemez (71), kîseler+i uç uca gezüp (74), na‘ş-ı şerîfin+i (75), bir küffâr+ı gezdirmezdi (78), Kostantiniyye+yi feth etdi (79), eyâletler+i ve sancaklar+ı ve ze‘âmet [u] tımârlar+ı ve mu‘âf [u] müsellemler+i beyân eder (80), yüz bin akçe hâssın+ı (81), irsâliyyeleri+n isâl ederler (83), kal‘a-i Kandiye+yi feth edüp (84), üç bin tâs buğday çobrası+n (93), gazavât-ı cezîle+yi ayân u beyân eder (94), İslâmbol+u amâr edüp (95), iki şehzâde+yi ma‘nûkan şehîd edüp (98), cümle celâlî+yi katl etmişdir (99), Sinop kal‘ası+n ihrâk etmeğile (100), Kal‘a-i Hotin+i feth edemeyüp (102), Tebrîz ve Hoy [u] Menend vilâyetleri+n harâb etdiği sene (104), Revân köşkü+n binâ etdi (105), Fülân Ağa’nın hânesi+n basalım (106), bir küçük kulle+yi feth etmeyüp (109), Mûsâ Çelebi+yi katl etdirdiği zâhir olup (112), Silihdâr Mustafâ Paşa+yı nedîm-i hâs edüp (113), pâdişâhım+ı eğlendiririm (115), iki elleri+n iki zânûlarına urup (116), eşkiyâ ve zorbanın kelleleri+n galtân eyledim (118), hüsn-i hulk [u] ülfeti+n ittîlâ‘ hâsıl etdiğimiz mertebe (122), bu kelâm+ı Kara Mustafâ Paşa’dan istimâ‘ etdik (126), na‘ş+ın Parmakkapu’da türbesinde defn etdiler (127), İpşir’in avreti+n İbrâhîm Hân’a naşer‘î vermeyüp (129), mevlûd-ı Mehemmed Hân müjdesi+n kızlar ağası getirince (131), vâlidemiz+i pederimize ihsân edüp (132), Şeyh Sâlim Mağribî+yi katl edüp (135), binden mütecâviz+i gark olup (137), bu Rakofçı+yi üzerimizden def‘ eylesen (138), serdâr olduğu+n beyân eder (141), Erdel memleketi+n nehb ü gâret (...) nâlân ederek (141), bu kasrın Evliyâ târîhin+i dedi (154), bu ecnâsı+n eşbehlerin huzûruna çağırıp (155), Kırkçeşme suyu+n vakt-i şitâda getirüp (155), bu Makdonya+yı feth edikde (156), sebîli+n yaptılar (156), çeker zülâlin+i târîhin+i (157), namâzı+n kılup (163), bu nefsi+ni katl etdikden sonra (163), Selîm Hân asrında olan defterdârlar+ı bildirir (166), pâk edüp derûn-ı Süleymân+ı (168), Bâyezîd+i münhedim edüp (170), Mısır hazînesi+n kerrât ile ihsân etmişdir (173), edîbî’niñ makâmı+n cennet-i Adn eyleye (176), bu oğlan+ı âgâh edüp (177), aşkiyâ târîhin+i edüp (180), Adem gülzârın+ı cây etdi (180),

fetvâ+yı teklîf etdiklerinde (181), başka mezâristân+ı vardır (181), ol imâmesi+n kapup (184), sergüzeşt-i destârı+n nakl edüp (185), bu kıt'a+yı bi'le-bedâhe demişlerdir (186), külbe-i Hasan'ın hüsnü+n bozup (...) defn etdiler (187), bî-ma'nâ taşlar+ı kaldıru[p] (...) ma'lûmum değildir (188), sağ elinin parmakları+n sildikçe (...) hedâyâ getirirler (189), eleğ+i pâreleyüp (...) safâ ederdi (189), Yahûdî şapkası+n kendü başına geyüp (190), bire meded şeyh+i çağırın (191), Mevlânâ+yı ziyâret müyesser olmayup (191), seccâdemiz+i tâ kabr-i Ebâ Eyyûb üzre döşemişiz (197), Acem diyârı+n seyâhat ederken ömrî tahallüs edüp halâs olmuşdur (198), Kıbrıs+ı tahrîf ederken bu beyt târîh olmuşdur (199), Halîc ile tarafeynin çemenzâr yeri+n temâşâ ederek Kâğızhâne'ye varılır (201), vücûdları+n ifnâ ile ihyâ ederler (206), bu ehlim batnındaki+n sana emânet eyledim (208), südleri+n dâ'imâ sağıp kırıla getirirler idi (210), yukarıya top kâlıbları+n koyup (...) yigirmi top eder (215), bir gayrı top yolu+n açup ana dolmağa başlar (216), bir kubbe içre kılıcı+n arşa asup yayı+n yasup (...) yatır (217), sevâbı+n rûh-ı Cihângîr'e bağışlayup cihân savâbı+n etmişdir (218), Alî Kuşcu+yı rasaddan ferâgat etdirirler (218), sığır derisi+n tekur kırıla gönderüp (225), hâlâ Servi Burnu'nda kilisaları+n âsâr-ı esâsları zâhirdir (226), gemi direkleri+n birbirlerine bağlayup deryâya dikmişlerdir (229), meyvesi+n yesin (230), Sakkâ çeşmesi kurbünde kuyumcular kârhânesi+n binâ etmişdir (239), ve Karadeniz Boğazı+n hıfz [u] hırâset ederler (240), on yedi kimesnenin beli+n kuşadup pîşvâ-yı tarîk etdi (244), cümle sâ'ir pîr-i pîrânların dest-i şerîfleri+n bûs edüp (...) getirirler (246), Hakk'ın cemâli+n müşâhede edersin (249), atları+n zeyn edüp kendüler dahi (...) cümle askeri alaya tergîb eder (254), na'ş-ı Hâbil+i neyleyeceği+n bilmedi (255), gazâ mâlının öşrü+n zabt edüp kadılık ederdi (257), bisâtlar ile dükkânları+n zeyn edüp (...) ubûr ederler (262), Âdem Nebî buğday+ı un edüp (...) def-i cî'ân etdi (264), büyük ekmeklerin bir kaçı+n Alayköşkü dibinde pâdişâh huzûrunda yağmâ etdirirler (264), kâfir gemileri+n feth edüp haçlı peykerleri+n ser-nigûn edüp (268), gayrı neccârân bunların kârı+n edemezler (269), bunlar dahi kayıkları+n kızaklar üzre zeyn edüp ubûr [ederler] (274), Ardı sıra gelen ikinci ve üçüncü koyun+u alup götürürler (279), çobanlar boruları+n çalarak ve türküler haykırarak (...) ubûr ederler (280), ya cümle gayrı diyârlarda boğazlanan koyunların hisâbı+n yine halk eden Hallâk-ı âlem bilür (281), kulaklarının yanları+n delüp turna telleri ile geçerler (288), bunlar dahi ığrıbları+n yerde çekerek alay ile

ubûr ederler ammâ ucbe-likâ kavmdir (290), dükkânında mâlının hisâbı+n bilmeyüp müşteriden akçe almağa dermânı olmaz (296), kızların eşkâlleri+n yazup esîr başına birer altun alup (...) esîrin mîrîye girift ederler (297), birbirlerinin başları+n yarup kanları akarak alayköşkü dibinden böyle ubûr eder (300), Bir hasta bir dânesi+n tenâbü'l etse ol ân hayât-ı câvidân bulur (301), Ol zırh+ı Hazret mübârek tenine geyüp Uhud gazâsı'na gidüp (...) Selmân-ı Pâk bağlayup zırhcılara pîr oldu (302), üç kulle sofsininî boyunları+n urup yerlerine bir müstakîm âdem nasb ederler (311), kuyumcular bu civa+yı potalar içre âteşde pişirüp içine sahik olmuş varak altunları koyup (...) hal olur (313), Süleymân Hân ibtidâ bu kârhâne+yi binâ etdi (314), bu kadar elvân kebûter hümâmlar+ı besleyüp kâr ederler (317), ammâ gayrısı+n beslemek memnû'dur (318), Hûşeng Şâh her hayvânın postu+n geyüp (...) ol takrîb ile şikâr ederdi (321), Ahi Baba+yı dükkânında bulup kayd [u] bend ederken (322), hâciblerin bir kaçı+n pâre pâre ederken (322), ezîn-cânib mestciyânlar dahi seyishâneler üzre dükkânçeleri+n tezyîn edüp ubûr ederler (325), Ebâ Zer-i Gıffârî beli+n bağladı (326), pençe-i âfitâb berber cüvânları kendüleri+n zeyn edüp geçerler (329), kendüler dahi kemâneleri+n çekerek işleyerek ubûr ederler (335), Ve müğ-pîçeciklerin niçesi+n tavâşî ederler (337), Selmân-ı Fâris beli+n bağlayup resenbâzlara pîr oldu (338), havâle hâne yapanların hakkından gelüp hâneleri+n yıkmağa me'mûrlardır (339), Makâm-ı mâyede bu beste+yi devr-i revân usûlünde anlarındır (342), kalbini âyînesi+n jeng-i gamdan mücellâ edüp âdemi tâze cüvân eder (343), cemî'i bisâtları+n mücevher edüp Cevâhir kolu demekle şân u şöhret bulmuşlardır (348), iki elleri+n yüzüne sürünce hemân bi-emrillâh Bûsîrî'nin iki gözleri açılıp (...) müşerref oldular (350), ve her kelâmının netîcesi+n tasarruf ederdi (352), ammâ mâlları+n berbâd ederler ve meyhânegiler ey kâr ederler (356), her esnâf alaylarıyla şeyhlerin+i ve nakîb ve kethudâ ve du'âcıları ve çavuşları ve ağaların+i (...) herkes hânelerine revâne olurlar (358), eğer zikr olunacak şu'arâların elfâz-ı dürer-bârları olan ebyât [u] eş'ârları+n yazsak, başka bir dîvân olur (359), Kartal cenâhları+n açup Sinânpaşa kasrı önünde deryâya düşüp (359), dest ber-kafâ elleri+n ve ayakları+n bağlayup bir meşinli harar içine koyup hararın dahi ağzı+n bağlayup Sarâyburnu'nda deryâya ilkâ etdiler (360), önüne bakup lisân-ı hâlile cümlesi+n feth edersen, deyü anladır (361).

4.4. YÖNELME HALİ (DATİF) /+A//+(y)A//+(n)A/

Cümlede ve kelime gruplarında fiilin isme yöneldiğini, yaklaştığını ifade etmek için kullanılan hal eki yönelme halidir. “Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı yaklaşma çekimine girer” (Karaağaç, 2012: 337).

ammâ bu müsevveddâtımız+a şürû‘ etdüğimiz mahalde (...) gark-ı garîk-i rahmet ola (11), hemân Hazret mihrâb+a geçüp (12), Kostantiniyye+ye mâlik olduklarına işâretidir (13), Saydûn Pâdişâh’ın üzeri+ne varup (14), bu+(n)a dahi Nebî demişerdir (15), bu hattın şimâl tarafı İslâmbol+a doğru siyâh deryâdırki Karadeniz derler (17), iki bin milyon mâl-ı hazâyinleri Sirem ve Semendire arabaları+na tahmîl edüp (18), bed râyihalarından rücû‘ edüp taşra+ya çıkdık (19), cemî‘i dünyâ hadîkaları+na müstevlî olup (21), İskenderiyye’de kendü+ye isyân eden Açile nâm vezîri üzre varup (21), mezheb-i Mecûsî’den dîn-i İsâ+ya girmesinin aslı budur (22), ba‘dehu âsumân+a urûc etdi derler (23), kurâ ve kasabâtlar birbirleri+ne muttasıl olmuşdu (26), biri cânib-i şark+a, biri garb+a, biri şimâl+e, biri cenûb+a müteveccih dururlardı (28), ol mîlin ortası+na vaz‘ olunan (29), gûristânı+na gömdüler (31), âhir kararı firâr+a mübeddel olup (31), Medîne-i Münevvere+ye hicret edüp (32), sâ‘ir enbiyâ+ya nüzûl etmişdir (32), Mervân ibn el-Hakem Şâm+a avdet eyledi (35), sahâbe-i kirâmın cânib-i erba‘ası+na {mezkûr sığır derisi dilimi cirminde} metânet üzre bir kal‘a-i kavî inşâ edüp (35), diyâr-ı deyr-i küffâristân+a kılıç urup (38), kulle+ye varınca (39), ol sahrâ-yı bi-pâyân içre üzerleri+ne âdem derisinden sâyebânlar edüp (39), kuvvet-i kâhire+ye gelüp (42), kal‘anın metâneti+ne bel bağlayan mağrûr kâfirîn ü hâsirîn (...) hücûm edüp eyitdiler (42), kapucu başları zümresi+ne ilhâk edüp (46), Sultân Mehemmed Hân kendi+ye binâ etdüğü (46), kendiler+e bir merkad-i pür-envâr (...) zergerân binâ etdi (53), sâ‘ir hurûfları+na bir hüsn vermişdir kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz (59), Yahyâ Efendi hazretlerinin va‘z u nasîhati+na muntazır olmuşlar idi (60), da‘vâ+ya âğâze edüp eydir (65), mi‘mâr+a gadr edeydin (66), talebeleri+ne kifâyet mikdârı cerâyeye vazîfelerin ta‘yîn eyledi (74), sahrâ+ya vâkî‘ olmuşdur (75), Mısır’ın gılâli+ne maktû‘ eyâletdir (80), bu makûle kâşiflikler+e (86), kabza-i ecel+e (95), kendü zevki+ne (96), Sünbül Sinân Efendi hizmeti+ne (96), asker-i İslâm’ın Acem Revânı+na revâne olduğu (102),

Ağakapusu+na dahil düşdü (102), asker-i İslâm'ın cân-ı azîzi+ne (108), mîrimîrânlar+a ve sâ'ir ümerâlar+a ve ocak ihtiyârları+na (111), Kuşhâne+ye dahi mâl-ı firâvân doldurdular (114), hevâ-yı heves+e düşer (118), dersleriniz+e mukayyed olun (119), evrâdı+na mülâzım idik (123), diyâr-ı Kırım+a dâhil olduk (128), kal'a-i Hanya limanı+na varup (129), İslâmbol esnâfi+na (132), mühr+e mâlik oldu (133), Âyişe Sultân sarâyı+na girüp (133), Ol vilâyet+e (134), iki semmûr hil'at-ı fâhir+e ihsân edüp (134), bostâncıbaşı kayığı+na (134), Kâ'immakâm Haydar Ağazâde+ye (135), Praşov dağları+na ve İrşova belleri+ne (140), Tatar askeri+ne (141), Mekke-i Mükerreme+ye (146), Sulu Manastır+a (146), pabuccu bekârları+na (155), Süleymân Hân kemerleri+ne zam edüp (156), bâğ-ı cinân+a kıldı (161), gemiler+e süvâr olup (164), Şâh+a firâr edüp (168), Sarâyburnu+na gelüp (172), bir âdem+e ve bir musâhib+e hâtûn+a (173), sicillâtlar+a kayd etmededir (178), hacc+a gidüp (183), sol gûşumuz+a (186), bir gün bu Deli Çelebi pederi+ne elemzede olup "sabâh ölürsün" der (190), Rûmeli cânibi+ne sefer oldukda (...) Topcular derler (192), Tevhîd devr ehli+ne helâldir (198), Ahmed Hân beli+ne bunlar kılıç kuşatmışlardır (199), tekye+ye bir âdem gelse (...) keşf ederdi (209), Ömer ibn Abdül'azîz hazretleri birer kabîle+ye serdâr-ı mu'azzam olup (210), ba'zı zamân kendüler+e bir vecd hâsıl olup (222), taldı rahmet denizi+ne kapudan (223), sulh+a muğâyir bir kal'a binâ etdiler (225), ol şâkirdi üstâdının eli+ne teslîm edeler (245), anı peymenhâne+ye götürüp boynu+na sekel asup haps ederler (246), Selmân kemeri+ne şed bağlayup (...) ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır (262), İmâm Hasan+a ve Hüseyin+e simit halka hedâyâ getirüp ol şehzâdelerin hizmetinde olurdu (265), Akdeniz kapudanları+na yamak olan yedi aded esnâfların yekûn dükkânları (...) bir acâyib alay-ı bahâdırân-ı muhteşemândır (274), Busrâ şehri+ne gidüp ticâret ederdi (275), tarafeynde duran temâşâcılar+a dahi kar topları urarak şakalar ederler (287), andan Mısır+a götürüp Azîz-i Mısır+a satdı (292), ashâb-ı güzînin bıçakları+na ve kılıçları+na gılâf yapardı (303), çam sırgının için boş edüp ucu+na büyük hammâl fişeğ+e on yedi okka bârûd koyup yedi fişeğin tepesi+ne (...) âdemlerin zehresi çâk olayazdı (304), ve bu Yahûdîler dahi kîmyâ+ya çalışırlar (312), kâ'idesin oğlu+na bile göndermez (313), atlarının cümle bisâtları hayvânât derileri+ne müstağrak olup geçerler (321), yohsa vallâhi cümlesini pabuccu bekârları+na kırdırırım (324), hazret huzûrunda kemeri+ne şed bağlayup bayrakdârlar+a pîr oldu (331), bedâsten

hammâllarının müstehakları+na tevcih olunur kavmdirler (333), bu sâzendebaşı+ya yamak cümle yetmiş bir esnâfdır (347), bir Yahûdî-pîçe+ye dîn aşkı+na zerk eyledim (349), Hazret-i Risâlet'i meclisleri+ne da'vet edüp Bûsırî+ye tenbîh etdiler (349), Kâmûs-ı Ahterî ve Şem'î Lugatı+na muhtâc bir kasîde-i bî-nazîrdir (350), dervîş bakkâlın balı+na bir efsûn edüp bakkâldan bir câriye bal alup (352), bir dilber oğlan kanı+na yapışup alını+na süre deyü şimdi vâkı' anda gördüdüm (353), Galata çorbacısı+na ve'l-hâsıl otuz hâkime bilâ-kazâ sandıklarından malların çıkarup cerîme verirler (357), ammâ bu mel'ûnlar sâ'ir Urum meyhâneciler,+ne rağmen cümlesi (...) gayrı meşhûr dilberler var (357), kim bay [u] gedâ, cümle çiftçi+ye muhtâclardır (358), Şâmî Arabî, kasîdeleri+ne nazîre edememişlerdir, Üsküdar+a geçerken gark olup âhir şâmî oldu (359), "Pâdişâhım, Îsâ Nebî pâdişâhım+a selâm eyledi" (360), bir âdem ehliyle oynaşırken sarhoş olma+ya ve bismillâhsız tarla+ya tohum ekme+ye, gâyet hazer lâzımdır (361).

4.5. BULUNMA HALİ (LOKATİF) /+dA/

Cümlede fiilin yerini bildiren isim hali bulunma hal ekidir. "Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek için isim lokatif hâlinde bulunur" (Ergin, 2004: 234).

ammâ bu müsevveddâtımıza şürû' etduğumuz mahal+de hidmet-i şerîfiyle şerefyâb olduğumuz (11), Sa'd-ı Vakkâs yanım+da oturup cümle ta'lîm eyledi (12), zamân-ı kadîm+de gemi küpeşterleri ve bodostomaları kayalara (...) ayân u beyândır (15), İskender kûh-ı Elbürz dâmenin+de pâ-yı tahtı olan (16), diyâr-ı İspanya+da Rim Papa nâmıyla iştihâr bulan (20), Kudüs-i Şerîf+de Tûr-i Zeytâ dâmenin+de Hazret-i Meryem cenbin+de medfûndur (21), dîn-i Îsâ+da kâmil olduğundan ehl-i cennetdir (24), leb-i deryâ+da kal'anın esâsı önüne yigirmi (...) şâhrâh-ı azîm oldu (25), Vezendon Kırıl devrin+de Kostantîn devletin+de İslâmbol ol kadar (...) ihdâs etdiler (27), Atmeydânın+da Milyonpar nâm amelî bir sûtûn-ı âlîdir (28), vech-i arz+da bin âdem ölür (31), Bursa nevâhîlerin+de Aydıncık nâmın+da (...) necâsetlerin yedi (34), ba'zı köşeler+de sedler üzre mezârlar vardır (36), Yûnâniyânın Yanvan Tevârîhin+de cümle kayâsıraların neseb-i bî nefesleri böyle mastûrdur (37), târîh-i merkûm+da Ebü'l-feth Meğâzî Edirne'den (...) meks etdiler (41), tershâne bâğçesi önün+de üç yüz Zeyneddîn Hâfi fukarâları ile (...)

Cibâlikapusu'ndan sarıldılar (43), yetmiş üç târîhin+de Uyvar kal'ası fethin+de bulunup (47), Bâb-ı Sa'âdet'in iç yüzün+de (51), bu meydânın etrâfın+da (52), bu cirm+de sarâydan hâricine (...) Süleymâniye câmi'in binâ etdi (53), Fenerkapusun+da sâkin patirgâh nâm hergâh kâfir keşîşin kabza-i tasarrufundadır (56), Mehemmed Hân Edirne+de halîfe iken (58), leğen için+de iki küçücük gemiler zâhir olup (61), câmi'in yemîn ü yesârın+da (67), bu câmi'in enderûn [u] bîrûnun+da (70), bu câmi'in cânib-i selâsın+da (76), Belgrad fethin+de Rûmeli ba'dehu Mısır+da âsî olup Mısır+da bâb-ı Züveyle+de salb oldundu (77), her sancak+da ne kadar tîmâr ve ze'âmet vardır (79), Rûmeli eyâletlerin+de (80), Arab ve Urbân mâbeynin+de (86), sefer-i hümâyûn+da (87), Paşa kal'asının kapusu hâricin+de (95), yedinci gün mürûrun+da (95), yevm-i âşûrâ+da (98), Sultân Ahmed, rikâbın+da piyâde yürümüştür (99), Şehr-i İslâmbol zamân-ı adlin+de (100), bu yan dehlîzlerin+de (101), Yedikulle+de haps olup (102), asker-i İslâm Tokat meştâsın+da (108), Mâh-ı Ramazân'ının gurresin+de (112), anların ıstîlâhın+da (116), Kalavra kıyıların+da (122), zamân-ı hilâfetin+de (127), bu sefer-i meserret+de (137), bu inhizâm+da (138), hânelerin+de katl edüp (140), meydân-ı mahabbet+de (143), diyâr-ı İslâm cevâmi'lerin+de (144), Rûmeli Kavağın+da (145), Hârûnu'r-Reşîd asrın+da (145), câmi' sâhasın+da (150), Kara Mustafâ Paşa türbesi önün+de (151), belde-i İslâmbol+da (152), bu dâr-ı menâdâr-ı menâsın evsâfın+da (153), bu hân+da (154), Tahta'l-kal'a etrâfın+da (155), Şeyh Vefâ câmi'i hazîresin+de (163), Medîne-i Münevvere Bakî'in+de (164), hayz ü nifâs bahsin+de (165), kemîngâh+da âmâde yatır (166), râh-ı Mısır+da (166), Kasr-ı Mencik+de (167), Nigehtolu şehrîn+de (167), ekâlîm-i seb'a+da (168), mücevvesesi taşın+da (168), hâl-i hayâtların+da (169), Sun'ullâh Efendi hânemiz+de (176), kum+da oynayup (177), Alâ'iyye livâsın+da (181), Edirnekapusu bîrûnun+da (182), dükkânının mukâbilin+de (182), zamân-ı hayâtın+da (183), ol şiddet-i hâr+da ve ol kesret-i gubâr+da dükkân+da oturup (183), Şâh Sultân câmi'i haremin+de (...) medfûndur (187), (...) râh-ı dîvân+da bu dîvâneye râst geldik (190), bir çeşme-i cân-fezâ'nın kemeri altın+da (...) ta'bîr olunmaz (192), ilm-i mi'mârî bir câmi'+de yokdur (193), her cezîrelerin çemenzârların+da ayş [u] nûş edüp (196), kabr-i şerîfîn+de ola (198), deyâyâ nâzır bir köşesin+de sâkin olup (202), Hâsköy+de yigirmi cemâ'at (...) derler (203), kubbenin yolu ağzın+da nihâyet bulup bu gûne tedârûkle hâzır-bâş ederler (215),

zirve-i a'lâsın+da cihân-nüma (...) cihân-ârâdır (218), Çizmeciler tekyesi önün+de (...) çeşmeniñ târîhidir (219), Kapudan Kâsım Paşa yalılarının+da ikişer yüz hücreler (...) sarây-ı azîmlerdir (221), takrîr-i Mesnevî+de bir kaç kerre mest olup (...) görünmezdi (222), sâhil-i bahr+de bir derenin iki cânibin+de iki bin üç yüz kat-ender-kat yalılı (...) büyütlardır (223), İstinye limanı burnun+da bir kasr-ı âlî teferrücgâh kasr-ı zîbâsı vardır (226), ammâ dağların+da bağları çokdur (228), bir kûh-ı bülendiñ zirvesin+de kabri Yûşa' Nebî ve tekye ve fukarâları vardır (229), bu bâğçe+de katl olunurlardı (231), bu câmi'i hayâtlarının+da anlar binâ etmişti (233), Seyyid Mahmûd Efendi, Anadolu+da Sivrihisâr belâdesin+de sivrilüp (...) semtine sâlik oldu (236), Kâğızhâne tekyesin+de cân sohbeti ede (238), Muhammedü'l-Mustafâ'nın zamân-ı sa'âdetlerin+de cihâna velvele verüp (...) icrâ etdiler (242), İlâhâze'z-ân bu rû-yı arz+da (...) birer gûne tâc-ı kabâ geyerler (248), kabri münevveri Kırşehirin+den medfûndur (254), her biriniñ çehresin+de nûr kalmayup zehir damlar (256), kabri Mısır+da Cîze şehrin+de medfûndur (258), her sevrin miyânının+da kemer kuşaklar (...) gürûh ubûr ederler (263), Necâtî sokağının sağ ve sol taraflarının+da hâneler için+de dörd adet musannâ' değirmenlerdir (266), hazret huzûrun+da Enes ibn Mâlik belin bağladı (270), ve Ebû Cehil Bedr-i Huneyn gazâsın+da mürd oldu (270), Zîrâ anın şehrin+de hâsıl olur (278), piyâdelerinin omuzlarının+da demir şişler üzre pâk olmuş (281), kerrenây-ı Acem gibi segâh makâmının+da işkembecilere nazîre anırarak ubûr ederler (283), Bosna+da Köpres yaylasın+da ve Hersek'de Çemrene (...) yaylalarının+da olur (286), bunlar mevsimin+de uskumru balığı ve palamide (...) öşrûn balık emînine verüp kâr ederler (290), Uhud gazâsın+da şehîd olup Hamza şehîdliğin+de medfûndur (293), alayköşkü dibin+de pâdişâh huzûrun+da dahi halkın kîselerine nazar ederek ubûr ederler (295), yine arabalar üzre çadırlarının+da badya badya tahîneler fûrûht ederler (298), Tahtirevânlar üzre dükkânların+da leblebi yaparak ve eldeğirmenin+de leblebi unu ederek ubûr ederler (300), her şâhnişinlerin+de mahbûb gulâmlar hizmet edüp ubûr ederler (301), zîrâ bunlar sûrlar+da ve şâdumânlar+da ve şehzâdeler mevlûdun+da niçe bin gûne fişeng-ı âsumânîler ile arz-ı mahâret ederler kim makdûr-ı beşer değildir (304), kabri yine Hindistân+da Bender-i Dîv-âbâd+dadır (307), bu esnâfların dükkânlarının+da olan la'l [u] yâkût ve zeberced ve elmâs (...) hîrelenüp âdem hayrân olur (310), bunlar Yeni Bezzâzistân dibin+de ve gayrı

esvâk+da işlerler (313), Hazret-i Osmân bunun sebebiyle şehîd olduğu bâlâ+da musarrahdır (314), tekyesin+de fukarâları ve câmi'i vardır (315), kabza ilmin+de odur sâhib-hüner (316), üçüncü cild kitâbımız+da Mısır evsâfin+da mufassal tahrîr olunmuştur, ana nazar oluna (318), Ca'fer-i Sâdık'ın Fütüvvetnâme-i Kebîr'in+de mastûrdur (322), her ocak+da ve hânedânlar+da ilm-i kemâl [u] ma'rifet tahsîl edüp (...) zîrâ ağır pâdişâh hizmetleridir (325), kabr-i münevveri Acem Şehribân'ın+da âsûdedir (326), seferler+de lâzımlı esnâfdır (327), andan dahi firâr edüp İspanya hâkin+de Avlonya dağların+da sâkin olup (...) Arnavud lisânın peydâ etdiler (328), Yollar+da her kankı dağ ve çayır yerler+de keçeden hammâmlar yapup (...) guzât-ı müslimîn gasl ederler (330), Peygâm-ı Alîdir deyü bâlâ+da gümrük emîni zelehor hammâlları ta'rifin+de tahrîr olunmuşdu (334),sûr-ı hümâyûnlar+da ve on sekiz pâdişâh ve kralın elçileri (...) ra'd-vâr sadâları evce peyveste olur (336), Zebûr âyetlerin rehâvî makâmın+da okudukların+da âdem mebhût ve gaş ve mest [u] hayrân olur (337), zîrâ ordu-yı İslâm+da her konak+da furun lâzımdır (341), Çengî Celeb Mustafâ Ağa bu kâr+da hakkâ ki yed-i tûlâsın ayân etmişdir (343), bunlar dahi fenlerin+de mâhir kimesnelerdir (344), Kütâhiyye+de Zeregen bâğların+da yatır (344), Âl-i Osmân ve Tatar Hân alayların+da çalınır (345), Şeyh Şehâb te'lif edüp Fas vilâyetin+de çalınır (346), eğer bunları dahi manzûrumuz olduğu mertebe vasf etsek sitâyişnâme-i mutribân nâmın+da bir dîvân olur (348), Yıldırım huzûrun+da ser-ber-zemîn edüp giderler (351), bire gelin yoldaşlar, bu karanlık+da at altın+da kaldım (352), Kadıköy+de cümle bu zikr olunan şehirler+de tabaka tabaka beşer altışar kat meyhânelerdir (355), kim ordu-yı İslâm+da elzem-i levâzımındandır (358), şehir-i İslâmbol'un Unkaparı'nın iç yüzün+de Azebler mahallesin+de bi-emri Hudâ mâder-i rahmden (...) ammâ âteş gibi şu'le verirdi (360), yâhûd öldükden sonra bile kabir+de elbette çiçek çıkarup ol ân tulum gibi olur (361).

4.6. AYRILMA HALİ (ABLATİF) /+dAn/

Ayrılma hal eki, fiilin gösterdiği hareketin kendisinden ayrıldığını, uzaklaştığını göstermek için kullanılan ektir. “Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin kendinden uzaklaştığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma durumunda bulunur” (Karaağaç, 2012: 341).

“Âyâ peder ü mâder ve üstâd ü bürâder kahırların+dan nice halâs olup cihân-geşt olurum” (11), câmi‘ kapusun+dan bir nûr-ı mübîn berg urup (12), Sarâyburnun+dan (...) Silivri+den (...) sâhilin+den Terkoz kal‘asına varınca tokuz sâ‘at yerdir (18), ol diyâr-ı müşrikîn+den Kostantîn nâm bed-kâm bir pâdişâh hürûc edüp (20), her biri ciğerpârelerin+den ayrılıyor (22), Eyyûb Ensârî Kapusun+dan tâ Eğrikapu‘ya gelince yine deryâ girüp (23), kafes-i ten+den tayerân edüp (24), mîrî+den bahâların verüp (25), mâr+dan masûn olmağičün (28), *Müslim* [ve] *Buhârî*+den ve Kitâb-ı *Câmi‘ü’s-Sagîr*+den yazılmışdır (32), dendân-ı tîğ-i bidirîğ+dan geçirüp (35), İslâmbol ve Galata+dan cümle ol mezâristânda medfûnlar idi (36), Karadeniz sâhilin+den tâ cezîre-i Kırım’a ve kal‘a-i Azağ’a varınca (37), Yûnâniyânlar elin+den alup müstakil pâdişâh oldular (38), Yıldırım Hân atın+dan tekerlenüp kıyâma gelmeden (...) su‘âl eder (39), Anadolu câniblerin+den dahi niçe bin asker Gelibolu Boğazın+dan ubûr edüp (41), Nedîm-i hâsların+dan Sivrihisârî Cem Şâh Sa‘dîsi defterdârı ve enîs-i gam-güsârı idi (46), gazâ mâlın+dan alâ mâ farazallâh (...) üç bin sekiz yüz esîr pâdişâhın hissesine düşdü (50), Yeniçeri Ocağın+dan ta‘lîmhâ necibaşî ve korucular Okmeydânı (...) tîr-i bârân ederler (54), dehlîziniğ kible kapusun+dan tâ mihrâba varınca (57), Ayasofya câmi‘i derûnun+dan ve üç kat tabakasın+dan taşra çıkan cemâ‘at-i kesîreyi add edüp (60), Mısır İskenderiyyesin+den hurûc edüp (63), fevvâveler+den âb-ı revân+dan şâz olup (65), “Ayasofya kubbesiniğ cânib-i müdevverin+den birer şibr vüs‘at üzre binâ olunmuşdur” (69), çâh-ı mâlar+dan nûş edüp (74), Selîm Hân evkâfın+dan ziyâde ehl-i Hameyn’e (...) serâvîl [ü] kamîs gider (74), şehir+den zuhûr etmişdir (79), Kefe iskelesi gümrüğün+den alır (81), Yeniçerilik+den ve bölük+den tîmâra çıkanlara (...) mezkûrlara verilür (87), vilâyetlerin+den birer çiftlik mikdârı yerler verilmişdir (90), Ca‘fer Paşa küffâr+dan tahlîs etdi (98), Revân+dan bî-feth avdet etdiği sene (100), tama‘ı belâsın+dan katl olundu (103), dest-i Hazret-i Ömer+den kılıç alup (104), aşkıyâ zorbaların+dan ârâm bulmadı (105), zorbalar elin+den ehl [ü] iyâl hammâmlara (...) çıkamaz oldular (106), bir ferd-i âferîdeniğ hâsılı haremin+den bir dâne-i direm dermedi (107), bu câm-ı ecel+den nûş edüp (108), pes-i perde+den küffâr ile mu‘âmelât edüp (109), bir merd metrisin+den çıkup kurâlara gitmezlerdi (110), Erzurûm+dan kurbâna geldim (111), hâfız’ın depesin+den bir hançer-i {tîz} urup tîz çenesi altından güzel edüp (...) hezâr-pâre etdiler (112), kal‘a dibin+den

cereyân eden deryâ-misâl nehr-i Zengi'yi asker-i İslâm ayak+tan ubûr edüp (113), bağçe kapusun+dan leb-i deryâ ile belde-i Kostantiniyye'niñ ta'mîr [û] termîmini (...) birer semmûr geydirdi (114), sırr-ı nihân+dan (117), sûre-i A'râf'ın ibtidâsın+dan (118), kadir gecesin+den (118), pâdişâhımızın iltifât [u] ihsânın+dan (118), nîze-i Kirmânî+den nişân verir (119), bu du'âmız+dan (119), bu fûnûnlar+dan (120), bu karavanalar+dan (126), sakar ıztırâbın+dan (126), rûz-ı Kâsım+dan (126), merhûm Sultân Ahmed Hân'ın yedi şehzâdesin+den (126), kasaba-i Lubin+den (127), rahm-ı mâder+den (131), Sultân Murâd Hân'ın çukadârlığın+dan (132), Haydar Ağazâde'niñ Mısır hapsin+den (135), dendân-ı tığ-ı âteş-tâb+dan (136), beşer yüz kîse mâlların+dan (137), Hersek Dilin+den (137), kubbesiniñ kaddi zemînin+den (143), bu câmi'iniñ kible kapusun+dan (144), cümle vüzerâ câmi'lerin+den (145), kıral-ı la'îniñ elin+den (145), ta'rîf ü tavsîf+den (153), sa'âdehâne-i hümâyûn+dan (153), Bâb-ı Hümâyûn+dan (155), atşân+dan müstağnî etdi (156), zâde-i tab'ımız+dan (158), künc-i mihnehanê+den (163), ümerâ-i Çerâkise+den (164), Cezîretü'l-Arab+dan (165), Mısır+dan ma'zûl olup (166), Mısır mevleviyyetin+den ma'zûl olup (166), diyâr-ı Acem+den gelüp (167), muzahrafât-ı kalp+den pâk edüp (168), kabza-i ecel+den (171), devlet-i Cihân+dan el çeküp (172), Hâs bağçe+den türâb getirüp (172), Sırçasarây hapsin+den halâs olup (173), kırmızı et pâresin+den (175), sar' zahmetin+den halâs olur (176), bu cihân+dan gitdi (176), mübârek dehânın+dan nân-pâre çıkarup (177), efrâd-ı ulemâ+dan ma'dûd zât-ı şerîfi (179), duhter-i pâkîze-ahterin+den vücûda gelmişdir (179), Tebrîz+den bile gelüp (180), Seyitvar+dan bile götürüp (181), sefer kıldı bugün fânî cihân+dan (182), vilâyet-i Buhârâ+dan (183), zikrin anlar+dan istihrâc etmişdim (184), tâc-ı devleti başın+dan gidüp (185), kafas+dan âzâd olsak (186), Erlizâde hazretlerin+den inâbet edüp (186), Renc-i inkıbâzın+dan halâs olur (187), akîbimiz+den ayrılmayup (...) şehâdet etdiler (188), Sultân Murâd ağzın+dan nakl eder (188), harâbât erenlerin+den olmuşdu (188), Bâyezîd Hân+dan Ayasofya meşîhatine nakl olunduklarında (...) âdem bî-hisâb idi (191), hevâsınıñ letâfetin+den (...) âb-ı hayât+dan nişân verir (192), deryâ+dan tokuz mîl ba'îd kara+dan iki sâ'at dûr bir şeh-i iremdir (194), kuyu ağzın+dan aşağı nidâ edüp dura (196), bin yedi yüz tefsîr+den ahz edüp (198), dünyâ+dan el yudu (199), Hindûstân pâdişâhın+dan hedâyâlar gelüp (202), Ayasofya+dan putları çıkarup (207), pederi sefer+den selâmetle gelüp ehlin su'âl

eder (208), Tocubaşı Alî Balı karındaşımız+dan mesmû‘umuz olmuştur (216), bu Tophâne somunun+dan götürüp Rûm+dan Isfehân’a (...) mütegayyir olmamıştır (220), Kulle bâğçesin+den Süleymân’ı getirüp (231), Yeniçeri ocağın+dan Zağarcıbaşı hâkimdir (237), Evvel Âdem Peygamber+den kaldı (243), ayağım dünyâ+dan ve harâm+dan çekdim (244), hâzır uşşâkânın huzûrun+dan ubûr etdirerek (245), alay köşkü dibin+den ubûr ederler (258), buğday ağacın+dan yeme (264), bereket sen+den yâ Mevlâ, ganîmet sen+den yâ Allâh (...) pür-silâh olup ubûr ederler (272), bunların dükkânları Odunkapusun+dan taşra ve Galata’da (...) kuru Kili pasdırması satarlar (281), alay köşkü dibin+den pâdişâha du‘â edüp giderler (284), âyetin tilâvet ederek alayköşkü dibin+den geçerler (287), yalîhânesin+den taşra uzayup ucunda (...) hayli ma‘rifetdir (290), Yeniçeri ocağın+dan bir âşcı dâimâ bekler kim gavgâ olmaya, gedikdir (292), hemân bu ahvâle vâkıf olup atın+dan enüp yine vîrânistâna yüz dutup eydir (296), Resûl-i Ekrem+den gördüğüm gibi (298), bu gûne şaka ile alayköşkün+den ubûr etdiklerinde (...) tebessüm etmişlerdir (300), “Dur kılıcım kının+dan çıkarayım” demeğe muhtâc değildir (302), ân-ı vâhidde tûfeng âteş alup hasım+dan intikâm alınur (304), her körüklerin onar âdem çeker câmûs derisin+den mehânlardır (308), bu sâ‘at-ı musanna‘ı peydâ etmek yine Hazret-i Yûsuf+dan kalmıştır (310), sâ‘ir diyârlara dahi çoğu İslâmbol+dan gider (313), ve Yeniçeri ocağın+dan bir oda neferiyle cemâ‘at+den zemberekçiler odasıdır (315), Cum‘a namâzın kılup kafes+den âzâd etdüğümüz (...) evc-i âsumâne urûc edüp gâ‘ib oldu (317), ammâ ol kanlı anların elin+den halâs dahi olamaz (322), Hazret-i Rabbü’l-âlemîn+den celle celâluhu ve amme nevâluhu hazretlerinin bî-nihâye keremlerin+den ahz eylemişler (328), babası İmri’l-kays Benî Kureyş kabîlesinin fusahâ-yı bülegâsın+dan şu‘arâ-yı Arab’ın ferîd-i dehri idi (338), çınâr tahtaların+dan pîş-tahtaların arabalar üzre zeyn edüp geçerler (340), her gecesine sâhib-i hâne+den bir kîse guruş alırlar (348), Hüseyin Baykara fasılları edüp alayköşkü dibin+den cümle ubûr ederler (349), evzâ‘ların+dan ferâgat edüp ıslâh-ı nefis edüp nemm ü zemm ü gışş havfin+dan çoğu İslâm’a gelüp Ashâb-ı Resûl+den olurlardı (350), Ammâ teneffüs için haymesin+den taşra çıkup (...) ensleri enderdi (352), kim âdem gülmeden göbeğin+den çatlardı (352), gel imdi Evliyâ bunlar+dan el çek‘ (357), ammâ vakt-i gurûba karîb alayköşkü dibin+den geçmeye kalup (...) ba‘zısı mâbeynlerinde acemîler silâhıyla Yahûdîlerle ubûr ederlerdi (358), Nâ‘ilî

Çelebi, Fârisî ve Arabî’de te’lifâtların+dan mâ’adâ pâk dîvânı vardır (359), ammâ ba’zı âdem gönlün+den bir şey dutardı muğayyebât-ı hamse+den bir nesne su’âl etseler mukayyed olmazdı (361), cümle ahvâllerine ittîlâ‘ hâsıl etdiğimiziz+den küstâhâne bu gûne tesvîd olundu (361).

4.7. EŞİTLİK HALİ (EKVATİF) /+cA/

Cümlede eklendiği isimle, fiilin gösterdiği hareketin nasıl, ne şekilde, ne kadar olduğunu belirtmek için kullanılan ismin halidir. “Kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılış tarzını ifade etmek için isim eşitlik hâline girer. Yani isim, fiilin kendisi gibi, kendisine benzer bir şekilde cereyan ettiğini göstermek için eşitlik hâlini alır” (Ergin, 2004: 239).

piyâde+ce (11), külâhlı+ca (11), fehvâsın+ca (13), handak kenârın+ca (25), şehri azîmlerin adedin+ce (28), hukemâ kavlin+ce (31), nass-ı şerîfî mûcebin+ce (37), akîblerin+ce (39), mazmûnun+ca (44), lisânların+ca (44), Fransa zu‘mun+ca (47), fehvâsın+ca (48), akabin+ce (68), kadrin+ce (70), ol asrın hisâbın+ca (75), mutahhıl türün+ce (75), fetvâ-yı şerîfî mûcebin+ce (95), fehvâsın+ca (98), nihânî+ce (107), dervîşhân+ca (116), hayli+ce (167), bâtılların+ca (190), Halîc kenârın+ca (...) üç bin adımdır (195), zu‘m-ı bâtılların+ca dâr-ı şifâları var (212), yolların+ca (279), dillerin+ce (287), tatlı+ca (287), uzun+ca (344).

4.8. YÖN GÖSTERME HALİ (DİREKTİF) /+(g)ArU/

Yön gösterme hal eki, fiilin gerçekleştiği yönü belirtmek için kullanılan ektir. “Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin belli bir yönde yapıldığını göstermek için, ad, yön gösterme çekimine girer. Yön ekleri, adı eyleme bağlayan eklerdendir” (Karaağaç, 2012: 347).

aş+garu > aş+ağı (16), iç+erü > iç+re (50), üz+erü > üzre (50), şimden+gerü (50), taş+garu > taş+aru > taş+ra (73), il+gerü > il+eri (121).

4.9. VASITA HALİ(INSTRUMENTAL) /(y)IA/

İsmi fiile araç ve beraberlik anlamıyla bağlayan hal eki vasıta halidir. “Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki oluş ve kılıfta “vasıta” olarak kullanıldığını veya “birliktelik” ifade ettiğini gösterme durumudur” (Korkmaz, 2009: 317).

şerîfi+yle (11), belinde kılıcı+yla (12), şemşîr-i âteş-tâb ile (14), çerâğân edüp atlarımız ile (19), zî-akl âsafın re’y ü tedbîri+yle (19), Rim Papa nâmı+yla (20), Hazret-i Risâlet-penâh sa’âdet+le (20), alat ipler ile (25), Şehîdkapusu+yla (25), amâr etmeğ+ile (26), zirâ’-ı bennâ ile (28), ilm-i nücûm kuvveti+yle (29), Kasaba-i Eyyûb Sultân ile (30), kâfirler ile mukâtele olmuşlardır (31), Mekke münkirleri ile (32), yüz yigirmi bin asker+le (34), mâl-ı ganâyim+le (37), bir bıçağ+ile (38), şecî’ ve bahâdır pâdişâh olmağ+ile (39), iki bin asker ile (42), Şeyh Zindânî hazretleri ve Kara Şems ile tebşîr edüp (43), altı yüz pâre gemi+yle (46), na’ş-ı Cem ile vardıkda (47), peştemâl ile cümle guzâta (50), ayn-ı Şem’ûn nâmı+yla şöhre-i şehîr olmuş (53), yayların çilesi+yle (54), sa’âdet+le müştak olup (55), nakşî+yla zabt u rabt edüp (56), elçilik ile gelmişdir (59), kerrât ile müsbet olmuşdur (59), cümle halk cân kulağı+yla (60), anıñ nâmı+yla (63), kibâr-ı evliyâullâhın du’âsı+yla (64), şu topuz ile seni hurd ederdim (66), zirâ’-ı bennâ ile ölçüp (69), kubbe ile binâ olunmuşdur (70), Pehlivân Demir meydânı nâmı+yla meşhûr bir vâdîdir (72), altmış iki bin altun surre emîni eli+yle (74), sadâret ile Mısır’a varup (76), Özdemir Beğ ile Habeş’i feth edüp (76), kortela bıçak ile bir kaç yerden (77), âlât-ı silâh ile gezmez oldu (79), sâlyâne ile zabt olunur (80), anıñ re’y [ü] tedbîri+yle sefer eşerdi (81), yetmiş pâre kal’ası+yla kabza-i teshîre gelüp (84), iki yüz bin akçe ile beğ olur (86), üç yüz bin akçe ile sancakbeği olurlar (87), (bin) kırk cebelü asker ile sefer eşer (87), cümle erbâb-ı dîvân alayları ile hânelerine revâne olurlar (94), bî-hisâb fütûhâtlar ile kal’a-i Budin (94), Ustolni-Belgrad kurbünde olmağ ile mezkûr kal’alar (95), anıñ sebebi+yle asâkir-i İslâm Erdel’i nehb [ü] gâret edüp (99), im’ân-ı nazar ile dikkat edenler (101), rusâs-ı hâs ile mebnî minâreteyindir (102), kuvvet-i bâzûsı+yla feth edüp (104), mukayyed olmağ ile ârâm bulamayup (105), Hâfız Ahmed Paşa mühr ile sipehsâlar-ı mu’azzam olup (107), şâh askeri+yle ceng ederlerdi (108), nâz [ü] istiğnâ ile metrise girüp (109), kurşun ile urulup şehîd olup (109), vezâret+le çıkup (112), du’â ve senâ ile geydirdiler (115), Fâtihâtü’l-kitâb ile hatm-i kelâm edüp

(118), hasmın bir fend ile atup (119), Ebû Cehil la'înler ile güleş edüp (120), hayâtda olmağ+ile hilâf-inhâ olunup (124), kara katrân ile mâtem donuna müstağrak edüp (126), Tatar Hân gâzîleri ile Azak'da meştâ edüp (128 niçe bin tatlı dil ile urûkuna girüp (130), nezâket+le bölükbaşlarına tenbîh edüp (133), iki yüz âdem+le varmağa (134), yetmiş bayrak askeri+yle Dürûzî üzre çıkup (137), tâ'bir ve kalemler+le tahrir olunmaz (140), taş nerdübânlar ile urûc olunur (143), eşkâl [u] hey'etleri ile bir üstâd-ı kâmil nakkâş-ı âmil tasvîr etmişdir (146), medrese nâmı+yla binâ olunan (149), Mehemmed Hân ricâsı+yla yine Sultân Mehemmed'e gelüp (150), Hâtif-i gayb du'â ile dedi (157), ol cihet ile olmuş (160), Bâyezîd-i Velî ile ceng edüp (161), evlâd-ı zevi'l-kirâmları ile medfûndur (162), mahlasanın te'sîri+yle Mestî mest-i müdâm olup (165), eş'âr-ı Necâtî ile necât bulmuşdur (165), Kefe eyâleti+yle mütekâ'id olmuşdur (166), hocazâde demek+le şöhrat bulmuşdu (166), hünkâr olmağ+ile vücûda gelen zükûr [u] ünâs (170), hatt-ı müzehheb ile tahrîr olunan târîhdir (171), ulemâsı+yla ale't-tafsîl terkîm olunmuşdur (171), kul kethudâlığı+yla Der-i devlete feryâda gelince (173), adlî mahlası+yla hoş-âyende tasavvufâne (176), bunu+nla çok gazâda bulunup (177), Nev'î Efendi aldın ehliyyeti+nle (180), Muhaşşî lakabı+yla mülakkabdır (181), Özbek kişisi olmağ+ile târîhi dahi Çağatayca denmişdir (183), zâkir u şâkir olmağ+ile Zâkirî tahallüs edüp (184), şunu+nla borçları edâ edüp (185), tahtrevân-ı tâbût ile âlem-i âhirete revâne oldu (187), bu azîzin şeref-i sohbetleri ile müşerref olmuşuzdur (187), yedi kerre yüz bin kâfirler ile katl oldukları sâ'at (...) gezerdi (188), şapka ile firâr etdi (190), hışm+ile bir âdem dahi seğirdüp giderken (191), musanna' târîhleri ile tahrîr olunup (192), şükûfe-zâr besâtînler ile pîrâste olmuş bir şehir-i mu'azzamdır (193), medrese hücreleri ile müzeyyendir (194), metîn kemerler ile mebnîdir (195), nîlgün fûta ile şinâverlik ederler (196), İdrîs Köşkü nâmı+yla bir teferrücgâhdır (197), şebeke-i sîm-i hâlis ile inşâ olunmuşdur (198), Fâzıl Alî Beğ demek+le şöhrat bulmuşdur (199), herkesi hayr ile yâd (...) şâd kılmağa mu'tâd etmişlerdi (200), Eyyûb Sultân şehrine kayıklar ile ubûr olunur (201), kayık ve peremeler ile Kâğızhâne teferrücüne giden kimesneleri seyr [ü] temâşâ edüp (202), oldu cârî adl+ile Sultân Mehemmed çeşmesi (203), "Yâ Hafîz" ismi+yle firâr edüp (204), zehep-i hâlis ile tahrîr olunmuşdur (206), cümlesi pranka zencîrler ile bağlıdır (207), üstâd mikrâs ile cezîre-i Sakız'ı oyup (209), kayık ve pereme ve mavunalar ile ubûr olunur (210), yedi kademe

nerdübân ile urûc olunur (212), bir hây-hûdur kim diller le ta'bir olunmaz (213), otuz altı sene kâmil Nemse çâsârı+yla ceng edüp (...) merhûm oldu (214), kundaklayup gûnâ-gûn terbiye ile cenge âmâde ederler (216), niçe yüz âdem silâhları ile sokağın ağzın alup (...) dururlar (218), ol kuyuyu türâb ile pür etdi (219), kâ'alar ve şâhnişînler ile ârâste bir sarâydır (221), amûd-ı âlîler üzre altı aded kubbeler ile müzeyyendir (221), niçe bin kayıklar ile bu Beşiktaş kuyularından Galata'ya su taşıyup Galata halkı def'-i atşâm ederler (222), gemilerin ve kayıkların kettân ipleri ile çeküp güc+ile ubûr eder bir câ-yı helâkdir (224), bostâncıbaşı kayıkları ile gezüp hükûmeti serbestdir (228), ve Süleymân Hân bizzât mübârek eli+yle dikdiği bir servi var (231), bu mahalde Seydî Battâl Gâzî üç bin bahâdırânı+yla Üsküdar'da pusu edüp (...) musallat olmada idi (232), cümle miskînler anda sâkin olup nezerâtlar ile geçinirler (234), Hamd-i Hudâ bu hakîr şeref-i sohbetleri+yle müşerref olup bû-reşîdî hırkası dâmeni+yle setr etmişlerdir (236), haymeler kurup kâmil bir ay şeb-bük nâmı+yla zevk u safâ ederler (239), atlı âdem mızrağı+yla girse mümkündür (240), iki yüz oğlan birleşik odabaşları ile hidmet ederler (240), ve her peygamber mu'cize ile niçe yüz san'at ızhâr etmişlerdir (242), Hazret-i Alî dahi Hazret-i Risâlet'in huzûrunda izn-i şerîfleri+yle Selmân-ı Fârisî'ye (...) kabûl etdiler (243), sağ eli+yle pîriñ seccâdesi üstüne el arkasın koya (245), âhir nefesde îmân ile gider (247), şeytân ile mücâhede edüp {şeytâna} gâlib oldum demekdir (248), muhabbet ölçeği+yle ölçmekdir (249), ale't-terfîb alayları ve pîr-perverleri ile tahrîr ü tavsîf olunur (250), Hazret-i Risâlet huzûrunda İslâm ile müşerref olup (...) ricâ etdiler (254), bir cevz-i Hindî yere minkârı+yla eşüp gömdü (255), besmele ile kılıcı iki eline alup mücrimiñ kellesin teninden cüdâ ederdi (256), tâze Arab cüvânları ile ubûr ederler (257), kadî'asker nezâretinde olmaları sebebi+yle alaya çıkarlar (258), reml ile mu'cizesin beyân ederdi (259), ordu monlâsı+yla alay eden bunlardır (260), huddâmları pâk surâhîleri+yle ubûr eder (262), furunlar yapup gûnâ-gûn eşyâlar+la dükkânların zeyn edüp (...) halka çörek bezl ederek ubûr ederler (265), Mekke ve Medîne'de el değirmeni+yle kifâflanır niçe bin ibâdullâh vardır (267), gûnâgûn âfitâbeler üzre ablak teller+le kendülerin tezyîn edüp (...) mebhût olurlar (268), kum sâ'atleri bağlayup kumların elekler ile eleyerek ubûr ederler (270), ol bıçağ ile cidâl edüp ihtimâldir halâs ola (271), Alî Kapudan kendüsi mücevvesesi+yle ve semmûr kabaniçesi+yle ubûr eder (273), Hazret-i Risâlet-penâh'ın mu'cizesi+yle halk

olmuştur (274), dükkanların semiz sığır etleri+yle bezeyüp alay gösterirler (277), bu hıref dahi silâhları+yla hâzır-bâş güzer ederler (278), dükkânların kimyonlu pasdırmaları+yla zeyn edüp (pasdırma albasdurma) deyü ubûr ederler (281), bunlar arabalar üzre dükkânların gûna-gûn akmişe-i fâhireler ile tezyîn edüp (...) tâcirleri yokdur (282), eğer gözleri önünde soğanı yumruk ile urup pârelesen ol ân anlar (283), cümle şeyhleri ve nakîbleri ve çavuşları+yla ubûr ederler (284), badyalarında kepçeler ile halka karşı savu[ra]rak ubûr ederler (285), ve yetmiş seksen katâr katırları gûnâ-gûn bayraklar ile tezyîn edüp (...) katâr katâr ubûr ederler (288), yetmiş elvân helvâlar ile dükkânların zeyn edüp (...) şakalar ederek ubûr ederler (289), balığı sopa ve toyakalar ile katl edüp İslâmbol'a götürürler (290), ve hâlis su zeytûn yağı+yla midye pilâvı dahi lezîz ta'âmdır (291), tereyağı ve sarı [say] yağı ile zeyn edüp pür-silâh (...) ubûr ederler (292), her biri birer libâs-ı fâhireler ile ubûr etdirdi (293), ve herkese vezzânlar terâzu ile tartup verir ve tartup sayup hisâb+ile alır (294), pâdişâhın cümle matbahının masârifi bunun eli+yle olur (295), bu şehremîni masârifi+yla olur (296), Karagümrük nâmı+yla ma'rûf olan yerdedir (297), bunlar dükkânların elvân elvân ezharât [ü] şükûfeler ile zeyn edüp (...) şâhrâhı küşâde ederler (298), niçe yüz bin bez çuvallar ile pasdırma tâcirleridir (299), meyve dırahtların kökü+yle yerden çıkarup böyle tezyîn ederler (300), Dâvûd Nebî sapantaşı+yla Câlûd'u katl eyleyüp yerine pâdişâh olduğuna âyet (...) âyeti nâzil olmuştur (302), kendüyi bir avret taş ile urup şehîd etmiştir (303), ammâ gâyet hıfz edüp seyishâneler üzre dükkânların bârûd-ı siyâhlar ile zeyn edüp geçerler (305), Laz kavmi lehçesi+yle feryâd [u] figân ederek geçerler (309), pîrlerin dest-bûsları+yla revâne olurlar (310), bu sikkezânbaşı dahi tevâbi'i+yle ve kulle sofileri+yle ubûr ederler (311), bu elmâs hakkâkları tahtirevânlar üzre çarh eyle dollâbları+yla elmas pâk ederek ubûr ederler (312), bunlar dahi seyishâneler üzre dükkânların devâtlar ile zeyn edüp alay gösterirler (314), Pîr-i Tîr-endazân Sa'd ibn Ebî Vakkâs deyü târîhi+yle bir ziyâret etdim, garîb temâşâdır (315), ibtidâ kuşu kuş ile sayd eden Hazret-i İsmâ'il'dir (316), Habeş tavuğu yelekleri+yle dükkânların cevâhir sorguclar ile zeyn edüp ubûr ederler (317), esnâ-yı kelâmda sâhib-i hâneye nezâket+le bu kuşları sorup hâne sâhibi eydir (317), ferrâceler ile zeyn edüp kendileri pür-silâh olurlar (319), geysûdâr olup Hazret-i Alî ile siyâh imâme sardılar (319), Lahicân ibrişimi+yle dükkânların zeyn edüp tebdîl-i câme güzer ederler (320), zemînde iki

ayağı+yla yürüyüp halk üzre hücûm ederler (321), ya'nî Kayseriyye'den zâhir olan Ahi Evran ile şöhret bulmuşlardır (322), ve ikinci ricâmız oldur kim bir pabucu bir günde güc+ile çıkarup ancak on akçe eder (324), bunlar dahi dükkânların eskiden meremmât pabuclar ile zeyn edüp ubûr ederler (326), bunlar dükkânların üd [u] amber ile tezyîn edüp geçerler (326), niçe bin fûnûn görüp şeref-i sohbetleri+yle müşerref olmağ+ile (...) sâhib-i mezheb oldu (328), atlar üzre ardları sıra sekizer kat mehterhâneler ile müsellağ ubûr ederler (330), Mekke-i Mükkereme'î anıñ+la mutallâ ve müzehheb etdiler (330), her bir pehlivânların sûretleri mehâbet [u] salâbetleri+yle yazarlar (331), şatranc bezleri basup dükkânlarında bu kâr ile ubûr ederler (332), eğer kuşu bir nezâket+le sayd edebilirseñ bu bezâstende kâr edebilirsin demek işâretidir (332), dükkânların kırk kalem peşdemâlleri+yle zeyn edüp geçüp giderler (333), Zebâtcı larkapusu'na altı kademe taş nerdübân ile çıkılır (334), niçe yüz elvân hoş-bû dühniyyâtlar ile dükkânların hokkalar ile zeyn edüp geçerler (335), ve ağız+la çalınarak sâzlara yine körüklerin rîhları isâbet edüp (336), yüzleri gözleri beyâz kirec ile geçüp şaka ederler (340), Ermenî elfâzı+yla kelimât ederek ayaklarında şapşal siyâh çizmeler (...) ubûr ederler (341), üstâd-ı kâmil hânendeler pâdişâhların şeref-i sohbetleri+yle müşerref olup (342), Şeyh Safî'nin ta'lîmi+yle peydâ olmuşdur (344), Şâm'da ve Mısır'da mahmil-i şerîf+le çalınır (346), bu üstâd-ı kâmiller dahi bu yüzden arz-ı ma'rifet+le güzer ederler (347), âhir-i kâr, mukallid Şevr dahi İslâm ile müşerref olup (...) yâr-ı gâr-ı hem-seferleri idi (350), Bursa şehrin keşîşler ile doldurup Keşîş dağımızda yine ke'l-evvel karâr etsinler (351), tiryâk-i lebin satmağičün mâr ile oynar (352), bir mahalle köpeği bir mahalle köpeği+yle ceng etse (...) her mahlûk hasm-ı kavîsi+yle nice mu'âmele ve nice ceng ederler (353), pederimiz merhûm dahi bu keyf ile âlûde idi (354), Arnavud şakaları ve murabba'ları+yla ubûr edüp giderler (357), ammâ bunların alayı Yahûdî olmaları sebebi+yle tahkîren en gerüde kalır (357), ancak Sultân Murâd Hân-ı Râbi'in fermân-ı şerîfi+yle zâde-i tab'ı emri+yle böyle bir alay-ı ordu-yı hümâyûn olmuşdur (358), beş yüz karavana pâyzen güc+ile hünkâr huzûruna kodular (360), elbette bir hâl ile halkın su'âllerin lehce-i lisân-ı hâl+ile anlatmağa cidd ü cehd etmeği kendüye ilzâm edüp elbette anladır (360).

5. SORU EKİ /mI//mU/

Soru eki, ismi fiile bağlayan, cümlede bulunan ve isim işletme ekleri içinde kapsamı en geniş olan, cümleye soru anlamı katan ektir. “Çekimli fiillerde ve öteki kelime türlerinde olduğu gibi adlarda da soru *mI/ mU* ekiyle karşılaşılır. (...) İyelik ve çekim eki almış adlardan sonra da gelebilir ve addan ayrı yazılır” (Korkmaz, 2009: 329).

refik, mukayyed olma demedim mi? (61), bre ben sana demedim mi (61), bu âdemiñ ellerin siz mi kat‘ etdiniz (65), Fârisî mi ve Arabî mi (115), acabâ işidir revânî midir (...) icrâ etmeğe kâdir midir? (115), râst karâr etsem olur mu? (116), ilm-i mûsikîden yekgâh mı düğâh [u] segâh mı ve çârgâh [u] pençgâh mı (116), yol mı şaşdı (117), o hürri-şehîdîñ kanın hâke salanlarıñ ırkını coymadın mı (117), böyle Kur’ân-ı azîm okunur mu? (118), meyhâne ve eşkıyâhâne midir? (118), “Beni sever misin?” (119), Kerbelâ şehâdetin buldun mu? (186), (...) âyetine mazhar oldun mu? (186), “Karnındaki erkek midir?” (196), “Bizim Osmân dayımız hayâtda mıdır?” dedim (196), “Nedir bu gû gû gû ve hinku kû bu meyhâne mi, yâ cânım bozahâne mi?” deyü feryâd eder (217), “Ya bizim Muhammed Efendi bu gû gû gû medh eder kâyil mi?” der (217), “Şu rasadı yıkalım mı?” (218), seyyâhlar görmüşler mi? (250), amîk mi ve a’lâ yatak liman mıdır? (270), “Eksik satar mısınız?” (296), “Kaçkın gümrük var mı?” (297), hamd-i Hudâ mâlımı isbât etdim mi? (317), “Ben Abaza âsîyi dutar mıyım ve Revân’ı alır mıyım ve Bağdâd’ı alır mıyım?” (361).

SONUÇ

Türk edebiyatında seyahatnâme türünün en bilinen örneği şüphesiz Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* eseridir. 1640 yılında başlayan seyahatlerine elli yıl kadar devam eden Evliya, on ciltlik bir eser meydana getirir. 1815 yılında Hammer tarafından bilim dünyasına tanıtılan *Seyahatnâme*'nin içinde yer alan bilgiler oldukça ayrıntılı ve çok yönlüdür.

Çalışmamızın esasını teşkil eden *Seyahatnâme*'nin birinci cildinde ağırlıklı olarak İstanbul merkez alınır ve önemli yapıların tasviri yer alır. Tasvir isimlerin yoğun olarak kullanılmasının göstergesidir. İsimlerin kullanımı üzerine yaptığımız incelemede mümkün olduğunca farklı örneklere yer vermeye çalıştık.

Yapı bakımından isimlerin incelendiği bölümde basit, türemiş, birleşik isimler tespit edildi. Basit isimler başlığı altında iki, üç, dört ve beş sestem oluşan, kök durumundaki Türkçe basit isimlere ve yabancı dillerden ödünçlenen kelimelere yer verildi. Türemiş isimlerde kök ve gövde durumunda bulunan kelimelere gelen ekler sayesinde türetilen isimler gösterildi. Eklerin işlevlik durumu göz önünde bulundurularak isimden isim yapan eklerde "+CA, +CI, +CIk, +II/+IU, +IIk/+IUK, +sIz/+sUz", fiilden isim yapan eklerde "-(y)IcI, -Ak" ekleri tasnife tabi tutuldu. Bu ekler arasında hemen hemen tüm meslek/uğraşı bildiren kelimelerin +CI eki ile yapıldığı görüldü. Ayrıca günümüzde kullanılmayan "+cIIAyIn, +CUGAz" gibi isimden isim yapım eklerine ait örneklere de rastlandı. Birleşik isimlerde ise isimlerin oluşturulma yöntemine bakılarak isim+isim, isim tamlaması, sıfat tamlaması başlıkları altında örnekler verildi, bu başlıklara dâhil edilmeyen örnekler öteki kelime grupları ve cümle biçimindeki birleşik isimler başlığı altına yazıldı. Bu bölümde isim tamlaması kalıbındaki birleşik isimler başlığında tamlayanı düşmüş isim tamlamasına ait örnekler sıkça görüldü.

İsimlerin çekimlerine göre incelendiği bölümde çokluk eki, iyelik eki, aitlik eki, hâl ekleri, soru eki başlıklarında tespit çalışması yapıldı. Bu noktada örneklerin mümkün olduğunca anlaşılır kılınması amacı güdüldü. Yükleme hâl ekinde +(y)I ekinin yanında +n ekinin kullanımına da rastlandı.

Kullandığı dilde zaman zaman halk ağzının özellikleri bulunsa da büyük oranda Evliya Çelebi'nin özgün üslûbu olarak nitelendirilen örnekler yer alır. Türkçe

kelimelerin yanında Arapça, Farsça olan kelimelere de yapım ve çekim ekleri eklendiği görülür.

Her ne kadar hakkında sayısız makale ve tez çalışması yapılsa da *Seyahatnâme* önemini hiçbir zaman yitirmeyecek, araştırmacılara her zaman yeni imkânlar sunacak tarihî belge niteliği gösteren edebî bir eserdir. Türk dilbilgisinin kimi hususlarında farklı bakış açılarının olması, üzerinde mutabık olunmamış tartışmaların olması yolun başındaki araştırmacıların hangi yolu izleyecekleri konusunda tereddüte düşmelerine sebep olmaktadır. Mümkün olduğunca doğruya ulaşmayı hedefleyen çalışmamızın bundan sonra yapılacak çalışmalara yol göstermesi en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Asiltürk, B. (2009). Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler, *Turkish Studies*, Vol 4/1-1: 911-995.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dankoff, R. (1996). Evliya Çelebi’de Gramer ve Üslûp Hususiyetleri. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988* içinde (147-152). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dankoff, R. (2013). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü*. (S. Tezcan, Çev.). İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Dankoff, R., Kahraman, S.A., Dağlı, Y. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Develi, H. (2005). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2* (5. Baskı). İstanbul: Çalış Ofset.
- Devellioğlu, Ferit (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (22. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ekici, M. (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde Sözlü ve Yazılı Metin İlişkisi. Evliya Çelebi’nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi THBMER: 27-37.
- Eliaçık, M. (2009). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin II. Abdülhamid Döneminde Muzır Neşriyat Sayılması. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3: 47-62.
- Ercilasun, A.B. (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* (14. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Ergin, Muharrem (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Ertuş, M. Y. (2012). Evliya Çelebi’nin Seyahatnâmesi’nde Gazâ. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/ 1: 79-100.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güvenç, L. (2004). *Harezmi Türkçesinde İsim*. (Yayımlanmamış YL Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

- Karaağaç, G. (2009), *Dil Tarih ve İnsan*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Ses Bilgisi* (2. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurşun, Z. (2010). Dünyanın En Büyük Gezgini. *Dil ve Edebiyat*, 15: 14-22.
- Okumuş, E. (2014). Evliya Çelebinin Seyahatnâme'sinde Veysel Karani. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/ 31:199-206.
- Özön, M.N. ve Özön, N. (2004). *Seyahatnâme*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Şavk, Ü. Ç. (2011). *Sorularla Evliya Çelebi (İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri)*, Ankara:Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. İstanbul: Simurg Kitapçılık.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.